

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

DEVLETÇİLİK UYGULAMALARININ
TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSEYİN AÇIKALIN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Cemal AVCI

BOLU, AĞUSTOS - 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hüseyin AÇIKALIN tarafından hazırlanan “**DEVLETÇİLİK UYGULAMALARININ TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE YANSIMALARI**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği / oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 1/08/2022

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

Prof. Dr. Cemal AVCI

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Dr. Oğuz KANTÜNER

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Dr. Yakup YILMAZ

19 Mayıs Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 28/06/2022 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 28 olarak tespit edilmiştir.

.....

HÜSEYİN AÇIKALIN

ÖZET

**DEVLETÇİLİK UYGULAMALARININ TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE
YANSIMALARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
HÜSEYİN AÇIKALIN
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. CEMAL AVCI)
BOLU, AĞUSTOS-2022
XI + 132 SAYFA**

Devletler, tarihin hemen her döneminde eğitime kendi amaçları ve ihtiyaçları doğrultusunda müdahalede bulunmuştur.

Bu çalışmada, bilinen ilk Türk devleti Asya Hun Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar kurulmuş Türk devletlerinin eğitime bakışları ve katkıları ana hatlarıyla belirtilmiştir. Özeldir ise Atatürk dönemindeki devletçilik uygulamalarının eğitime yansımaları araştırılmıştır. Özellikle Atatürk'ün devletçilik ilkesinin sadece ekonomi ile sınırlı kalmadığı sağlık, ulaşım ve eğitim gibi birçok alanı da kapsadığının altı çizilmiştir.

Nitel araştırmalar içinde yer alan doküman incelemesi yöntemi ile toplanan verilere bakıldığında Atatürk döneminde çok uluslu bir yapıdan çağdaş, ulusal bir yapıya uyum sağlamayı amaç edinen devlet, eğitimi bu amaca ulaşmakta bir vasıta olarak görmüş ve kuruluşundan itibaren eğitime müdahalelerde bulunmuştur. Cumhuriyet hükümetleri kanunlar, yönetmelikler ve talimatnameler çıkarmış ders programları ve eğitim müfredatları düzenlemiştir. Devlet ayrıca eğitimin daha nitelikli olması için gerek örgün eğitimde gerekse yaygın eğitimde birçok çalışma yürütmüştür. Devlet tarafından okullar yapılmış, okuma kursları açılmış, ders araç gereçleri temin edilmiş, kütüphaneler kurulmuş, dergiler basılmış, öğrencilere burs olanakları sağlanmış ve yaygın eğitim kurumları kurulmuştur. Devletin bu faaliyetlerinden; eğitimdeki devletçilik uygulamalarının, 1930'larda başlayacak olan ekonomideki devletçilik uygulamalarından önce, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla başladığını görmekteyiz.

Bu dönemde yapılan müdahalelerle eğitim milli, laik ve demokratik bir yapıya kavuşturulmuştur. Öğrenciler modern okullarda ve alanında uzman öğretmenlerden eğitim almışlardır. Yurtdışına gönderilen öğrenciler başta sanayi, tarım, sağlık ve eğitim olmak üzere birçok alana katkıda bulunmuşlardır. Devlet, yaygın eğitim kurumları vasıtasıyla yetişkin bireylere okuma-yazma öğretmiştir. Toplumun her ferdinin çağdaş bireyler olması için edebiyat, sanat, tarih, tarım, sağlık gibi alanlarda topluma birçok hizmet verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Devlet, Eğitim, Devletçilik, Örgün ve Yaygın Eğitim

ABSTRACT

REFLECTIONS OF STATISM PRACTICES ON TURKISH NATIONAL EDUCATION

HÜSEYİN AÇIKALIN

**DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION
SOCIAL STUDIES EDUCATION SCIENCE**

(THESIS ADVISOR: ASSOC. PROF. DR. CEMAL AVCI)

BOLU, AUGUST -2022

XI + 132 PAGES

States have intervened in education in line with their own purposes and needs in almost every time period in history.

In this study, the views and contributions of the Turkish states starting from first known Turkish state, the Asian Hun State, to the modern Republic of Turkey concerning education are outlined. Specifically, the reflections of the statism practices in the Atatürk period on education were investigated. It has been emphasized that Atatürk's statism principle is not limited to the economy, but also covers many other areas such as health, transportation, and education.

The data obtained from one of the qualitative research techniques document analysis showed that the Turkish state, that aimed at adapting from a multinational structure to a modern, national structure during the Atatürk period, has considered education as a means to achieve its goals and intervened in education since its establishment. Governments of the modern republic issued laws, regulations and instructions, and arranged syllabuses and educational curricula. In order to increase the quality in both formal and non-formal education the state has carried out many studies. The state built new schools, opened literacy courses, provided course material, established new libraries, published periodicals, and provided scholarship opportunities to students and established non-formal education institutions. From these works of the state, we understand that the practices of statism in education started with the establishment of the Republic of Turkey before the practices of statism in the economy that would start in the 1930s.

By the favor of the interventions in this period, education was given a national, secular, and democratic structure. The students received training in modern schools by the teachers who are experts in their fields. The students that were sent abroad for education, contributed to many fields, especially industry, agriculture, health, and education. The state taught literacy to adults through non-formal education institutions. Many services have been provided to the society in fields such as literature, art, history, agriculture, and health so that every member of the society is a modern individual.

KEYWORDS: State, Education, Statism, Formal and Non-Formal Education

AİLEME...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMA LİSTESİ	x
TEŞEKKÜR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Problem Durumu	3
1.1.1 Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri.....	3
1.2 Araştırmanın Amacı	4
1.3 Araştırmanın Önemi	4
1.4 Sınırlılıklar.....	5
1.5 Tanımlar	5
2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1 Devlet	6
2.2 Eğitimin Tanımı ve Devlet ile ilişkisi	8
2.3 Devletçiliğin Tanımı, İşlevi ve Ekonomik Gelişmeler.....	9
2.4 Tanzimat’a Kadar Türklerde Eğitim	13
2.5 Tanzimat Döneminde Eğitimde Yapılan Çalışmalar.....	17
2.6 Sultan II. Abdülhamid Döneminde Eğitimde Yapılan Çalışmalar.....	19
2.7 İttihat ve Terakki Partisi Döneminde Eğitimde Yapılan Çalışmalar.....	21
2.8 1918-1923 Arası Türkiye’de Eğitim (Mütareke Dönemi)	22
3. YÖNTEM.....	24
4. BULGULAR.....	26
4.1 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitim (1923-1930)	26
4.1.1 Atatürk ve Eğitim	26
4.1.2 Heyeti İlmîyeler	28
4.1.3 Tevhidi Tedrisat.....	32
4.1.4 Latin Alfabesinin Yeni Türk Alfabesine Uyarlanması.....	38
4.2. Yaygın Eğitim Bağlamında Devletçilik Uygulamaları	46
4.2.1 Dil ve Okuma-Yazma Alanında Devletin Bir Müdahalesi Örneği Olarak Millet Mektepleri	46
4.2.2 Türk Kültür Kurumlarının Parlayan Yıldızı Türk Ocakları	54
4.2.3 Çağdaş Bir Topluma Giden Yolun Anahtarı Halkevleri	57
4.2.4 Bir Milletin Hafızasının Tazelenmesi: Türk Tarih Kurumu.....	73
4.2.5 Toplumların Varoluş Simgesi: Türk Dil Kurumu	81
4.3. Örgün Eğitim Bağlamında Devletçilik Uygulamaları (1923-1938).....	92

4.3.1 İlköğretim	92
4.3.2 Ortaöğretim.....	98
4.3.3 Yükseköğretim.....	107
4.3.4 Yurt Dışı Eğitimi	115
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
6. KAYNAKÇA	127

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo: 4.1. 1923 yılı sonunda itibarıyla ülkemizdeki Okul, Öğretmen, Öğrenci, sayıları ve öğrenci oranı.	35
Tablo: 4.2. 1928-1929 eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan ve 1935-1936 yılına kadar devam eden Milet Mektepleri 'ne katılım sayıları.	52
Tablo: 4.3. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	62
Tablo: 4.4. Güzel Sanatlar Şubesi 1932-1934 dönemi üye sayıları.	64
Tablo: 4.5. Temsil Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	66
Tablo: 4.6. Spor Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	67
Tablo: 4.7. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	68
Tablo: 4.8. Kütüphane ve Neşriyat Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	70
Tablo: 4.9. Sosyal Yardım Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	71
Tablo: 4.10. Köycülük Kolu Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	72
Tablo: 4.11. Müze ve Sergi Kolu Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.	73
Tablo: 4.12. Cumhuriyet Döneminde okul, öğretmen ve öğrencilerin yıllara göre sayıları ve oranları.	98
Tablo: 4.13. Orta Ticaret Okullarının 1927-1932 yılları arası okul, öğrenci ve öğretmen sayıları.	105
Tablo: 4.14. İmam-Hatip Okulları 1927-1932 yılları arası okul, öğrenci ve öğretmen sayıları.	105
Tablo: 4.15. İlköğretmen Okulları 1927-1932 yılları arası okul, öğrenci ve öğretmen sayıları.	106
Tablo: 4.16. Mesleki Eğitimin 1927-1932 yılları arası genel okul sayıları.	106
Tablo: 4.17. Türkiye'de 1923-1938 yıllar arasında üniversite, yüksekokul, öğretmen ve öğrenci sayıları.	114

KISALTMA LİSTESİ

MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MMT	: Millet Mektepleri Talimatnamesi
TTC	: Türk Tarih Cemiyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTTC	: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti
TDTC	: Türk Dili Tetkik Cemiyeti
Z.C.	: Zabıt Cerideleri
CHP	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHF	: Cumhuriyet Halk Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana rehberlik eden, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocam ve sevgili danışmanım Prof. Dr. Cemal AVCI'ya yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim boyunca emeklerini unutamayacağım, ihtiyaç duyduğum her anda desteklerini ve yardımlarını aldığım Sayın Ali AKDOĞAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca manevi destekleri ile beni hiç yalnız bırakmayan, bunun ötesinde çalışmalarına yardımcı olan arkadaşlarım Turgut UĞURLU, Hayrettin EMEN, Sıtkı TURHAN ve Sinan TARTAR'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hayatım boyunca bütün zorlukları göğüsleyip beni büyük fedakarlıklarla bugünlere getiren, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, varlıklarıyla beni anlamlandıran, bana her daim destek ve güç veren canım anneme merhum babama ve kardeşlerime sonsuz teşekkürler...

Son olarak tezin her aşamasında ne yaşadysam benimle aynısını yaşayan ve bana birçok katkı veren sevgili eşim Şengül ULUCAN AÇIKALIN'a, tezimle birlikte büyüyen oğlum Miran Cem bu tezi size adıyorum.

Araştırmanın ilgili alana önemli katkılar getirmesi dileğiyle.

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde avcı ve toplayıcı yaşamdan yerleşik düzene geçen insanoğlu gerek bireysel gerekse toplumsal ihtiyaçlardan dolayı örgütsel bir yapı olan devleti kurmuştur. İnsanlık tarihinde bilinen ilk devlet olan Sümerlerden günümüze kadar, siyasal bir organizasyon olarak tarif edilen, pek çok devlet kurulmuştur. Bu devletler başta beslenme, sağlık, barınma, güvenlik ve eğitim gibi birçok alanda hizmet vermiştir. Bu hizmetleri daha nitelikli vermek için dönem dönem müdahaleci yönünü ön plana çıkarmıştır. Bu müdahaleci yönünü kendi sistemine uygun yeni nesiller yetiştirmek amacıyla eğitim alanında da fazlasıyla hissettirmiştir. Alan yazılarından da anlaşılabacağı üzere, devletin kendini merkeze alarak, ülkedeki ekonomik faaliyetleri yönlendirmesine Devletçilik Modeli denilmektedir.

Bu model 1930 yılı itibarıyla Türkiye’de de uygulanmaya başlamıştır. Devletçilik Modelinin Türkiye’deki referans noktası ise Atatürk’ün Devletçilik İlkesi olmuştur. Türkiye’deki Devletçilik Modeli dünyadaki benzer modellerden farklı olarak kendine özgü bir özellik taşımaktadır. Bu model Türkiye’de ekonominin yanı sıra sağlık, ulaşım, iletişim ve eğitim gibi pek çok alanda da uygulanmaya çalışılmıştır. Lakin yukarıda da belirttiğimiz üzere eğitimde devletçilik uygulamalarından önce de birçok devlet eğitim ile yakında ilgilenmiştir. Türk devletleri de hemen dönemde eğitim ile yakın ilişki içerisinde olmuşlardır.

Türk Eğitim Tarihine baktığımızda Türk devletlerinin hemen her dönemde eğitim ile yakından ilgilendikleri görülmektedir. Orta Asya’da kurulan ilk Türk devleti olan Asya Hun Devleti göçebe yaşamın zorluklarıyla mücadele etmek için savaş ve meslek eğitimine önem vermiştir. Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti olan Uygurlarda ise örgün eğitim ve öğretim faaliyetlerinin verildiği görülmektedir. Bu dönemde devletin eğitim üzerindeki etkisi haliyle daha sistematik olmuştur. Türklerin İslamiyet’i kabulü ile birlikte verilen eğitimin içeriği değişmişse de devletin eğitime olan ilgisi azalmamıştır. Bu dönemde devlet tarafından açılan medreselerde çeşitli alanlarda eğitim verilmiştir. Osmanlı Devleti Döneminde ise devletin eğitime olan bakışı ve ilgisi iyice artmıştır. Bu dönem eğitim faaliyetlerinin bir kısmı vakıflar yoluyla bir kısmıysa bizzat devlet

tarafından yürütülmüştür Örneğin devlet kadrolarında görev alacak olan kişilerin eğitildiği Şehzadegan ve Enderun mektepleri devletin himayesinde eğitim vermişlerdir. Bu okulların tüm giderleri devlet bütçesinden karşılanmıştır. Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri ile başta askeri alanda olmak üzere Avrupai tarzda modern eğitim verilmeye başlanmıştır. Böylece devlet tarafından daha kaliteli bir eğitim verilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca II. Mahmut döneminde ilkokulun zorunlu hale getirilmesi devletin eğitime doğrudan müdahale ettiğini göstermektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle II. Abdülhamit döneminde devletin eğitime müdahalesi iyice artmıştır bu dönemde eğitim devletin bekası için bir araç olarak kullanılmıştır. Bununla beraber eğitimde birçok gelişme de yaşanmıştır. Başta sağlık, askerlik, ticaret gibi birçok alanda yeni eğitim kurumları açılmıştır.

Araştırmamızın ana kısmı olan Atatürk Dönemindeki Devletçilik Uygulamalarının Türk Eğitim Sistemine Yansımaları genel olarak iki grupta ele alınmıştır. Birinci, Cumhuriyet Döneminde eğitimin gelişmesi için devletin doğrudan veya dolaylı yaptığı çalışmalar ve yenilikler, ikincisi ise devletin eğitimi kendi amaçları doğrultusunda kullanmak için eğitime yaptığı müdahaleler. Devlet eğitime etkin bir şekilde müdahale etmek için, kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler çıkarmış, toplantılar ve çalıştaylar düzenlemiştir. Böylece devlet ülkedeki eğitim-öğretim faaliyetlerini kendi kontrolünde yürütmüştür. Bu doğrultuda, 1923, 1924 ve 1926 yıllarında Heyeti İlmiye Toplantıları yapılmış bu toplantılardan alınan kararlarla ülkede verilecek ders içerikleri, ders kitapları ve eğitim programları belirlenmiştir. 1924 yılında çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitime hukukun müdahale edilerek yeni rejimin özelliklerini taşıyacak eğitimin genel çerçevesi belirlenmiştir. İlk Mektepler, Lise ve Orta Mektepler Talimatnameleri ve Yüksek Öğretim Kanunu ile örgün eğitime doğrudan müdahale ederek laik, bilimsel, ulusal ve demokratik özellikler taşıyan bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Yeni Türk Alfabesi Kanunu ile yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklığını azaltmıştır. Devlet, ayrıca Yaygın Eğitim Kurumları olan; Millet Mektepleri, Türk Ocakları, Halkevlerinde, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil kurumunda yürütülen dil, tarih, müzik, edebiyat gibi eğitim faaliyetlerine kendi amaçları doğrultusunda müdahalelerde bulunmuştur.

Eğitimde Devletçilik Uygulamalarının Türk Eğitim Sistemine Yansımalarının ikinci özelliği olarak gördüğümüz, devletin eğitimi geliştirici yönü

Türk Eğitim tarihinin hemen her döneminde uygulanmıştır. Atatürk Döneminde de eğitim geliştirici yönüne çok önemli verilmiştir. Zira Mustafa Kemal Türk Milletinin Muhasır Medeniyetler seviyesine çıkmasının anahtarı olarak, kaliteli ve nitelikli eğitimi görmüştür. Bu doğrultuda devlet, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitimin gelişmesi için birçok faaliyette bulunmuştur. Örgün eğitimde; öğretmen atamaları, okul ve kütüphane gibi eğitim kurumların inşaaası, ders araç-gereç temini, öğrencilere burs verilmesi, örgün eğitimin parasız yapılması bu faaliyetlerden bazılarını oluşturmaktadır. Ayrıca yaygın eğitimin gelişmesi için devlet maddi ve manevi birçok destek vermiştir.

Bu çalışmamızda yukarıda da belirttiğimiz üzere Atatürk Döneminde eğitimde devletçilik uygulamaları kapsamında yapılan, eğitimdeki devlet müdahaleleri ve eğitimin daha işlevsel ve modern olması için devletin yaptığı inkılaplar ve çalışmalar ele alınmıştır. 1923-1938 yılları arasında eğitimde devlet tarafında yapılan müdahaleler ve eğitimi geliştirici faaliyetler ile Türk Eğitim Sisteminin laik, bilimsel ve demokratik olmasına amaçlanırken, aynı zamanda milli hassasiyetleri yüksek ve modern bir birey ve bir toplum da hedeflemiştir.

1.1 Araştırmanın Problem Durumu

Geçmişten günümüze kadar kurulmuş olan birçok devlet, eğitimi rejimin hâkim ideolojisini topluma benimsetmede, devletin siyasi bekasının güvencesi olan askeri yapının güçlü kalmasında ve toplumun refah içinde yaşaması gerekli olan ekonomik enstrümanların geliştirilmesinde her daim önemli bir araç olarak kullanmışlardır. Devlet, bundan ötürü eğitime müdahalelerde bulunmuş ve eğitimin daha modern bir yapıya kavuşması için onu geliştirecek çalışmalar yapmıştır.

1930 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomide Devletçilik Modeli uygulanmaya başlanmıştır. Devletçilik Modelin asıl alanı ekonomi ile olsa da, bu model ekonomi dışında da toplumu ilgilendiren birçok alanda kullanılmıştır. Bu alanlardan bir tanesi de eğitimidir. Oysa Alan Yazılarına bakıldığında Türkiye'deki devletçilik uygulamalarının sadece ekonomi ile sınırlı tutulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmamız, Eğitimde Devletçilik Uygulamalarının tespit edilmesi açısından önem arz etmektedir.

1.1.1 Problem Cümlesi ve Alt problemler

- Atatürk Döneminde uygulanan devletçilik modeli Türk Milli Eğitimi'ni nasıl etkilemiştir?

- Türklerde geçmişten günümüze devlet eğitime nasıl yön vermiştir?
- Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devlet eğitimde nasıl bir politika izlemiştir?
- Cumhuriyet döneminde devletin yaygın eğitime bakışı ve etkisi nasıl olmuştur?
- Cumhuriyet döneminde devletin örgün eğitime bakışı ve etkisi nasıl olmuştur?

1.2 Araştırmanın Amacı

Dünyadaki tüm medeniyetler ve toplumlar için önem taşıyan eğitim konusuna Türklerin de geniş yelpazede yer verdikleri görülmektedir. İlk Türk Devletlerinden Osmanlı'nın son dönemlerine kadar, eğitim her dönem gündemi meşgul eden bir konu olmuştur ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, devletin rolü her zaman ön planda olmuş ve devlet eğitime yön veren temel aktör olmuştur. Bu durum Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiş, devlet yeri geldiğinde müdahaleci, yeri geldiğinde geliştirici olmuştur. Devletin eğitime katkısı 1930'dan sonra 'devletçilik politikasıyla' beraber daha belirgin hale gelmiş ve devlet eğitimin kalitesini artırmak için önemli adımlar atmıştır. Bu amaçla mevcut araştırmanın temel amacı, Atatürk Dönemi Türk Milli Eğitime devletin katkısı ve müdahalelerini ortaya koymaktır. Yapmış olduğumuz araştırmamızda, literatür taraması yapılarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan "Doküman İncelemesi" modeli kullanılmıştır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir ivme kazanan Türk Eğitim Sistemi, durağanlıktan çıkarak çağdaşlığa doğru yol almaya başlamıştır. Bu amaçla Heyeti İlmîye Toplantıları, Tevhidi Tedrisat Kanunu, Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri gibi kısa sürede birçok çalışma yapılmıştır. Türkiye'de 1929 yılı itibari ile başlayan 1930'da gerçek anlamda ortaya çıkan devletçilik her alanda olduğu gibi eğitimde de kendini göstermiştir. Bu durum bizzat Mustafa Kemal'in Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunu kurmasıyla daha görünür hale gelmiştir. Devlet sadece İlköğretim ve ortaöğretimde değil, üniversite reformuyla yükseköğretimde ve yaygın eğitimde de geliştirici ve müdahaleci bir tavır sergilemiştir. Bu dönemleri analiz etmek

Türk Milli Eğitim'in gelişimini gün yüzüne çıkararak okuyucuya katkı sağlayacaktır.

Mevcut araştırmamız diğer araştırmalara katkı sağlamakla beraber, Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında yapılan çalışmalar, mücadeleler ve en önemlisi devletin eğitime katkısı ile müdahalesini ortaya koyması açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Türk Eğitim Sistemini araştırmak isteyen kişilere yol göstermek ve literatüre katkı sağlamak açısından araştırmamızın önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4 Sınırlıkları

Araştırmanın sınırlıkları olarak Atatürk Dönemini Türk Eğitim Sistemi ve devletin bu dönemdeki müdahaleleri ve katkıları ile sınırlandırılmıştır. Literatürde konu alanı ile alakalı kaynakları kısıtlı olması çalışmanın sınırlığını belirlemiştir.

1.5 Tanımlar

Devlet: “İnsanlar arasındaki doğal gerekliliğin sonucu olarak ortaya çıkmış doğal bir oluşumdur.” (Öktem, 2011, s. 77).

Eğitim: “Belli amaçlara göre insanların davranışlarının planlı olarak değiştirilmesi ve geliştirilmesinin yasa ve ilkelerini bulmaya ve bu amaçla teknik geliştirmeye çalışan bir bilim dalıdır.” (Erden ve Yasemin,1997, s.14).

Eğitim: “İnsan davranışında yetenek, istidat, karakter ve bilgi bakımından belli gelişmeler sağlamak amacıyla yürütülen etkiler sistemi” (Başaran, 1978, s. 18).

Devletçilik: Bir milletin yönetimle ve ekonomi ile ilgili işlerinin devletçe birleşik bir yönetim altında bütünleştirilmesi siyaseti ve öğretisi, erkincilik karşıtıdır.” (TDK, 2011, s. 648).

İlmiye Heyeti: “Eğitim sorunlarının dönemin eğitimcilerinin düşünce ve deneyimlerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı ve eğitim politikalarının belirlendiği toplantıları” (Tanır ve Aslan, 2019, s. 251).

2. ARAŞTIRMANIN KURUMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Devlet

Siyaset bilimciler veya sosyal bilimciler devlet olgusunu tanımlayacak ortak bir ifade bulamamışlardır. İlk Çağ'dan günümüze kadar birçok düşünür, akademisyen, bilim insanı devlet kavramını farklı tanımlar ile ifade etmiştir. Platon: “İnsanların yardımlaşarak bir ortaklık kurmasıdır.” (Platon, Devlet, s.55); Aristo: “İnsanlar arasındaki doğal gerekliliğin sonucu olarak ortaya çıkmış doğal bir oluşumdur.” (Öktem, 2011, s.77); Eroğlu: “Toplumun geri kalan bölümünde görece özerk ayrı bir kurumdur.” (Eroğlu, 2009, s.40); Akgül: “Kanun, kuram ve kurallara sahip bulunan zaruri bir yapılanmadır.” (Akgül, 2008, s.30) ; Bodin: “Devlet, birçok ailenin ve bu ailelere ortak olan şeylerin egemen erk tarafından doğrulukla ve adaletle yöneltilmesidir.” (Bodin, 1949, s.11, Aktaran: Ağaoğlu ve Köker, 2004, s.18).

Devletin tanımı üzerinde ortak bir uzlaşma olmasa da siyaset bilimciler ve sosyal bilimciler devleti oluşturan iki etmen üzerinde hemfikir olmuşlardır. Bunlar yurt ve hâkimiyettir. O halde üzerinde yaşanılacak toprak ve o toprağın üzerinde yaşayanları bir arada tutacak bir güç gerekmektedir. Devlet bu gücü hukuk eliyle sağlamaktadır. “Devlet hukuksal anlamda bir tüzel kişilik olarak açıklandığında, dayandığı unsurların şunlar olduğu dile getirilmiştir: 1-Toplumsal bir kurum olan devletin ahalisinin kastedildiği sosyal unsur, 2- Sınırları belirli bir toprak parçası olarak ülkenin varlığını şart sayan fizikî unsur, 3- Ülke üzerinde yaşayan insan topluluğunun bir düzen kurmak üzere örgütlenmesi ve devlet hayatının ve otoritesinin devamını sağlayan hükümet olgusunu ifade eden hukuksal unsurlar,4- Evrensel bir kabule ve geçerliliğe sahip olunduğunun ifadesi olarak bağımsızlık esasına dayanan uluslararasılık unsurudur.” (Alsan, 1950, s.157)

İlkel dönemde avcılık ve toplayıcılık yapan insanlar bireysel veya küçük gruplar halinde yaşıyorlardı. Zamanla bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarından ötürü bir araya gelerek önce büyük topluluklar daha sonra bu topluluklardan, küçük devletler kurdular. “Toplumu yapan, insanın tek başına kendi kendine yetmemesi, başkalarını gerekmesidir.” (Platon, 2010, s.54).

Avacı ve toplayıcı dönemden insanlar göçebe halinde yaşadıklarından gündelik hayatta yapacakları iş sayısı sınırlıydı. Bunun yanında bu dönemde yaşayan insanların uzun vadeli planları da yoktu. İnsanların uzun vadeli planlar yaparak farklı alanlarla ilgilenmeleri, tarımsal üretime geçilmeyle olmuştur. “Marksizm, avcı-toplayıcı ilkel toplumdan devletli topluma geçişi sosyal ve ekonomik altyapıdaki değişmelere bağlar.” (Uygun, 2014, s.44).

Sahip olduğu yetenekler, fiziksel gücü veya yaşantısından elde ettiği deneyimler insanın değişmekte olan dünya düzeninde tek başına yaşamasını zorlaştırmıştır. Ayrıca insanlar bir grup içinde yaşasa dahi grup liderinin - ki bu bazen bir şef, bazen de bir zorba olabiliyordu- her türlü kuralına uymak zorunda kalıyordu. Bu durum insanların güvensiz bir ortamda yaşamalarına neden oluyordu. Bireyin bireysel güvenliğinin yanında, küçük toplulukların da güvenliği diğer büyük örgütlü topluluklar karşısında tehlikeydi. “Daha önce kurulan devletlerin egemenliği altına girmek istemeyen topluluklar birleşip savunma gücü oluşturarak devletleştiler.” (Uygun, 2014, s.54).

Tarihsel süreç içinde insanın artan ihtiyaçları, sorunları, bireysel ve toplumsal çatışmaları daha düzenli bir yapının ortaya çıkmasını zorunlu hale getirmiştir. Bölgesel ve bireysel çözümler yerine daha kapsayıcı bir politikaya ihtiyaç duyulmuştur. Althusius’a göre: “Evrensel olan, yani bütüncül olan yalnızca devlettir; yalnızca devlet yurttaşlarının bütün temel gereksinimlerini karşılama yeterliğine sahiptir.” (Ağaoğlu ve Köker, 2004, s.75).

Bir siyasi organizasyon olarak devlet ilk kez Sümerler ile insanlık tarihinde yerini almaya başlamıştır. Sümerler tarihteki ilk şehir devletlerini kurmuşlardır. “MÖ 5000’lerde Sümer kent-devletlerinin kurulduğunu ve ilk uygarlığın oluşturulduğunu görüyoruz.” (Sander, 2006, s.34). Sümerlerden sonra Mezopotamya uygarlıklarından Akadlar ve Asurlar ile Anadolu Uygarlığı olan Hititler tarihte devlet kurmayı başarmıştır. Sümerlerin Mezopotamya’da tarihteki ilk devleti kurmalarından sonra diğer uygarlıklar Sümerleri örnek alarak yeni devletler kurdular. “Mezopotamya uygarlığı kısa bir süre içinde merkezden çevreye doğru yayıldı. Girit, Mısır, İndus Vadisi ve Çin; Mezopotamya’ya göre çevresel sayılabilecek dönemin büyük uygarlıklarıdır.” (Sander, 2006, s.34).

Orta Asya’nın steplerinde yaşayan Türkler, uzun yıllar göçebe yaşamışlardır. Öyle ki diğer bölgelerdeki uygarlıklara göre çok daha geç bir araya gelerek devlet kurabilmişlerdir. Hunlar, Orta Asya’da MÖ III. yüzyılda dağılık

halde yaşayan Türkleri bir araya getirerek ilk Türk devletini kurmuşlardır. Daha sonra Köktürkler ve Uygurlar devlet kurmayı başaran Türk toplulukları olmuştur.

Devletin sosyal, siyasal ve ekonomik birçok alanda insanların hayatını ilgilendiren işlevi bulunmaktadır. Örneğin beslenme, sağlık, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlardan; eğlenmeye kadar toplumda birçok konuda devletin sorumluluğu bulunmaktadır. Devlet bu işlevlerini siyaset kurumları ve bürokrasi ile yürütmektedir. “Devletli toplumlarda iktidarın dört önemli işlevi bulunmaktadır. Birincisi ülkenin coğrafi sınırlarını ve o sınırlar içinde yaşayan yurttaşların sayısını tespit etmek, ikincisi hukuk kurallarını uygulayacak gelişmiş bir yargı ve bürokrasi sistemi oluşturmak, üçüncüsü iç ve dış tehditlere karşı sürekli asker ve polis gücünü hazır bulundurmak ve dördüncüsü devlet giderleri için vergi toplamak.” (Uygun, 2014, s.59).

Devlet insanların kendilerini güvende hissettikleri, geleceğe yönelik daha az kaygı yaşadıkları; sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda daha iyi bir yaşam sağlayacağı argümanlar üretebilecek işleve sahiptir. “Devletin işlevi; onu oluşturan vatandaşların kendini gerçekleştirmelerini, kendi yaşamlarını bağımsız bir biçimde kalmalarını sağlamaktır.” (Öktem, 2011, s.77).

2.2 Eğitimin Tanımı ve Devlet ile ilişkisi

İnsanlığın her aşamasında eğitimin önemi büyük olmuştur. Eğitimin bireye sağladığı önemin yanında toplumsal önemi de yadsınamaz. Eğitim, yaşamın birçok alanında insana yol gösteren rehberdir. Genel manada eğitim bireyin kendi yaşantısı yoluyla çevresiyle etkileşim kurarak davranışlarında amaçlı, kasıtlı ve istendik yönde değişiklik oluşturma süreci olarak tanımlanır.

Birçok düşünür eğitimi farklı tarzda tarif etmeye çalışmıştır. Erden ve Yasemin’e göre eğitim: “Belli amaçlara göre insanların davranışlarının planlı olarak değiştirilmesi ve geliştirilmesinin yasa ve ilkelerini bulmaya ve bu amaçla teknik geliştirmeye çalışan bir bilim dalıdır.” (Erden ve Yasemin, 1997, s.14). Yahya Akyüz eğitimi şöyle tarif etmiştir: “Eğitim, kişinin zihni ve bedeni ile duygusal, toplumsal yeteneklerinin ve davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi sonucunda ona birtakım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar ve bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.” (Akyüz, 2019, s.2). Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisi adlı kitabında: “Eğitim; bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır.” (Tezcan, 2018, s.3).

Eğitimin bireysel ve toplumsal işlevi, birçok düşünürün eğitimi tanımlama tarzını da etkilemiştir. Örneğin “Kant’ a göre eğitim, insanın mükemmelleştirilmesidir. J. S. Mill’e göre, bireyin kendisi ve başkaları için bir mutluluk aracıdır. H. Spencer’a göre de daha iyi yaşama olanaklarını sağlayan etkinliklerin tümüdür. Ancak Durkheim, toplumsal bir içerik kazandırmış, ona göre eğitim, fizik ve toplumsal çevrenin insan üzerinde meydana getirdiği etkilerdir.” (Tezcan, 2018, s. 4-5).

Eğitimde nihai amaç, ideal insanın arzulanmasıdır. Bireyden nelerin beklendiği, hangi davranışların istendiği, bireye eğitim vasıtasıyla aktarılır. Toplamların var olma süreçlerinde eğitim önemli bir işlev görmüştür. “Her toplum kendi bugününü ve geleceğini planlamak, yeni nesillere kültürlerini ve bilgi birikimini aktarmak ve onları genel amaçta insanlığa; özelde ise toplumlara ve kendilerine faydalı birer birey olarak yetiştirmek istek ve ihtiyacı içerisinde.” (Varış, 1998, s.7).

Özelde bireylerin genelde ise toplumların hayatında eğitimin hayati bir fonksiyonda olması, devlet ile eğitim ilişkisini ortaya çıkarmıştır. “Eğitim; devletin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirebilmek için kullanılan en önemli ideolojik araçlardan biridir.” (Polat, 2009, s. 3).

Devletin toplumda düzeni sağlaması, sosyal, siyasal ve ekonomik işlerini istenilen düzeyde yürütebilmesi için eğitimden aktif bir şekilde yararlanmıştır. “Eğitim bir yandan siyasal, ideolojik ve ekonomik davranışların kazanılmasına aracılık ederken, diğer taraftan devlete güç sağlayan ekonomik, siyasal ve ideolojik değişkenler arasında bir iletişim aracı görevi görmüştür.” (Gökçe, 2009, s.37).

2.3 Devletçiliğin Tanımı, İşlevi ve Ekonomik Gelişmeler

Devletin ekonomide ön plana çıkması, başta sanayide olmak üzere eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetleri kendisinin yürütmesi yani ekonomide kendisini merkeze oturtması devletçilik anlayışının tarifinde de karşılıklılar yaşanmasına neden olmuştur. Türk Dil Kurumuna göre devletçilik: “Bir milletin yönetimle ve ekonomi ile ilgili işlerinin devletçe birleşik bir yönetim altında bütünleştirilmesi siyaseti ve öğretisi, erkencilik karşıtıdır.” TDK, 2021).

“Halkçılık düşüncesinin önemli kaynaklarından biri, sosyolojinin bir özel kolu olarak Fransa’da gelişen dayanışmacılıktır. Emile Durkheim’in önderlik ettiği bu düşünce, kapitalist gelişmenin ortaya çıkardığı eşitsizliklere sosyalizmin

buna karşı sınıf çatışmasını temele alan önerilere karşı bir üçüncü yol olmuştur.” (Tekeli, s.1930).

Durkheim’den etkilenen Türkçülüğün fikir babası olan Ziya Gökalp sınıf çatışmasından ziyade toplumda birlik ve beraberliği önemsemiştir. “Hukukça birbiri ile eşit olmayı kabul eden bütün sınıflar halk kapsamındadır.” (Tekeli, s.1930). Gökalp toplumsal işbirliğini ön planda tutmuş esnaf ve zanaatkârların birlikte ve milli duygular ile hareket etmelerini savunmuştur. Bu düşüncesi, “Milli İktisat Mefkûresi olarak adlandırılır.” (Tekeli, s.1930).

Emile Durkheim’in öncülük ettiği dayanışmacılık ve Ziya Gökalp’in ortaya koyduğu Milli İktisat Mefkûresi Atatürk’ün ekonomide uyguladığı ekonomik modelin temellerini oluşturmuştur. Fransa’da ortaya çıkan Emile Durkheim’in yanında birçok düşünürün savunduğu dayanışmacılık, özel mülkiyeti tamamen ortadan kaldırmıyor, devletin ekonomide baş aktör olması gerektiğini böylece haksız bölüşümün minimum seviyeye ineceğini savunuyordu. Ziya Gökalp’in Milli İktisat Mefkûresi sosyalizmdeki sınıflar arası rekabete karşı çıkmış, Türkçülük duygusunu temele alarak, halk arasında birlik ve beraberliği ön plana çıkarmıştır.

Devletçiliği, bazı kesimler sosyalist ekonomik modele benzettiler. Oysa devletçilik ekonomi modeli bu toprakların bir ürünüydü. Atatürk, devletçiliği şöyle izah etmiştir: “Türkiye’nin uyguladığı devletçilik sistemi, on dokuzuncu asırdan beri sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye’ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin özel teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeyin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket ekonomisini devletin eline almaktır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdi ve özel teşebbüsler ile yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi liberalizmden başka bir yoldur.” (Kocatürk, 1999, s.175).

“Devletçilik bir iktisat sistemi midir? Zaman zaman bu kavramın liberalizmin karşıtı olarak kullanıldığına tanık olacağız. Böyle hallerde devletçilik bir iktisat siyaseti kavramı olan müdahalecilik ile eş anlamlı görülmektedir. Ancak biraz daha yakından bakıldığında, devletçilik teriminin kapsamının içerisine müdahaleciliği özel bir biçiminin, belli ekonomik faaliyet konularında

devletleştirmeler veya yeni tesislerin kurulması yollarıyla gerçekleşen devlet işletmeciliği halinde tezahür eden bir biçiminin girdiği anlaşılabacaktır. Farklı bir ifade ile devletçilik genel olarak, devlet işletmeciliğini de zorunlu bir unsur olarak içeren müdahaleci bir iktisat politikası anlamında kullanılmıştır.” (Boratav, 2006, s.23-24).

Türkiye’ de devletçilik karma ekonomi modeli olarak görülmüştür. Bunun en büyük nedeni devletçiliğin çıkış noktasının ekonomi olmasıdır. Devlet ekonomiyi tamamen kamusallaştırmamış serbest girişimlere de önem vermiştir. “Karma ekonomi bir taraftan, ekonomide devlet kontrolüne yer verme, devlet endüstrisini kurma ve geliştirme, diğer taraftan da özel teşebbüse yer verme değil geliştirme gibi temel ilkelere dayanır.” (Oksağan, 2015, s.37).

Devletçiliğin işlevi devletin ekonomik kalkınmayı sağlamak için etkin iktisadi yatırımlar yapmak, ekonominin genel politikasını belirlemek, bunun yanında bireysel ekonomik girişimlere de mevcut durumlar içinde ya da gelecekte fırsatlar yaratmaktır. Celal Bayar devletçiliğin işlevini şöyle açıklamıştır. “Almanya’da Büyük Frederik, örnek fabrikaları yapmak ve bunları ilk fırsatta müstahsillere mal etmek yolunu tutmuştur. Yaptıklarını satar, yeniden fabrikalar kurarak onu da şahıslara devrederdi. Bu sistemin bizde de tatbiki verimli bir netice verir. Bizim devletçiliğimiz ferdin teşebbüsünü destekleyen bir devletçiliktir.” (Tezel, 1994, s.294).

Devletçilik ilkesinin işlevi, halkçılık ilkesinin temeli olan halkçılık ideolojisinde kendini göstermektedir. “Halkçılık ideolojisi toplumsal dayanışmanın yüksek olduğu hakça bir ekonomik düzenin nasıl korunabileceğine cevap aramıştır.” (Tekeli,1930). Halkçılık düşüncesi toplumdaki sosyal, siyasal, ekonomik ayrımcılığa son vermek ve halkın refah düzeyini artırmayı kendine hedef koyar. “Atatürk ülkeyi kalkındırmak ve halkı çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaştırmak için devletçilik ilkesini tercih etmiştir.” (Tunaya, 1952, s.635).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda hem yenen devletler hem de yenilen devletler ekonomik olarak zor bir duruma düştü. Yenilen devletler başta Almanya olmak üzere verdikleri savaş tazminatlarından ötürü iktisadi çöküşe girdi. Bunun yanında, savaştan önce yenen devletlerin liderliğini yapan İngiltere’de de ekonomik sıkıntılar baş göstermişti. Ayrıca gerek Fransa’nın gerekse dünya siyasetine adını yeni yazdırmaya başlayan ABD’nin dünyanın ekonomik düzenine yön verecek durumları yoktu. “Avrupa devletleri kendi sömürge

imparatorluklarının içine dönmeye, korumacılık eğilimleri ön plana çıkmaya başlamıştı.” Pamuk, 2016, s.187).

“1920’li yıllarda Ankara hükümetinin temel amacı yeni sınırlar içinde milli bir ekonomi oluşturmaktır. Ziya Gökalp’ın işaret ettiği yönde Müslüman Türk bir müteşebbis sınıfın yaratılması, sanayileşme, milli ekonominin gelişmesi için temel unsurlar olarak kabul ediliyordu.” (Pamuk, 2016, s.180). Ankara hükümetinin, Osmanlı Devleti’nin başta Fransa ve İngiltere’ye ekonomik olarak bağımlı olmasından ötürü yaşadıkları ekonomik sıkıntıları görmüş olmaları, hem de ekonomiyi kendi kontrolleri altına almak istemeleri, onların uygulayacakları devlet merkezli ekonomik politikalarını belirlemiştir.

Cumhuriyet hükümetleri her ne kadar devlet merkezli bir ekonomik modele geçmek isteseler de ne iç şartlar ne de dış şartlar buna müsaitti. 1923 yılında İzmir’de toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde iç dinamiklerin nasıl bir ekonomik model istediğini ortaya çıkarmıştı. “Kongrede büyük toprak sahipleri ve tüccarlarının sesleri çiftçiden, işçiden ve tüccardan çok çıkmış, yabancı sermayenin belirli koşullarda ülkeye davet edilmesi öngörülmüştü.” (Pamuk, 2016, s.181).

Dış dinamiklere baktığımızda da Cumhuriyet hükümetlerinin istedikleri ekonomik politikaları uygulayamadıklarını görmekteyiz. Bunun en önemli sebebi Lozan Antlaşması’dır. “Lozan Antlaşması’na göre Ticaret Sözleşmesi, beş yıllık bir süre için Türkiye’nin etkili bir himaye politikası uygulamasını önleyen hükümler içermektedir. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya’ya 1916 yılındaki gümrük tarifesi uygulanacaktı.” (Boratav, 2006, s.34). Türkiye iç ve dış şartlardan ötürü 1930 yılına kadar ekonomide liberal bir politika uygulamıştır.

1930 yılında Türkiye, ekonomisinde devletçilik modelini uygulamaya başladı. 1929 yılında meydana gelen Büyük Ekonomik Bunalım kapitalist büyük devletlerin yanında Türkiye gibi yeni kurulan devletleri de etkiledi. Bu durum Türkiye’nin devletçilik ekonomi modeline geçişini hızlandırmıştır. “1930 yılında itibaren hükümet iktisat politikası olarak resmen devletçiliği benimsenmiştir.” (Pamuk, 2016, s.18).

Dönemin başbakanı İsmet İnönü 1930 yılında devletçiliğe geçiş hakkında şunları dile getirmiştir. “Biz iktisadiyatta mutedil devletçiyiz. Bizi buna sevk eden, memleketin ihtiyacı ve bu milletin fikri temayülüdür.” diyerek, kendisini

hem liberalizmden hem de sosyalizmden ayırıyordu.” (Tekeli ve İlkin,1977 ve 1982; Kuruç, 1993; Aktaran: Pamuk, 2016, s.188).

Türkiye 1933 yılında 1. Beş Yıllık Kalkınma Planını hazırlayıp 1934 yılında uygulamaya koydu. 1934-1939 yılları arasında uygulanan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı birçok alanda olumlu sonuçlar gösterdi. Bu dönemde birçok alanı destekleyen bankalar kuruldu. “Dokuma, demir-çelik, kâğıt üretiminden modern devlet işletmelerin yanında Türkiye’ye ileri teknoloji sokulmuş, maden üretimi özel teşebbüsün 1923-1931 yıllarının verimsiz ve kapkaççı yöntemleri yerine devletin öncülüğünde gelişmeye başlamıştır.” (Boratav, 2006, s.161). 1939 yılında uygulamaya konulan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2. Dünya Savaşından ötürü istenilen sonuçları gösterememiştir. 1945 yılından sonra çok partili hayata geçiş ile beraber etkisi azalan devletçilik ekonomi modelinin, 1950 yılında iktidardaki Demokrat Parti’nin ekonomiye bakışından da kaynaklı resmen sona erdiğini söyleyebiliriz. Şevket Pamuk, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisat Tarihi eserinde devletçiliğin etkisinin 2. Dünya Savaşı’ndan sonra da sürerek yarım yüzyıl daha Türk ekonomisine damgasını vuran bir politika olarak önemini koruduğunu dile getirmiştir (Pamuk, 2016, s.189).

Devletçilik bir ekonomik model olarak kabul edilse de, devletçiliği sadece ekonomik alanla sınırlandırmak bize göre doğru bir izah olmayacaktır. Devletçiliğin ekonomi alanı ile olan ilişkisinin yanın da eğitim, sağlık, kültür ve siyaset gibi birçok alan ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nde devletin, hem imparatorluktan ulusal devlete geçişi sağlayacak ideolojik birikimi sağlamak, hem de halkçılık ilkesinin gerektirdiği herkese eşit eğitimi verme amacıyla eğitime müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Devlet böylece ekonomiye yaptığı müdahalenin bir benzerini de eğitime de yaptığı görülmektedir. Çalışmamızın ana teması olan, devletçilik uygulamasının eğitime olan etkisine bu yönüyle bakılmıştır.

2.4 Tanzimat’a Kadar Türklerde Eğitim

Orta Asya'nın steplerinde kurulan Hun, Göktürk ve Uygur devletlerinde eğitime büyük önem verilmekte, sunulan eğitim hizmetinin genel çerçevesine bakıldığında birbirine benzediği görülmektedir. Bunun yanında göçebe yaşayan Türkler ile yerleşik hayata geçen Türk devletlerinde verilen eğitimin farklı yönleri de bulunmaktadır. İlk Türk devletlerinin yaşamış oldukları coğrafyanın fiziksel özelliği, komşuları ile olan münasebetleri verilen eğitimin içeriğini etkilemiştir.

Tarihte kurulan ilk Türk devleti olan Hun Devleti'nin eğitimine baktığımızda, at, demircilik ve göçebe hayat yapısının uygun bir eğitim verildiği görmekteyiz. Devlet ayrıca savaş eğitimi de verilmiştir. Türklerin Çin devletine karşı büyük zaferler kazanması, Roma ve Bizans devletlerine siyasi olarak bağlı olmamaları Hunların iyi bir askerlik ve savaş eğitimi gördüklerinin göstergesidir (Akyüz,2019, s.6). Hunların savaşçı bir toplum olması ve dönemine göre çok iyi silah yapması, madenleri iyi kullandıklarının bir göstergesidir. “Bu sebeple madencilik yalnız aile içinde kalan bir meslek değildir. Bu bağlamda devlet mesleki eğitim ile ilgilenmiştir.” (Önder, 2012, s. 18).

Göktürk Devlet'inde verilen eğitim genel hatlarıyla Hun Devleti'nde verilen eğitime benzemektedir. İki devletin eğitiminde de törenin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Göktürklerde devletin toplumdan beklediği davranış biçimleri nasihatler yoluyla topluma aktarılmıştır. “Bu öğütler Göktürklerdeki eğitim felsefesinin çerçevesini de belirlemiştir.” (Önder, 2012, s.22). Orhun Yazıtlarında yer alan bu öğütlerde, düşmandan nasıl korunmak gerektiği ve devlet yönetiminde izlenilecek yöntemler hakkında eğitici bilgiler verilmektedir.

Uygur Devleti'nde verilen eğitim Hun ve Göktürk devletlerinde verilen eğitimden farklıydı. Bunun en büyük nedeni ise Uygurların yerleşik hayata geçmesidir. “Yerleşik hayat nedeniyle planlı ve örgün eğitim- öğretimin olması gerekir.” (Akyüz,2019, s.14). Bu durum devletin eğitim üzerindeki etkisini göstermektedir. Uygurların matbaa yoluyla kitapları çoğaltmasının, okuryazarlığı ve toplumun bilgi düzeyini yükseltildiğini söyleyebiliriz. “Uygurlar, bilgi ve kültür düzeyleri yükseldiğinden, yüzyıllarca çeşitli Türk ve yabancı devletlerin saraylarında kâtiplik, bürokratik, danışmanlık, tercümanlık, öğretmenlik ve kültür elçiliği yapmışlardır.” (Akyüz, 2019, s.15).

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile beraber Türk toplumunda büyük bir değişim meydana gelmiştir. Toplumun fikir dünyası, etik anlayışı, olaylara bakışı Müslüman olmalarıyla beraber farklılaşmıştır. Eğitim de diğer pek çok alan gibi bu değişimden etkilenmiştir. İlk Müslüman Türk devletlerinde ideal insanın özelliklerinden olan “Alp İnsan” yani cesur, güçlü ve mert insan tipi Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra yeni bir anlayışa sahip olmuştur. Müslüman bir kişide olması gereken özellikleri Kuran'da görmekteyiz. “Kuran'da hedeflenen insan sıradan bir insan değil; düşünen, aklını kullanan ve taklit işinden kaçınan insandır.” (Önder, 2012, s. 22). Müslüman bir kişinin düşünen, üreten ve bilgiyi

arayan kişi olmasının hedeflendiğini görmekteyiz. Kuran'ın ilk ayetinin “Oku.” olması İslamiyet'in okumaya, dolayısıyla eğitime ne kadar önem verdiğini göstermektedir (Alak,96/1). Hz. Muhammed'in hadislerinde de eğitimin önemi vurgulanmıştır. “İlim Çin' de de olsa isteyiniz.” hadisinde eğitimin hem önemi hem de evrensel boyutu anlatılmıştır.

İlk Müslüman Türk devleti olan Karamanlılarda, eğitimin içeriğine baktığımızda Orta Asya'da hâkim olan eğitim anlayışının yanında, İslamiyet'in ritüellerini de barındıran pek çok ögeye rastlamaktayız. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra eğitimin hem içeriğinin hem de eğitimin verildiği kurumların değiştiğini görmekteyiz. Karahanlı Devleti ile beraber eğitim daha çok medreselerde verilmeye başlanmıştır. Medreseler bu dönemde bizzat devlet tarafından kurulmuştur. Hükümdarlar  limleri, bilim adamlarını korumuş ve desteklemişlerdir. Gerek eğitim kurumlarının devlet tarafından yapılması, gerekse eğiticilerin hükümdarların saraylarında yaşaması, devlet- eğitim ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Büyük Selçuklu Devleti döneminde eğitime dair birçok faaliyet yapılmıştır. Selçuklu hükümdarları hem eğitime hem de bu dönemde yaşamış âlimlere büyük önem vermişlerdir. Zira bu dönemde eğitim alanında faaliyet gösteren medreseleri, diğer Müslüman Türk devletlerinde olduğu gibi Büyük Selçuklu Devleti de inşa etmeye devam etmiştir. Bu medreselerin finansmanı doğrudan olmasa da dolaylı olarak devlet karşılamıştır. “Devlet tahsis ettiği vakfiyelerle medreselerin ülkenin her yerinde yaygınlaşmasını ve gelişmesini sağlamıştır.” ( zkan, 2015, s.30). Medreselerin finansal kaynağını oluşturan vakıflar elde ettikleri kar paylarıyla müderrislere yüksek maaşlar vermiş bunun yanında talebelere de burs imkânı sağlamıştır.

Büyük Selçuklu ile organik bağı bulunan Anadolu Selçukluların eğitime bakışı ve eğitime katkıları genel olarak Büyük Selçuklu Devleti'ne benzemektedir. Bu dönemde devletin eğitim politikalarına baktığımızda, kalifiye insanların yetiştirilmesi ve İslam dini üzerinde yapılan yıkıcı faaliyetler ile mücadele edilmesi ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda ülkenin dört bir tarafında medreselerin yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca Anadolu Selçuklular döneminde ilkokullarda eğitim faaliyetlerinin yapıldığını söyleyebiliriz. “İlköğretim düzeyindeki bu kurumlara K ttab denilirdi. K ttablar bu okullarda okuma yazma  ğretir, Kur'an, din, aritmetik eğitimi verilerdi.” (Akyüz,2019, s.47).

İlk Müslüman Türk devletlerinde yaşamış çok önemli bilim insanları bulunmaktadır. Bu bilim insanları; fizik, matematik, felsefe, tıp gibi birçok alanın yanında eğitim alanında da çalışmalar yapmıştır. Bunlardan biri Muallim-i Sani olarak anılan Farabi'dir. Farabi Türk eğitim tarihinde eğitim kavramını doğrudan vurgulayarak görüşler beyan eden ilk düşünürdür. "Ona göre öğretimde yöntem konusunda kolaydan zora gidilmelidir. Bu yönüyle Farabi çok değerli bir ilkin savunucusu olmuştur." (Özkan, 2015, s.22). Yine bu dönemde yaşamış bir başka düşünürümüz ise İbni Sina'dır. Tıp alanındaki öncülüğünün yanı sıra, İbni Sina'nın eğitimin genel yapısı ile ilgili önemli görüşleri bulunmaktadır. "Ona göre insanın eğitilmesi ve bilim öğrenmesi bu dünyada olduğu kadar sonraki hayatta da mutluluk için gereklidir." (Akyüz, 2019, s.26). Ayrıca Gazneli Mahmut'un "sarayımın en değerli varlığı" dediği Biruni de yine bu dönemde yetişmiş önemli bilim insanlarından biridir. Müslüman Türk devletleri, bu dönemde sadece Türk İslam dünyasında değil, dünyanın birçok bölgesinde isminden söz edilen âlimlere ve bilim insanlarına maddi ve manevi katkı sağlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin eğitim yapısına baktığımızda Tanzimat'a kadar olan dönemi, alan yazılarında da görüldüğü gibi iki bölüme ayırabiliriz. Kuruluştan 1773'e kadar olan birinci dönem ve 1773'ten Tanzimat'a kadar olan ikinci dönem yani "Yenileşme Dönemi" olarak söyleyebiliriz. Konumuz gereği biz daha çok devletin doğrudan yürüttüğü eğitim faaliyetlerinin genel durumuna baktığımızda, devlet himayesinde eğitim veren resmi mektepler karşımıza çıkmaktadır. Bu mekteplerden birincisi Şehzadegan Mektepleridir. Daha çok padişah çocuklarına ve bazen de devletin ileri gelenlerinin çocuklarına eğitim veren bu okullar Sıbyan Mektebi'ne denk gelirdi. İkincisi ise Enderun Mektepleridir. Sultan İkinci Murat döneminde ilk örneklerini gördüğümüz bu eğitim kurumları II. Meşrutiyet'e kadar eğitim vermeye devam etmiştir. "Hristiyan ailelerden alınan yetenekli çocuklar gerçek bir Müslüman, iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker olarak yetiştirilirdi." (Özkan, 2015, s. 66). Resmi okullardan bir diğeri ise Meşkhane'dir. Daha çok müzik eğitimin verildiği, bunun yanında diğer güzel sanat dalları ile de ilgili çalışmaların yapıldığı bu okul, Osmanlı sanatına önemli katkılar sağlanmıştır. Resmi okulların tüm giderleri devletin bütçesinden sağlanmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde bizzat devletin yürüttüğü eğitim faaliyetlerinin bir diğeri ise askeri eğitimidir. "Osmanlı'nın üç kıtaya hâkim olması devletin elbette gerek ordunun eğitilmesi gerekse ordunun ihtiyacı olan teçhizat temini için

birtakım mesleki eğitim kurumlarını gerçekleştirmesi tabidir.” (Özkan, 2015, s.69). Devletin hem asker hem de teknik ihtiyaçlarını gidermek için açılan okullardan bazıları şunlardır: Acemi Oğlanlar Mektebi, Mehterhane ve Tophane. Ayrıca devletin bürokratik ihtiyaçlarını gidermek için birçok eğitim kurumu da açılmıştır. Bab-ı Ali Mektebi, Bab-ı Defterdari Mektebi ve Bab-ı Fetva Mektebi bunlara örnektir.

Osmanlı Devleti'nde Avrupalı tarzda eğitim faaliyetlerinin başlaması 1773 yılında olmuştur. Yenileşme Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, daha çok askeri alanda modern tarzda eğitim faaliyetleri yapılmaya başlanmıştır. Bu eğitim kurumlarının başında Mühendishane-i Bahri Hümayun ile Mühendishane-i Berri Hümayun vardır. “Bu okullar eğitim ve bilim düşüncesinde, batıya yönelmenin ilk adımıdır.” (Önder, 2012, s. 30). Bunların dışında II. Mahmut döneminde kurulan Tıphane-i Amire, Mekteb-i Harbiye ve Mızıka-i Hümayun gibi eğitim kurumları da bulunmaktadır. Yenileşme Döneminde sivil okulların açılması, askeri okullara göre daha geç olmuştur. II. Mahmut zamanında Rüştîye Mektepleri açılmıştır. “İlk açılan ve kendine özgü yönleri bulunan Rüştîye Mektepleri; Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiye'dir. Genel Rüştîyeler ise 1839'da kurulmaları kararlaştırıldığı halde 1846'dan sonra açılmaya başlanmıştır.” (Akyüz, 2019, s. 148). II. Mahmut ayrıca 1824 yılında ilkokulu zorunlu hale getirmiştir. Yine bu dönemde Avrupa'ya askeri öğrenciler gönderilmiştir. Yenileşme Döneminde Osmanlı Devleti'nin açtığı Avrupalı tarzdaki kurumlarla eğitimin kalitesi yükseltilmiş, Avrupa'ya gönderilen öğrenciler aracılığıyla Osmanlı'nın teknik eleman ve subay ihtiyacı giderilmeye çalışmıştır. İlkokulun zorunlu olması sayesinde ise eğitimin geniş kitlelere ulaşması hedeflenmiştir.

2.5 Tanzimat Döneminde Eğitimde Yapılan Çalışmalar

Osman Kafadar, “Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma” adlı eserinde Tanzimat Dönemi'ni batılılaşmanın devlet tarafından resmi program halindeki ilanı olarak tarif etmiştir. Tanzimat Dönemi 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun Reşit Paşa tarafından okunması ile başlamış ve 1876'da Sultan II. Abdülhamid 'in tahta geçmesi ile sona ermiştir. Tanzimat Dönemi hem Tanzimat Fermanı'nı hem de Islahat Fermanı'nı kapsamaktadır. Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti'nde birçok yeniliğin yaşandığı dönemdir. “Tanzimat Fermanı açılan bu yeni devirde gerçekleştirilecek reformların, ıslahat teşebbüslerinin devletin siyasi, idari, adli, mali alanlara teşmil edilmesini sağlayacak yeni bir idealin Tanzimat

ideolojisinin ifadesidir.” (Kafadar, 1997, s.91). Konumuz gereği eğitim ile ilgili olan yeniliklere baktığımızda, Tanzimat Dönemi’nde yapılan yeniliklerin bir zaman dilimine sığmayacak kadar önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Tarihsel süreç içerisinde Türk eğitim tarihine baktığımızda devletin hemen her dönemde eğitimle ilişkisi olduğunu görmekteyiz. Fakat Tanzimat Dönemi’ni diğer dönemlerden ayıran bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan biri Türk tarihinde ilk kez halkın eğitilmesinin devletin ve hükümetin asli bir vazifesi olarak görülmesidir. Bir farklı yanı ise “eğitimin” kurtarıcı olarak görülmesidir. “Eğitimin geliştirilmesi, devleti felakete gidişten kurtaracak bir yol olarak görülmüştür. Eğitimin böyle siyasal ve toplumsal bir işlevinin bulunduğu fark edilmesi eğitim tarihimizde çok önemli bir teşhistir ve o zamandan beri değerini korumuştur.” (Akyüz, 2019, s.157).

Tanzimat Dönemi’nde eğitimle ilgili devletin yeni görüş ve uygulamalarının yanı sıra dönemin aydınları ve eğitimcileri de devlet-eğitim ilişkisi ile ilgili birçok görüş beyan etmişlerdir. Bu aydın ve eğitimciler, eğitimin hem bireysel hem de toplumsal önemi üzerinde durmuşlardır. Onlara göre çocukların eğitiminde sorumluluk ve görevler sadece aileye düşmemekte, devletin de birçok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır.

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı; siyasi, sosyal, idari ve mali birçok alanda yenilik getirme iddiasıyla yayınlanmıştır. Ancak Tanzimat Fermanı ile istenen yenilikler kısa sürede hayata geçirilememiştir. Bunun nedenlerine baktığımızda karşımıza ilk çıkan, halkın bu fermandaki yenilikleri gündelik yaşamında gerçekleştirebilecek bilgi birikimine sahip olmamasıdır. İkinci neden ise devlet kurumlarının işlevsizliği, kurumların yeniliklere kapalı olması ve böyle köklü değişiklikleri hayata geçirebilecek eğitimli kadroların yetersiz kalmasıdır. Fermana istenilen sonuçlara ulaşılmayınca dönemin padişahı Abdülmecid devlet adamlarına yazdığı şu emirleri okumuştur. “Gerek din gerekse dünya işleri olsun, her hususta cahilliği ortadan kaldırmak için gereken ilim, fen ve sanayinin elde edilmesinin yolu olağan maarifi hâsıl edecek mekteplerin açılması, en önemli faydalı işlerden biri olması itibarıyla gereken tedbirler alınsın ve mekteplerin düzenlemesi ile halk eğitiminin çaresine bakılsın.” (Kodaman,1980, s.225; Aktaran: Kafadar,1997, s.91). “Bu direktifler üzerine, önce teşkilat alanında geçici bir meşveret meclisi olan Muvakkaf Meclisi-i Maarif kuruldu. Böylece 2. Mahmut devrinde kurulan Mekatib-i Rüşdiye Nezareti’yle başlayan eğitimin devlet işleri

haline getirilmesi çalışmaları, daha planlı bir safhaya ulaştı.” (Kafadar, 1997, s.94).

Sultan Abdülmecid’in yanında, bazı aydın ve eğitimcilerin de desteğini alan Muvakkat Meclisi-i Maarif önemli işler yapmıştır. “Bu meclis, eğitimin Batı’da olduğu gibi ilk, orta ve yüksek derecelerine göre düzenlemesini, Sıbyan okulların ıslahını, rüştiye okullarının halk için lüzumlu bilgiyi zamanın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tanzim edilmesini, yatılı bir Darülfünunun açılmasını ve bir Encümen-i Daniş kurulmasını karar altına almıştır.” (Özkan, 2015, s.85). Yapılan çalışmalara baktığımızda devletin eğitim alanında daha aktif, ayrıca daha modern, daha faydacı ve daha sistemli bir eğitim arayışı içinde olduğunu görmekteyiz. Yalnız Muvakkaf Meclisi-i Maarif’in hem geçici bir meclis olması hem de yürütme yetkisinin olmaması meclisin işlevselliğini azaltıyordu. Bu duruma çözüm olarak yeni bir meclisin kurulmasına karar verildi. Meclisin kararı doğrultusunda Muvakkaf Umumiye Nezareti kuruldu.

1856 yılında Sultan Abdülaziz zamanında ilan edilen Islahat Fermanı’na baktığımızda eğitimle ilgili önemli maddelerin yer aldığını görmekteyiz. Öyle ki Islahat Fermanı’nda eğitim kelimesi doğrudan geçmektedir. Bu durum Tanzimat Fermanı’nda yoktu. Ancak Islahat Fermanı’nın geneline baktığımızda milli eğitime çok katkı sağladığını söyleyemeyiz. “Daha çok gayrimüslim unsurlara kültür bağımsızlığı, okul açma hakkı, hatta fazla olarak Türk okullarına giriş serbestisi vermiştir.” (Özkan, 2015, s.86). Islahat Fermanı’ndan sonra Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş böylece Türk eğitim tarihinde ilk kez Millî Eğitim Bakanlığı kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nde eğitimin bakanlık seviyesinde temsil edilmesi, devletin eğitimi ne kadar ciddiye aldığını ve ne kadar önemsedığını de göstermektedir. Mekteb-i Tıbbiye-i, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Sultani, Darüşşafaka, Mülki İdadi gibi günümüzde de varlığını devam ettiren eğitim kurumları bu dönemde kurulmuştur.

2.6 Sultan II. Abdülhamid Döneminde Eğitimde Yapılan Çalışmalar

“Bazı yazarlar Tanzimat Dönemi’ni Sultan II. Abdülhamid devrini içine alacak şekilde II. Meşrutiyet e kadar uzatırlar. Bazı yazarlar ise Tanzimat’ı Sultan II. Abdülhamid 'in tahta çıkışı ile sonlandırarak yeni devri müstakil olarak ele alırlar.” (Kafadar, 1997, s.110). Biz çalışmamızda kesin hatlarla olmasa da, Sultan Abdülhamid dönemini ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun bulduk. II. Abdülhamid dönemi kendi içinde iki döneme ayrılır. Uzun süren tartışmalardan

sonra 1876'da tahta çıktığı ilk dönemde Sultan II. Abdülhamid ülkenin içinde bulunduğu siyasal manzaradan ötürü eğitimle çok uğraşmadı. Birçok iç ve dış sorunun yaşandığı bu dönemde Kanuni Esasi'nin ilanı önemliydi. Çünkü Kanuni Esasiye yalnız Osmanlı Devleti'nin değil, tüm Türk devletlerinin ilk anayasasıdır ve Kanuni Esasiye yeni bir dönemin de başlangıcıdır.

1876 yılında ilan edilen Kanuni Esasi ile Osmanlı Devlet'inde siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda yenilikler yaşanmıştır. “Bu anayasal düzen ile eğitim alanında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Öncelikle bu dönemde ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, kanuna uymak şartıyla her Osmanlı vatandaşına genel ve özel eğitim yapma izni verilmiş ve tüm mekteplere devlet denetimi şartı getirilmiştir.” (Çetin-Yıldız, 2020, s.192). Bu düzenlemeler Kanuni Esasiye’ de üç madde halinde yer almıştır. Kanunların esası anlamına gelen bu ilk anayasamızda, eğitimle ilgili maddelerin bulunması Osmanlı Devleti’nin sadece yönetsel olarak değişmediği, aynı zamanda eğitime de yeni bir bakış açısı getirdiğini söyleyebiliriz.

Sultan II. Abdülhamid'in 1878 yılında Meclis'i süresiz kapatması ile ikinci dönemin başladığını söyleyebiliriz. Yeni dönemde padişah mutlak bir güce sahip olmuş, bu sayede eğitimde istediği yenilikleri yapma fırsatını yakalamıştır. “Bu dönemde özellikle eğitim ve kültür alanında Cumhuriyet’e dek süren günümüz eğitim kurumlarına ve teşkilat yapısına yön veren önemli değişiklikler yaşanmıştır. Mevcut eğitim sistemimizin iskeleti olan 1869'da yayınlanan Maarifi Umumiye Nizamnamesi bu tek elden yönetim devrinin ikliminde uygulanabilmiştir.” (Çetin- Yıldız, 2020, s.195).

Sultan II. Abdülhamid'in mutlakiyet döneminin, genel özelliklerine baktığımızda şunları söyleyebiliriz: “Maarif teşkilatı yurt çapında yayılmış ve sadece merkezden ibaret kalmamıştır.” (Özkan,2015, s.93). “Birçok meslek ve sanat okulu açılmıştır. Bu mutlakiyet dönemi eğitimin en belirgin özelliğidir.” (Akyüz, 2019, s.225). Üstün zekalı öğrencilerin yanında, özel eğitime ihtiyaç duyan yani görme, duyma ve konuşma engelleri olan çocuklar da düşünülmüş, bu çocukların eğitim alacakları okullar açılmıştır. Kız öğrencilerin daha üst seviyelerde eğitim alacakları mektepler hizmete sokulmuştur. “Yurt dışına öğrenci göndermek yerine Avrupalı eğitimcileri imparatorluğa getirmeyi daha uygun bulmuştur.” (Gencer, 2003,s.46). “Yükseköğrenimle ilköğrenim arasındaki kopukluğu gidermek üzere ortaöğrenim kurumlarını faaliyete geçirmiştir.”(Kutlu,

2007, s.22). Mutlakıyet döneminde eğitimde bazı kısıtlamalar yapılmış olsa da, eğitimin devlet eliyle hem kalitesi yükseltilmiş, hem de yaygınlığı artırılmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde faaliyete geçen bazı eğitim kurumları şunlardır: “İlk Kız İdadisi, Mekreb-i Hukuk-ı Şahane, Taşra Darülmualiminleri, Darülameliyat, Sanay-i Nefise Mektebi, Şemsül Maarif, Beyrut Medrese-i Sultaniyesi, Hamidiye Ticaret Mektebi, Darülfünun-ı Şahane gibi birçok eğitim kurumu açılmış, bunun yanında İdadilerin ve Rüştîyelerin sayıları da artmıştır.” (Kafadar,1997, s.113-114). Sultan II. Abdülhamid döneminde bu okullar dışında da okullar açılmıştır. Örneğin: ekonomi alanında açılan Mekteb-i Fünun-ı Maliye gibi. Bu dönem çeşitli alanlarda farklı okulların açılmasının yanında, modern okulların da açılması padişahın eğitime verdiği önemi bize göstermektedir. Zira bu okullarda yetişecek yenilikçi, kabiliyetli ve vatansever nesiller Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucuları olacaktır.

2.7 İttihat ve Terakki Partisi Döneminde Eğitimde Yapılan Çalışmalar

Sultan II. Abdülhamid iç ve dış baskılara dayanamayarak 1908 yılında Meclis-i Mebusan’ın tekrardan açılmasına karar verdi. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihat ve Terakki Partisi devlet yönetiminde güçlenmeye başlamışsa da yönetim üzerindeki asıl etkisini 1909 yılında meydana gelen 31 Mart Vakası ile göstermiştir 1909 ile 1918 yıllar arasında devlet yönetiminde etkili olan İttihat ve Terakki Partisi döneminde eğitimde teorik ve pratik açıdan birçok gelişme yaşanmıştır.

Eğitimde felsefe alanında birçok fikir tartışması yaşanmış, bu fikirlerin bazıları birbirine benzeyen bazıları ise birbirine karşıt olan yeni düşüncelerdi. “Baha Tevfik Meşrutiyet’in getirdiği hürriyet havası içinde anarşist karakterde olan immoralizm görüşü, bu görüşe karşıt Raif Necdî’nin savundum moralizm görüşü savaşlarda toprak kayıpları artınca çökmekte olan devleti, eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır düşüncesi ön plana çıkmıştır.” (Akyüz,2019, s.265).

Bu dönemde devletin eğitime yaptığı katkılara baktığımızda, “Devletin maarif giderleri 1908 ve 1914 yılları arasında 200.000’den 1.237.000 Türk lirasına çıkarılmıştır.” (Mustafa Gencer, 2003, s.94). Modern mekteplerin sayısı artırılmış, sıbyan okulları ve medreseler sayıca ya azaltılmış ya da bu kurumlar kapatılmıştır. Okul öncesi eğitimde ilk köklü faaliyetler yapılmıştır. “Ana Mektepleri nizamiyesi çıkarılmış, ilk Türk Ana Mektepleri bu dönemde

açılmıştır.” (Kafadar,1997, s.131). İlköğretimin parasız yapılmasına dair ilk kez kanun çıkarılmış, böylece geniş kitlelerin eğitimden yararlanma olanağı artmıştır. “İlk kız idadisi olan İstanbul İnas(kız) Lisesi bu dönemde açılmıştır.” (Akyüz, 2019, s.273). II. Abdülhamid döneminde başlatılan fakat yaşanan siyasal olaylardan ötürü gerçekleştirilemeyen kız öğrencilerin üniversitede eğitimin alması ilk kez bu dönemde gerçekleşmiştir. “Kadınlar için edebiyat, tabiiya ve riyaziyat dallarından üç fakülteden oluşan bir üniversite (İnas Darülfünun) kurulmuştur.” (Gencer, 2003, s.99).

2.Meşrutiyet döneminde eğitimciler arasında birçok pedagojik tartışmalar yaşanmıştır. Bunlardan biri Tuba Ağacı Nazariyesi görüşüne sahip olan Emrullah Efendi’dir. “Ona göre eğitimde yenileşmeye ilköğretimden değil, yükseköğretimden başlanmalı ve eğitim yukarıdan aşağıya doğru olmalıdır.” (Zencirkıran, 2006, s.326). Bu dönemde yaşamış ve Emrullah Efendi’nin zıddı bir düşünceye sahip olan Satı Bey’e göre ise “Çocukluk çağı doğrudan doğruya terbiyenin zamanıdır, duygular ve alışkanlıklar burada verilir.” düşüncesine sahipti (Şahin- Tokdemir, 2011, s.856). Dönemin eğitimcileri, felsefecileri, edebiyatçıları farklı pedagojik düşüncelere sahip olsa da hemen hepsinin devletin eğitim ile yakından ilgilenmesi gerektiği hususu özerinde durduğunu görmekteyiz.

İttihat ve Terakki Partisi döneminde eğitimde yapılan faaliyetlere baktığımızda iki önemli husustan bahsedebiliriz. Bunlarda birinci bu dönemde yapılan eğitim çalışmalarının bir kısmı II. Abdülhamid döneminde başlatılan fakat dönemin siyasal konjonktüründen dolayı gerçekleştirilemeyen çalışmalardır. İkinci husus ise bu dönemde yapılan eğitim çalışmaları ileride Türkiye Cumhuriyet’inde meydana gelecek eğim faaliyetlerin ön hazırlığı olmasıdır. “Bu dönemdeki bazı eğitim faaliyetleri, Köy Enstitüleri gibi kurumların uygulamalı çekirdeğini oluşturmuştur. Bu vesileyle II. Meşrutiyet dönemi, modern eğitime geçişte bir çeşit laboratuvar olarak değerlendirilebilir.” (İncebacak, 2009, s.69).

2.8 1918-1923 Arası Türkiye’de Eğitim (Mütareke Dönemi)

I Dünya Savaşı’nı kaybeden Osmanlı Devleti İtilaf devletleri ile imzaladığı Mondros Mütarekesi ile başlayan ve cumhuriyetin ilanına kadar olan süreci mütareke dönemi olarak adlandırabiliriz. Mütareke döneminde eğitimin genel özelliklerine baktığımızda iki husustan bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi, eğitim ve eğitimcilerin Kurtuluş Savaşı’ndan etkilenmesi. İkinci husus ise eğitimin bir kurtarıcı olarak görülmesidir.

Mütareke döneminde İstanbul'daki Maarif Bakanlığı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Anadolu'da kurulan Maarif Bakanlığı olmak üzere iki Maarif kurumundan söz edebiliriz. İstanbul Hükümeti'ne bağlı olan Maarif Bakanlığı otoritesini kaybetmiş, işlevsiz bir durumda kalmıştır. Zira Mebusan Meclisi'nin İtilaf devletleri tarafından dağıtılıp kapatılmasından sonra Maarif Bakanlığı iyice işlevsiz hale düşmüştür. “Mebusan Meclisinin dağılmasından sonra yerini alacak Milli Şura oluşturma girişimi sonuçsuz kalmış, İstanbul'da ne eğitim ne de yönetim için umut ışığı bulamayanlar; birer ikişer, bazen kabilelerle Anadolu yollarına düşmüşlerdir.” (Sakaoğlu, 1992, s.17).

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar olan dönemde, milletin var olma mücadelesini verdiği bu süre zarfında Anadolu'da bulunan eğitimciler canları pahasına Millî Mücadele'ye destek vermişlerdir. “Kuva-yı Milliye ruhunun köylere kadar yayılmasında, işgallere karşı direnişlerde ve örgütlenmelerde, Osmanlı mekteplerinden yetişen muallimlerle aydınların rolleri ise hareketin en sıcak ve samimî gerçeğiydi.” (Sakaoğlu, 1992, s.16).

Kuruluş Savaşının dönüm noktalarında biri olan Sakarya Meydan Muharebesi'nden yaklaşık bir ay önce Ankara'da eğitim ile ilgili önemli bir kongre çalışması yapılmıştır. Mustafa Kemal kongreye büyük önem vermiş ve kongreye katılmak için savaş meydanından Ankara'ya gelmiştir. “Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin 16 Temmuz 1921'de Ankara'da topladığı ve 180 üyeyle açılışını yaptığı kongrenin ilerleyen günlerinde yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmen, okul müdürleri ve maarif müdürleri bir araya toplanmıştır.” (Filiz, 2005, s.19). Maarif Kongresi açılışında Mustafa Kemal'in yaptığı konuşmanın genel hatlarına baktığımızda; milli eğitimin önemini, çocukların ve gençlerin nasıl yetiştirilmesi gerektiğini ve öğretmenlerden beklenen davranışların vurgulandığını görmekteyiz.

Millî Mücadelenin şiddetli bir şekilde devam ettiği bir dönemde Maarif Kongresinin yapılmış olması, Mustafa Kemal'in tüm itirazlara rağmen bu kongreye katılması, savaş cephelerine öğretmenlerin ve öğretmen okullarındaki öğrencilerin gönderilmemesi, eğitim öğretimin tüm olumsuzluklara rağmen devam ettirilmesi, Mustafa Kemal liderliğinde kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitime bakışını ve eğitim alanında yapacakları faaliyetlerin nitelik ve de nicelik olgusunu bize göstermektedir.

3. YÖNTEM

Atatürk döneminde devlet politikalarının ve devletçilik uygulamalarının eğitime ne derecede yansıdığına incelendiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi ve nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, dokümanlarda yer alan istatistiksel veriler gibi nicel bulgularla araştırma nicel açıdan da desteklenmiştir.

“Nitel araştırmalar, insanların yaşadığı dünyayı tüm yönleriyle anlamalarını ve tanımlamalarını sağlayan bir araştırma türü, toplumda gözlenen olguları özel yapıları içerisinde inceleyen ve doğallığı temeline alan bir araştırma yaklaşımıdır” (Kıncal, 2015, s.54). Nitel araştırmaların başlıca bilgi kaynakları arasında gözlemler, dokümanlar, metin analizi, söylev, katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler ve araştırma kapsamında olan nesnelerin bütünü olabilir (Baltacı, 2019, s.174). Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup görüşmesi, söylev ve metin analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte sinema filmi, çeşitli afişler, sanat eserleri, medya yayınları (radyo veya televizyon programları) ve sosyal medya kaynakları (bloglar, sosyal medya hesapları ve anlık mesaj panolar vb.) da veri toplama aracı olarak kullanılabilir.

Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini ayrıntılı ve sistematik olarak incelemek için kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden biridir (Wach, 2013). Doküman analizi, elektronik ve basılı kaynaklar olmak üzere bütün belgeleri araştırmak ve değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu doğrultuda konuyla ilgili bilgilere elektronik ve yazılı kaynaklarda ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla birinci el kaynaklar içinde yer alan dönemin gazeteleri, anı kitapları, meclis tutanakları ve bu dönemde çıkarılan talimatnameler, kanunlar ve yönetmeliklerden yararlanılmıştır. Ayrıca ikinci el kaynakları içinde yer alan daha sonraki dönemlerde yazılmış; makaleler, kitaplar, tezlerden ve sanal ortamdaki bilgilerden istifade edilmiştir. Nitel araştırmada uygulanan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, konuyla ilgili bir anlayış oluşturmak, deneysel bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008). Elde edilen kaynaklardaki bilgiler

incelenerek devletin eğitime müdahaleleri ve eğitimin istendik yönde geliştirilip geliştirilemediği bağlamında çıkarımlarda bulunulmuştur

4. BULGULAR

4.1 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Eğitim (1923-1930)

4.1.1 Atatürk ve Eğitim

Birinci bölümde de belirttiğimiz üzere ilk devlet olarak bilinen Sümerlerden Osmanlı Devleti’ne kadar birçok devlet, eğitimi devletin bir işlevi olarak görmüştür fakat eğitimde devletçilik uygulamasını, bir sistem olarak kullanmamışlardır. Ekonomideki devletçilik sistemini Türkiye Cumhuriyeti 1930 yılından sonra uygulanmaya başlanmıştır. Buna karşın eğitimdeki devletçilik anlayışını ise, cumhuriyetin kuruluşuyla beraber uygulamaya başlamıştır.

Millî mücadelenin kazanılması ve ardından cumhuriyetin ilanı ile eğitimde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde eğitimde meydana gelen somut ve soyut gelişmelere değinmeden yeni dönemin baş aktörü Mustafa Kemal’in eğitim anlayışına ve tespitlerine genel manada bakacak olursak Mustafa Kemal’in Osmanlı Devleti’nin kozmopolit bir yapıya sahip olan bir şehrinde doğması, farklı yapıda eğitim veren okullarda okuması, farklı illerde ve ülkelerde eğitim görmesi ve görev yapması ona eğitim ile ilgili derin analizler yapacak faydalar kazandırmıştır. Bir asker olarak sadece askerlik mesleği ile yetinmeyip sosyal, siyasal, ekonomik meselelere kafa yorması çok yönlü bir kişilik kazanmasına vesile olmuştur. ‘‘Atatürk’ün söylevlerine, gerçekleştirdiği devrimlere, ortaya koyduğu ilkelere, anılarına bakıldığında zaman, onun başarılı bir asker, iyi bir politikacı, tam bir devlet adamı ve bir eğitimci olduğu söylenebilir.’’ (Önder, 2012, s.183).

Osmanlının sürdürülebilir bir eğitim politikasının olmaması, geleneksel eğitim kurumlarıyla modern eğitim kurumlarının çatışmaları ve bunun sonucunda kültürel birlikteliğin sağlanamaması, yabancı okulların meydana getirdiği milli yozlaşma, Mustafa Kemal’in eğitimde gördüğü sorunlardan bazılarıydı. ‘‘Eğitim sorunları sadece Osmanlı dönemine ait olan sistem yanlışları ve devralınan model ile ilgili değildir. Fiziki ve maddi imkânlar açısından da eğitim ve öğretim kurumları yetersiz bir hâldedir. 1923-1924 eğitim-öğretim yılında Türkiye’nin nüfusu 11-12 milyondur. Bu nüfusun %10’u ve kadınların sadece %3’ü okuryazardır.’’ (Demirtaş, 2008, s.166).

Balkan Savaşları ile başlayan, uzun yıllar devam eden savaşlar Anadolu’da büyük yıkımlara neden olmuştur. Bu savaşlardan ötürü okullar da diğer kurumlar gibi ya zarar görmüş ya da yıkılmıştır. Ayrıca birçok öğretmen ve öğrenci savaş meydanlarında şehit olmuştur. “1923 yılında bütün yurttaki 5010 ilkokul- bunların hepsi kent ve kasabalardaydı- 351. 835 öğrenci ve 11.392 öğretmen vardı.” (Binbaşoğlu, 2014, s.375).

622 yıl hüküm sörmüş bir imparatorluğun yıkılması ve akabinde çetin bir var olma mücadelesinden sonra, 1923 yılında yeni bir ulus devleti Mustafa Kemal önderliğinde, Türk milleti tarafından kurulmuştur. Mustafa Kemal, kazanılan büyük zaferin yanı sıra yurdun içinde bulunduğu olumsuz durumun da Türk milleti tarafından önemszenmesini şu sözlerle dile getirmiştir: “Ordumuz şimdiye kadar elde ettiği zaferle memleketimizi gerçek bir kurtuluşa götürmüş sayılmaz. Bu zaferler ancak müstakbel zaferimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Askeri zaferlerimizle mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım.” (Lewis, 2018, s.344-345).

Mustafa Kemal memleketin içinde bulunduğu olumsuzluklara rağmen Türkiye Cumhuriyeti’nin nitelikli bir eğitim ile çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşacağını düşünüyordu. “En mühim ve feyizli vazifemiz, eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu suretle olur.” (Kocatürk, 1999: 119). Atatürk’ün bu sözünden eğitime verdiği değeri ve eğitimde başarı için ne kadar kararlı olduğunun görmekteyiz. Lakin dile getirilen bu düşüncelerin vücutta hayat bulabilmeleri için güçlü ve uygulanabilir bir ekonomi modeline de ihtiyaç bulunmaktaydı.

Eğitimin işlevi zamana ve çağın isteklerine göre değişse de eğitimin toplumlar üzerindeki bazı etkileri zamana bakılmaksızın önemini devam ettirdiğini söyleyebiliriz. “Eğitimdir ki; bir milleti hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.” (Kocatürk, 1999, s.120). Mustafa Kemal, eğitim milli ve bilimsel olduğu sürece, ulusların özgür bir şekilde gelecekte de tarihteki yerlerini alacağını düşünmekteydi.

Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar Osmanlı Devleti’nin mirası üzerinde kurulmuş olsa da devletin başta eğitim olmak üzere yeni bir anlayışa ve bu anlayışı tamamlayacak yeni ilkelere sahip olması gerekiyordu. Cumhuriyet akıl ve

bilime dayalı bir anlayışla yoluna devam etmek istiyordu. Bu temele bağlı olarak Türk eğitim sistemi şu ilkeler çerçevesinde oluşturulmuştur:

- Birlik ilkesi
- Laiklik ilkesi
- Millilik ilkesi
- Bilime dayanma ilkesi
- Pratik ilkesi
- Karma eğitim ilkesi
- Cehaletin ortadan kaldırılması İlkesi (Yalçın ve diğerleri, 2002, s.107).

Türk eğitim sisteminin çerçevesini oluşturan bu ilkeler Mustafa Kemal'in hayal ettiği çağdaş eğitime gidilen yolun da anahtarı olmuştur. Türk eğitim sisteminde bu ilkelerden özellikle ön plana çıkanlar Millilik, Birlik ve laiklik ilkelileridir çıkmıştır. Millilik ilkesinin genç nesillere milli duyguları aşılması, birlik ilkesinin toplumu bütünleştirmesi ve ortak gayede birleştirmesi ayrıca laiklik ilkesinin hem bilimsel eğitimi savunması hem de eğitimde cinsiyetçilik yerine tüm cinslerde eşit eğitime imkân temin etmesi (Avcı,1999, s.1186-1187). bu ilkelerin başat faktör olmasını sağlamıştır.

4.1.2 Heyeti İlmîyeler

Devletçilik ekonomi modelinin uygulamaları içinde yer alan ülkemizin bir bölümünde veya tamamında, ekonomik ve sosyal gelişmeyi amaçlayan birinci ve ikinci kalkınma planları sırasıyla 1934 ve 1939 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Türk ekonomisinin yol haritasının belirlendiği bu kalkınma planlarına, yeni Devletin eğitimde rehberliğini gerçekleştirecek olan Heyeti İlmîyeleri şekilsel olarak benzetebiliriz. Heyeti ilmîyeler dönemin bakanları öncülüğünde, eğitim politikalarının belirlendiği toplantılardır. Bu toplantılarda eğitimin nasıl yönlendirileceğine, eğitim ile ilgili organizasyonların nasıl yapılacağına karar verilmeye çalışılmıştır. Zira Millî Eğitim Bakanlığının görevi okul açmak veya öğretmen atamak ile sınırlı tutulmamış, eğitimin hangi felsefeyle yapılacağından, müfredatın belirlenmesinden, kullanılacak olan eğitim metotlarına kadar geniş bir çerçeve olarak görülmeye çalışılmıştır.

4.1.2.1 Birinci Heyeti İlmiye

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde ele alındığı ilk önemli çalışma 15 Temmuz 1923'te Ankara'da ilki yapılan ve daha

sonra iki defa daha yapılacak olan Heyeti İlmiye toplantılarının olduğunu söyleyebiliriz. “15 Ağustos’ a kadar süren ilk çalışmaya, Maarif Vekili İsmail Safa, Müsteşar Semih Rifat, Matbuat Müdürü Ağaoğlu Ahmed, öteki bakanlıkların üst düzey temsilcileri, Maarif Vekâleti daire müdürleri, Telif ve Tercüme Encümeni Reisi Ziya Gökalp, Dârülfünûn temsilcileri, Dârülmuallim, Sanayi-i Nefise, Vilayet Maarif ve Hars müdürleri ile öğretmenler katılmışlardır.” (Sakaoğlu, 1992, s.75).

Birinci Heyeti İlmiye toplantısında şu konular görüşülmüştür:

- “Maarif-i umumiye icraat programı,
- Millî hars,
- Üstün değerdeki müracaat kitaplarının dilimize çevrilmesi,
- İstatistik Genel Müdürlüğü teşkilatı,
- Millî büyük sözlük ve dilbilgisi,
- Millî müzik, lisan ve edebiyat,
- Millî Tarih Kütüphanesi,
- Millî Hazine Evrakı,
- Millî Tarih ve Coğrafya Enstitüleri,
- Etnografya Müzesi,
- Millî Müze,
- Okul Müzesi,
- Ankara'da Yüksek seviyede dersler (Âli Dersler),
- İlköğretim programları,
- İlkokul sonrası hayatî öğretim programı,
- Tedrisat-ı İptidaiye Kararnamesinin tadili lâyihası,
- Öğretmen okulları program ve yönetmelikleri,
- Sultani teşkilatı, ad değiştirme ve öğretim süresi,
- Sultani programlarını değiştirme,
- Ortaöğretim muallimleri yasa tasarısı,
- İzcilik teşkilât-ı esasiyesi,
- Heyet-i Teftişîye Nizamname lâyihası,
- Asâr-ı Atika Nizamnamesi tadili,
- İstanbul öğretmen okullarında tâli kısımların açılması,
- Galatasaray Sultanisi teşkilât ve programı,

- Dârülmuaallimîn-i Âliye öğrencilerine meslekî bilgi verilmesi “ (Kapluhan, 2011, s.76-77).

15 Temmuz 1923'te başlayan ve 15 Ağustos 1923'te sona eren Birinci Heyet-i İlmiye toplantılarında; Maarif vekâletinin işlevi ve yetki alanlarının neler olacağı, yabancı okulların Maarif vekâletine bağlı olmak şartıyla faaliyetlerine devam edebileceği, ilköğretimin 6 yıl olacağı ve zorunlu eğitim yaşının 7 ile 14 yaşlar arası olacağı, kırsal bölgelerde ve nüfusu az olan yerleşim alanlarında yatılı bölge okullarının kurulacağı, üst eğitim kurumlarının öğrencileri hayata hazırlaması gerektiği, kadınların da eğitim yöneticisi olabilecekleri, öğretmenlerin parasal sorunlarının çözülmesi için yasaların hazırlanacağı, liselerin Sultaniye ismini alacağı ve bu okullarda 11 yıl eğitim verileceği gibi önemli kararlar alınmıştır. (Bingöl-Kapluhan). “Bu belirlemeler ve hedefler bir anda gerçekleştirilemese bile, ümmetçi eğitim düşüncesinden hızla sıyrılıp millî eğitime, hayata, işe ve pratiğe dönük çağdaş öğretime geçiş süreci başlamış bulunuyordu.” (Sakaoğlu, 1992, s.42-43).

Mustafa Kemal'in Maarif Kongresinde dile getirdiği eğitim; bilimsel, laik ve milli olmalı düşüncesinin Birinci Heyeti İlmiye 'de ön plana çıktığını görmekteyiz. Eğitimin geniş kitlelere ulaşması için, maddi durumu elverişli olmayan öğrencilerin eğitim masrafları devlet tarafından karşılanmış, böylece eğitimde fırsat eşitliği ortaya çıkmıştır. Bu durum eğitimi hem nicel hem de nitel olarak geliştirmenin yolunu açmıştır.

4.1.2.2 İkinci Heyeti İlmiye

1924 yılında Heyet-i İlmiye toplantılarının ikincisi Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın döneminde gerçekleştirildi. Cumhuriyetin ilanı ile yeni bir rejime geçen Türkiye Cumhuriyeti devleti bu yeni yönetim şeklinin bir gereği olarak 3 Mart 1924 yılında halifeliği kaldırmıştır. Ayrıca aynı tarihte Tevhidi Tedrisat kanunu da kabul edilmiştir. Bu inkılaplar eğitim sisteminde köklü değişikliklere vesile olmuştur. Bu değişikliklere baktığımızda Osmanlı Devleti zamanında eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü dini okullar ve medreseler kapatılmış, bunların yerine modern eğitim verecek akademik ve askeri okullar inşası başlamıştır. Ayrıca çağdaş ve laik eğitimin bir gereği olarak yeni müfredat programları da hazırlanmıştır. “Bu yüzden ikinci toplantıda yeni eğitim sistemini kurmaya yönelmekten çok, okulların dereceleri, ders kitapları, müfredat programları vb. üzerinde durulmuştur.” (Önder, 2012, s.200).

Vasat Bey'in 23.04.1924'te açılış konuşmasıyla başlayan İkinci Heyet-i İlmiye çalışmasında şu kararlar alınmıştır;

- “1. İlkokul öğretim süresinin altı yıldan beş yıla indirilmesi
2. Ortaokul ve liselerin ayrı ayrı birer bölüm hâline getirilmesi ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl olarak tespit edilmesi, böylece orta öğretimin yedi yıldan altı yıla indirilmesi
3. Öğretmen okullarının öğretim sürelerinin dört yıldan beş yıl çıkarılması
4. Kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hâle getirilmesi
5. Ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının genişletilerek sosyoloji derslerinin eklenmesi
6. İlkokul öğretim programlarının geliştirilmesi
7. Ders kitaplarının yazdırılması gibi konular bulunmaktadır” (Bingöl, 2007, s.133).

İkinci Heyeti İlmiye kararlarına baktığımızda ön plana çıkan laik eğitim vurgusudur. Halifelik makamının kaldırılmasıyla laik bir devlet yönetim yapısına geçen Türkiye Cumhuriyeti devletinin, Osmanlı Devleti'nin yüz yıllardır geri plana ittiği bilimsel eğitim anlayışını tekrardan uygulamaya koyduğunu söyleyebiliriz.

4.1.2.3 Üçüncü Heyet -i İlmiye

26 Aralık 1925' te Maarif Vekilliğine atanan ve Ocak 1926 tarihine kadar görev yapan Necati Bey döneminde, bakanlıktaki üst dereceli görevliler ve lise müdürlerinin katılımıyla Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıya katılım diğer toplantılara nazaran daha az olmuştur. Toplantıya sadece 19 kişi katılmıştır.

Üçüncü Heyeti İlmiye' de şu kararlar alınmıştır:

- “Liselerin yeniden düzen verilmesi ve belirli merkezlerde güçlü liseler yapılması ve sayılarının artırılması
- Devlet ve İl bütçelerinden maarife tahsis edilen paraların verimliliğinin artırılması
- Öğretmen okullarını belirli merkezlerde toplanılması ve çoğaltılması
- Meslek mekteplerinin merkezlerde toplamak
- Yatısız orta mekteplerde karma eğitim ve öğretime başlanması
- Stajyer öğretmenlerin meslek eğitimlerinin yeniden düzenlenmesi

- Muallimlerin terfileri için yasal düzenlenmelerin yapılması
- Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması'' (Kapluhan, 2011, s.83).

Heyeti ilmiye toplantılarında alınan kararların bir kısmının daha sonraki yıllarda farklı şekilde de olsa gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Örneğin Tevhid-i Tedrisat Kanunun kabulü, ilkokullarda karma eğitim modeline başlanması, yeni alfabenin kabulü, dil heyetinin oluşturulması, ilk, orta ve liselerde gündüz okuyan öğrencilerden para alınmaması, müze, kütüphane ve güzel sanatlar şubelerinin oluşturulması, 1926-1927 öğretim yılında Kayseri-Zincidere ve Denizli’de iki köy öğretmen okulunun açılması (Binbaşıoğlu, 2014, s.379).

Zaman içinde üyelerin katılımının azalması ve işlevini kaybetmesi ile beraber Heyeti İlmiyeler, üçüncü toplantısından sonra 22 Mart 1926’ da yürürlüğe giren Maarif Teşkilatı Kanunu ile bir daha toplanmamıştır. Heyeti İlmiyelerin görevini önceleri Milli Talim ve Terbiye Dairesi sonrasında ise Milli Eğitim Şuraları yapmıştır.

4.1.3 Tevhidi Tedrisat

“Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim sistemi, Selçuklu İmparatorluğu'nda kurulmaya başlayan okul sisteminin devamıdır. Bu sistem, İslami medeniyet temeline dayalı olarak kendi içerisinde uyumlu bir bütünlük gösterir.” (Arı, 2002, s.182). Orta Çağ anlayışına göre halka verilen eğitim- öğretim faaliyetleri, mali durumu iyi olanlar ile saray ahalisinin verdiği yardımlarla ve vakıflar yoluyla yürütüyordu. Devletin bizzat etkin olduğu eğitim alanlarının daha çok Enderun’da şehzadeler ve memur adaylarına verilen idareci eğitimi ile devletin sigortası durumunda olan orduya verilen askeri eğitimden ibaret olduğunu görmekteyiz. Zamanla Osmanlı ordusunun savaşlarda başarısız olması askeri sistemin sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti askeri alanda Avrupalı devletlerin gerisinde kaldığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Avrupa'dan özellikle Fransa'dan eğitimler getirilerek askeri alanda ıslahatlar yapılmaya başlanmıştır. Bu süreci, 19. yüzyıla gelindiğinde sanayi inkılabını gerçekleştiremediği için ekonomik ve sosyal olarak Batılı devletlerin gerisinde kaldığının farkına varılması izlemiştir. Bu gidişata dur demek için medreseler ve mahalle mekteplerinin yanında modern eğitim veren sivil okulların açılması hızlanmıştır.

Osmanlı Devleti, askeri yapısını Avrupalı tarzda modernize ederken geleneksel askeri düzenine de devam etmiştir. Bunun yanında Batılı eğitim

kurumlarının yaygınlaşması eğitimde birbirine zıt sistemlerin birlikte yaşamasına neden olmuştur. Hem askeri hem de sivil alanda farklı sistemlerin bir arada bulunması birçok çatışmanın yaşanmasına da sebep olmuştur. “Eğitim alanında bu ikilik çok daha çeşitli şekillerde ortaya çıkıyordu. Askeri okullar kurulup Batı örneğindeki eğitim kurumları iyice yerleştikten sonra 19. yüzyılın ortalarına doğru Batı örneğindeki sivil okullar açılmaya başlamıştı. İlk kurulan batı tip okulları Fransız örneğine göre örgütlenen Osmanlı devlet dairelerine memur yetiştirmeye yönelikti. Osmanlı eğitim sistemi Batılı eğitim sistemine göre ilk, orta ve yükseköğretim kademeleri olarak örgütlenmeye başlanmış, bu çerçevede yeni okulların açılma çalışmalarına girilmiştir.” (Ergün, 2010, s.38).

Osmanlı Devleti’nde iki farklı eğitim sistemi özellikle Tanzimat Dönemi’nde hızlanmıştır. Sıbyan okulları ve medreselerin yanında açılan ilk, orta ve liselerde gerek kullandıkları araç-gereçlerle gerekse kullandıkları metotlarla yeni bir eğitim anlayışına geçildiğini, ayrıca daha dünyevi düşünen bir topluma geçilmeye çalışıldığını görmekteyiz.

“Yıllardır Osmanlı eğitim sistemindeki çelişki sadece medrese ve yeni okulların ikiliğinden kaynaklanmıyordu. Bunların dışında imparatorluğun gayrimüslim tebaasının kendilerine mahsus okulları ve Batılı devletlerin yabancı okulları da vardı.” (Boray, 2017, s.394). Bu okullar ilk başlarda kendi kültürel değerlerine dayalı eğitim ve dil eğitimi verme gayeleri ile kurulmuş olsalar da, zamanla büyük devletlerin misyonerlik faaliyetlerinin aracı haline gelmişlerdir.

“Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu’nun kabul edilmesine kadar, Osmanlı Devleti eğitim alanında da en az üç tip insan profilinin yetiştiği bir eğitim sistemine sahip olmuştu. Bunlar skolastik zihniyetin halen hüküm sürdüğü Evkaf Nezaretince denetimleri yürütülen sıbyan mektepleri ve medreselerden yetişmiş Osmanlı halkı, misyonerlik faaliyetlerinin açık seçik yürütüldüğü denetimleri kendi din görevlileri ve büyükelçiliklerince sürdürülen azınlık ve yabancı okullarda yetişenler, bir de batı uygarlığına erişme gayreti içinde eskiye alternatif ama eski sistemle eşzamanlı yürütülen Maarif Nezareti’nce denetlenen ibtidai mektepler, rüştiyeler ve Darülfünun gibi okullarda yetişenlerdi. Bu birbirinden farklı eğitim amaçları güden çoklu yapıya Millî Mücadele dönemine gelindiğinde ilk Maarif Vekili Rıza Nur Bey’in 1920’de atandığı Maarif Vekâleti denetimindekiler, ayrıca Yunanlıların işgali altında bulunan Ege Bölgesi Yunan İşgal Kuvvetleri maarifi de eklenmişti.” (Alp, 2016, s.2).

Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim birliğinin olmamasından dolayı meydana gelen olumsuz durumlar, milli mücadelenin ilk yılları itibarıyla Mustafa Kemal tarafından çeşitli vesilelerle dillendirilmişti. “16 Temmuz 1921'de Ankara Maarif Kongresi açılış konuşmasında Mustafa Kemal, gerilememizin en önemli sebebinin şimdiye kadar takip edilen eğitim ve öğretim sistemleri olduğunu vurgulamış; bunlardan ve Doğu ve Batı tesirlerinden uzak, milli bir eğitim programının hazırlanmasını istemiştir.” (Arı, 2002, s.185). “1 Mart 1923'te TBMM' yi açarken yaptığı konuşmada Atatürk, eğitim birliği konusunda daha açık direktifler verdi. Memleket çocuklarının eşit şekilde ve ortak olarak elde etmeye mecbur oldukları ilim ve fenler vardır. Yüksek meslekler ve ihtisas erbabının ayrılabilceği öğretim derecelerine ulaşınca kadar, eğitim ve öğretim birliği toplumumuzun ilerlemesi ve yükselmesi açısından çok önemlidir.” (Feyzioğlu, 1995, s.204).

Cumhuriyetin ilanı ile devletin yönetim yapısı değişmiş, yönetme yetkisi bir aileden alınıp halka verilmiştir. Bu devrim Türk tarihi için önemli bir olaydı. Devrimin gerçekleştirilmesi kadar, sürdürülmesi ve de geliştirilmesi de gerekiyordu. Bu yeni inkılabın halk tarafından benimsenmesi ve kalıcı hale gelmesinin yolunun, eğitim olduğu biliniyordu. Cumhuriyet hükümetleri, devrimin halk tarafından özümsemişi için toplumun özelliklerinin mirasçısı oldukları Osmanlı Devleti'nden çok farklı olması gerektiğini düşündüklerini söyleyebiliriz. Mustafa Kemal 1924 yılında yapılan Muallimler Birliği Kongresi üyelerine: “Muallimler; cumhuriyet, fikren, ilmen, fennen, bedenlen kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister. Yeni nesli, bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âh himmetlerle hasrı mevcudiyet edeceğinize asla şüphe etmem.” Demiştir (Söylev, 2006, s.178).

Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi eserinde Tevhid-i Tedrisatın ilanından önce Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim durumunu ve yeni rejimin eğitimde tasarruf ettiği düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: “9 Ekim 1923'te ilân edilen cumhuriyetin üzerinden daha altı ay geçmeden, eskilerin düşünüp de adını söyleyemedikleri medrese-mektep ikiliğinin kaldırılması, millî, halkçı, çağdaş ve laik eğitime geçilmesi korkusuzca tartışmaya açıldı. Eğitimde kız-erkek eşitliği, köy ve köylü eğitiminin önemi, demokratik eğitim kavramları da yasal düzenleme öncesinde Meclis'te ve Meclis dışında çokça irdelendi. Meziyet ve zekâyâ bağlı olarak eleyici öğretim sisteminin, parasız eğitimin,

ortaokul-lise aşamalarının programları ve süreleri üzerinde de duruldu. Bu hazırlıklar sürerken, 12.000.000 dolayında tahmin edilen ülke nüfusu vardı. (Sakaoğlu, 1992, s.45-46,).

Tablo 4.1. 1923 yılı sonunda itibarıyla ülkemizdeki Okul –Öğretmen- Öğrenci – sayıları ve öğrenci oranı. (Sakaoğlu, 1992, s.46).

	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Öğrenci oranı
İlköğretim	4.894	10.238	341.941	2.8
Ortaokul	72	796	5.905	0.05
Lise	23	513	1.241	0.01
Meslek Okulu	64-	583	6.547	0.054
Toplam	5.053	12.130	355.634	2.96.

Ülkedeki eğitim seviyesinin kısa sürede yükseltilmesi, eğitim kurumlarının çağdaş bir yapıya kavuşturulması ve aynı duygu dünyasının bir parçası olabilecek bir toplumun inşası için yeni bir eğitim sistemine geçilmesi genel bir kanıydı. Bu yeni eğitim sisteminin; birleşmiş, aynı hedeflere yönelmiş ve milli değerlere sahip bir eğitim sistemi olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu vesile ile 1 Mart 1924'te Meclisin birinci dönem ikinci toplantısında Şeriye Evkaf ve Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekâleti'nin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat konularında teklifler sunulmuştu.

Saruhan (Manisa) Milletvekili Vâsıf Bey (Çınar) ve 57 arkadaşının önerdiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerekçesi şöyledir: “*Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibarıyla vahdetini temin etmek için tevhidi tedrisat en doğru, en ilmî ve asrı ve her yerde fevayit ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat'ı Hayriye Devrinde saltanat münderisei Osmaniye tevhidi tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazarından birçok mızır neticeler tevlidctti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliye muhildir. Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilûmum irfan müessesatının mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle*

kanuniyet kesbetmesini Heyeti Celile'den rica ederiz.'' (Zabıt Ceridesi. 1924. s.17-25).

Kanun temel amacının; sivil ve askeri eğitim kurumlarında yeni nesillere verilecek eğitim - öğretim faaliyetlerinde bir bütünlük sağlamak, devletin ve de milletin birlik beraberliğini perçinleştirmek olduğunu söyleyebiliriz. Tevhidi Tedrisat Kanunu'nda şu maddeler vardır:

“**Madde 1.** Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2. Seriya ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bil cümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3. Şer'iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medrese tahsis olunan mebalîğ maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4. Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imama ve hutebat gibi hidematı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşadedecektir.

Madde 5. Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştagil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbudolan askerî rüşti ve idadiyelerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan Darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile 'bera'ber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları âtiyen ait olduğu vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nisibetlerini muhafaza edecektir.”(Z.C. 1924. s.26).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edildiği gün, Halifelik, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti de kaldırıldı. Şer'iyle ve Evkaf Vekâletine bağlı olan veya özel vakıflar idaresinde olan yabancı okullar da kapatıldı. Türkiye'deki tüm eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Kurumuna bağlanmış oldu. Teokratik devlet yapısı ile özdeşleşmiş olan halifelik makamının kaldırılması ile laik devlet anlayışı ön plana çıktı. Bu kanunları bir bütün olarak düşündüğümüzde, laik eğitime ilk adım atılmış ve Cumhuriyet devrimlerinin gerçekleşebilecekleri bir ortam oluşturulmuştur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden 8 gün sonra 11 Mart 1924'te Osmanlı Devleti'nden kalan 479 medrese kapatıldı. Buradaki öğrenciler eğitim

seviyelerine göre çeşitli okullara yerleştirildi. Medreselerin kapatılması ile eğitimde laikleşmenin önemli bir safhası gerçekleşmiş oldu. Medreselerin yerine imam hatip okulların açılmasına karar verildi. 1923-1924 eğitim öğretim yılında ülkenin değişik illerinde 29 tane imam hatip okulu açıldı.

İmam hatip okullarında sadece dini dersler değil, fenni bilimler de okutuldu. Lakin istenilen amaca ulaşamadı. Zamanla öğrenci katılımı azaldı ve 1930 yılında öğrenci azlığından ötürü imam hatip okulları kapatıldı. Her ne kadar amaçlanan hedefler gerçekleşmemiş olsa da devletin; halkın dini ihtiyaçlarını karşılayacak kadroları yetiştirmek için bu okulları açmasını iki açıdan değerlendirebiliriz. Birincisi, devlet bu okulları açarak dini eğitimi kendi kontrolünde tutmuş, böylece “din eğitimi” politikalarını daha kolay gerçekleştirebilecek bir ortama sahip olmuştur. İkincisi ise imam hatip okullarının devlet bütçesiyle açılması ve buradaki eğitim harcamalarının devlet tarafında karşılanması devletin eğitimde uygulamak istediği “devletçilik uygulamalarının” bir göstergesidir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu yabancı ve azınlık okullarda da büyük değişiklikler meydana getirmiştir. “Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra çıkarılan genelgeler ve yapılan yeni düzenlemeler, milli birlik ve bütünlük fikri gözetilerek hazırlanmıştır. Genelgelerde, Türk devletini yıpratıcı, toprak bütünlüğünü tehdit edici, Türk tarihini küçük düşürücü ve yabancı devlet propagandası yapan faaliyetler yasaklanmıştır. Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin, Türk öğretmenler tarafından okutulacağı belirtilmiştir. Eğitimde birlik ilkesi doğrultusunda değişmez bir politika izleyen Türkiye, cumhuriyet öncesi açılmış yabancı okulların faaliyetlerini kontrol altına almış, yenilerinin de açılmasına izin vermemiştir.” (Yücel, 2016. S.23).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun Uygulanmasının Sonuçları:

- “1. 3 Mart 1924’ta çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla öğretim birliği sağlanarak ülke ve kültür birliği yolunda önemli adımlar atılmıştır. Ümmetten millete geçiş hızlanmıştır.
2. Okulların Millî Eğitim Bakanlığı’nın denetimine girmesi ve medreselerin kapatılmasıyla okullardaki öğretimin laik bir tabana oturtularak yüzyıllardır bilimsel düşüncüyü engelleyen nedenler ortadan kaldırılmıştır.

3. Yabancı okulların denetim altına alınmasıyla bunların ülke aleyhinde faaliyet göstermelerinin önüne geçilmiştir.
4. Öğretimin modernleşmesiyle bilime giden yolun önü açılmış, Türkiye çağdaşlaşmanın gerçekleşmesini sağlayacak alt yapıyı hazırlamıştır.
5. Öğretimin birleştirilmesiyle rejim ve inkılâp karşıtı güç odaklarının dayanakları ortadan kalkmıştır.” (Demirel, 2009, s.31).

4.1.4 Latin Alfabesinin Yeni Türk Alfabesine Uyarlanması

Çalışmamızın bu bölümünde Türklerin geçmişte kullandığı alfabeleri ve günümüzde kullanmakta olduğumuz, Latin alfabesinden uyarlanan yeni Türk alfabesini incelemeye çalışacağız. Alfabelerin okuma-yazama aracı olmasının yanında, milli dilin herkes için aynı şekilde anlaşılmasını da sağlayan önemli bir işlevi bulunmaktadır. Ülkelerin kullandıkları alfabeler konuşulan dil ile uyumlu olunca, aydın sınıf ile halk birbirini daha iyi anlar ve okuma yazma faaliyetlerinde istenilen hedeflere daha erken ulaşılır. Devletin, milli dili yeni nesillere aktarmak için, elindeki tüm imkânları etkin ve işlevsel olarak kullanması gerekmektedir.

“Konuşulan dili tespit edebilmek için eskiden beri birçok işaret kullanılmıştır. Başlarda tabletler ve taşlar üzerine çivi yazısı ve hiyeroglif şeklinde gelişen harfler, Fenike alfabesinde sadeleşmiştir. Bugün Latin alfabesi diye adlandırılan ve dünyanın birçok ülkesinde o ülkenin dil özelliklerine uygun ekleme ve çıkarmalarla kullanılan alfabenin temelini bu alfabe oluşturmuştur.” (Avcı,2013, s.43-60).

Milletlerin meydana gelmesini sağlayan temel şartlardan biri de dildir. Dil; toplumdaki bireylerin, duygu ve düşünce dünyasında ortak bir birlikteliği sağlamaktadır. Bir toplumun dilini öğrenmesi ve gelecek nesillere bu dili miras bırakabilmesi için, kullanabileceği önemli araçlardan biri de alfabelerdir. Alfabeler, dilin şifreleridir. Bir dilin en iyi şekilde konuşulması ve yazılması için o dile en uygun alfabenin kullanılması gerekmektedir.

“Kök Türkler (552-745), şimdiki Moğolistan topraklarında kendi dilleri için yeterli olan bir yazı (alfabe) sistemi düzenlemişlerdir. Bu yazı sistemi Orhun Yazıtları’nda görülmektedir. Uygurlar (745-970) bu yazıyı bırakıp Soğdak yazısından yararlanarak Uygur yazısını geliştirdiler. 960 yılında İslamiyet’i kabul eden Karahanlılar da önceleri kullandıkları Uygur yazısını bırakarak Arap yazısını benimsemişlerdir. Arap alfabesi yalnız ünsüzleri gösteren bir yazı düzeni olduğu ve Arapçadaki ünlüler düzeninde yalnız a, i, u bulunduğu için bu üçe karşı sekiz

nl bulunan Türk dil ve lehçeleri Arap harflerinin yetersizliği altında bunalmışlardır.” (lktaşı, 1981, s.16-17).

“Bilindiği kadarıyla Latin alfabesiyle Türkçenin ilk kez kullanılması 14. yüzyılın başılarında olmuştur. Aşığı Volga yöresindeki Kumanlar arasında misyoner olarak alıőan Fransisken papazlarının yazdıkları ve 1303’te yayınlanan Codex Cumanicus’ta Latin harfleriyle basılmış 46 Kuman bilmececi de bulunmaktadır.” (Ateş, 2016, s.247).

“Osmanlı Devleti’nde Latin alfabesi tartışmaları Tanzimat Dönemi’nde başlamıştır. Ahmet Cevdet Paşa 1851 yılında yazıp yayınladığı nl Kava’id-i Osmaniye kitabında Türkçemizde bulunup da Arap harfleriyle gösterilmeyen bir yazı yolu aramak gerektiğini önemle belirtmiştir.” (lktaşı, 1981, s.20). Osmanlı Devleti’nde alfabe meselesi konusu kısa sürede Osmanlı aydınları ve düőünürleri arasında önemle üzerinde durulması gereken bir mesele haline gelmiştir. Latin alfabesinin gündemde önemli bir yer tutmasını sağlayan Münif Efendi olmuştur. “Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye’de verdiği bir konferansta alfabe konusunu ele almış, Arap harflerine yeni bir şekil vermek bunları ıslah cihetine gidilerek, yazılıő ve okunuőunu kolaylaőtırmak düşüncesini ortaya atmıştı.” (lktaşı,1981. S.17). Sonraki yıllarda Osmanlı aydınları arasında bu alfabe konusu farklı yönleriyle tartışılmaya devam etmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi’nin getirmiş olduğu ‘zgrlk ortamı’ birçok konunun tartışılmasına vesile olmuştur. Bu konulardan biri Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kullanılması olmuştur. Alfabede yaşanan sorunun Latin alfabesinin kabulü ile çözüleceği düşüncesi ön plana çıkılmış olsa da Arap alfabesi savunucularının itirazları bu düőüncenin ete kemiğe bürünmesini engellemiştir. “Latin alfabesine dayanan bir Türk alfabesinin alınmasına karşı olanların özellikle vurguladııkları nokta alfabenin değişiminin geçmişle bağlantıyı koparacağı ve büyük bir kültür mirasından yoksun kalacağı idi. Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kitabın basıldığı 1789’dan Türk alfabesinin kabul edildiği 1928’e denk geçen iki yüz yılda 30.000 kitap basılmıştır. Buna karşılık Cumhuriyet döneminde bu sayıda kitabın basılması için yalnız 16 sene gerekmiştir.” (Ateş, 2016, s.248). Ayrıca Müslüman bir devletin Latin alfabesine geçmesinin dini ve kültürel alanlarda bir sıkıntı yaratmayacağı, Müslüman bir ülke olan Arnavutluk ülkesinin alfabe değişiminde de grlmőtr.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, modern ve ulusal bir yapıya kavuşması için Mustafa Kemal'in gerçekleştirmesi gereken birçok inkılap vardı. Bu devrimlerden bir tanesi Latin alfabesine geçilmesiydi. Lakin yüzyıllardır Türk toplumunun kullandığı Arap alfabesini terk etmek hiç de kolay olmayacaktı. “Mustafa Kemal'in etrafındaki yakın arkadaşları bile alfabe değişikliğine karşıydı. İzmir İktisat Kongresi'nde işçi temsilcilerinin Latin alfabesinin kabulü için verdikleri önerge başta kongre başkanı Kazım Karabekir olmak üzere karşı çıkıldığından teklif reddedilmişti. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1924 yılında yapılan anket, öğretmenlerin %96'sının Latin alfabesine karşı olduğunu göstermiştir. Bu yıllarda Başbakan İsmet İnönü'nün yanında, bürokrasinin çoğunluğunun da görüşü olumsuzdu. Üniversite hocaları Latin alfabesi kabul edilirse kalemleri kıracaklarını yazıyorlardı. Mustafa Kemal'in kurduğu Halk Fırkası'nın yayın organı Latin harflerinin kabulü hususundaki yazıları basmıyordu. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Talim ve Terbiye Heyeti de değişime karşıydı.” (Akbiyık, 2012, s.320).

“Latin harflerinin kabulü konusunda Türk basınında çok büyük tartışmalar ve polemikler yaşanmıştır. Bu mesele Türk aydınının kafasını o derece meşgul etmiştir ki, meselenin ayrıntılı olarak ortaya çıktığı 1924'ten 1928'e kadar geçen süre içinde bu konu üzerine pek çok yayın yapılmıştır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nde Batıcı görüşün liderlerinden biri olup o dönemde de Latin harflerini savunan Celal Nuri, Arap harfleri ile okuma yazmanın zor olduğu, hâlbuki Latin harfleri ile bir çocuğun bir ayda okuma yazma öğrenebildiğini belirterek bu konudaki çalışmalarına devam etmiştir.” (Avcı,2013, s.43-60).

“Alfabe tartışmalarında, Arap alfabesini kullanmaya devam etmek isteyen cenah, konuyu din, millet, kültür ve siyaset açılarından değerlendirmişler, Latin harflerinin kabulünü destekleyenleri yıkıcı olmakla eleştirmişlerdir. Arap harflerinin Kur'an harfleri olduğunu, dilleri ayrı olan 350 milyon Müslüman'ın ve onlarca devletin ortak noktası olduğunu belirtmişlerdir. Arap alfabesi terk edilecek olursa doğunun ve batının kütüphanelerini dolduran binlerce kıymetli eserden yararlanma imkânının sona ereceğini, herkesin hece çocuğuna döneceğini, hayatın sıkıntıya gireceğini söylemişlerdir. Arap harflerinin dilimize uymadığı, gelişmemize engel olduğu görüşüne tepki göstermişler, bu iddialarla asırlık bir müessesenin yıkılmak istendiğini belirtmişlerdir.” (Elçarpar, 2018, s.25).

1926 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (S.S.C.B.)'nde yaşayan Türklerin, kullandığı Arap alfabesi kalındırılarak, yerine Latin alfabesi kabul edildi. Bu durum bir süredir Türkiye'de yer yer gizli ve yer yer açık bir şekilde devam eden alfabe tartışmalarını olumlu yönde etkilemiş, böylece Latin alfabesini savunanlara cesaret vermiştir. 1926 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa NECATİ alfabenin değiştirilmesinin siyasi açıdan önemli olduğunu dile getiren bir konuşma yapmıştır. 1927 yılında yeni alfabenin kabulü için çalışmalar devam etti. 1928 yılında dönemin Adalet Bakanı ve ateşli reformcu Mahmut Esat Bozkurt Latin alfabesinin Arap alfabesinden daha üstün özelliklere sahip olduğunu belirten bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan 2 hafta sonra eski Milli Eğitim Bakanı olan Hamdullah Suphi işi daha da ileri götürerek “Latin harflerinin kabulü bizim için bir zarurettir, eski edebiyat çürümeye mahkûmdur.” demiştir (Lewis, 2016, s.372).

Atatürk'ün inkılapları gerçekleştirirken izlediği üç yolun, önemli olduğunu düşünmekteyiz. Birincisi inkılaplar arasındaki bütünlük, ikincisi inkılabın gerçekleşeceği zamanlama ve üçüncüsü ise inkılaplar için yapılan ön denemeler. Bu açıdan baktığımızda Latin alfabesi için 1923'ten beri yapılan girişimler amacına ulaşmamış olsa da 20 Mayıs 1928'de çıkarılan Uluslararası Rakamların Kabulü Kanunu, Latin alfabesinin ön provası olmuştur. Çünkü rakamlar alfabelerin yarısı olarak nitelendirilir. Kanunun kabulünden sonra gerek basında gerekse aydın camiasında oluşan olumlu hava inkılabın kabulü için yapılan hazırlıkları hızlandırmıştır.

Bu olumlu hava üzerine, Başbakanlığın Millî Eğitim Bakanlığına verdiği emir gereğince 1928 yılının Haziran ayının ortalarında kullanmakta olduğumuz Arap alfabesi yazısının, Latin aslından Türk harfleriyle yazılması işini düzenlemek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nda resmen bir Dil Encümeni kuruldu. Encümen Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan, Macar, gibi birçok ulusun alfabesini de inceledi. Bu encümen, ilk toplantısını Gazi Mustafa Kemal'in başkanlığında 26 Haziran 1928 tarihinde yaptı.” (Elçarpar, 2018, s.27).

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Dil Encümeni, titiz ve kapsamlı bir çalışma sonunda hazırladığı raporu yaklaşık bir ay sonra tamamlamıştır. Rapor, son şeklini vermesi için 1 Ağustos 1928'de Mustafa Kemal'e sunulmuştur. Dil Encümeni üyelerinin genel kanaatine göre, Latin alfabesinin tam manasıyla uygulanabilmesi için 5 ile 15 yıl gibi bir zamana ihtiyaç

vardı. Bu süre Mustafa Kemal'in gerçekleştirmek istediği idealleri için çok uzundu. "Mustafa Kemal'in hayali eğitimsizlerle eğitilmişleri, din adamlarını, şehirde ve kırsalda yaşayanları eğitmek; hepsine okuma ve yazmayı öğretmekti." (Akbiyık, 2012, s.322).

Mustafa Kemal'in başkanlığında Dolmabahçe Sarayı'nda faaliyetlerini yürüten alfabe komisyonu çalışmalarını altı haftada tamamladı. 9 Ağustos 1928'de Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından Saray Burnu'nda düzenlenen bir eğlencede kürsüye çıkan Atatürk oradaki misafirlere hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

"Arkadaşlar, bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindesiniz. Anladığının asarına yakın zamanda bütün kâinat şahid olacaktır. Buna kat'iyetle eminim. Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için, hepiniz için çok söz söylemeğe ihtiyaç kalmadı, kanaatindeyim. Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lâzımdır. Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyeti içtimai yenin yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazış ile, kafas ile bütün âlemi medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s.378).

"Mustafa Kemal Atatürk halka yeni alfabeyi öğretmek için ülke içinde gezilere çıktı. Köy meydanlarında, sınıflarda, belediyelerin toplantı salonlarında ve kahvehanelerde halka ders verip onları sınava tabi tuttu. Başbakan ve diğer ileri gelenler de bu örneği takip etti, kısa sürede bütün Türkiye bir dershaneye döndü.

Ülkenin aydınları kara tahta önünde halka okuma yazmayı ve yeni alfabeyi öğretiyorlardı.” (Lewis, 2016: 373). “1928 yılının sonbaharında öğretmenlerin açtığı kursların sayısı 5500’ü bulmuştu, bu kurslardan 220 bin öğrenci faydalandı. Aynı yılın ekim ayı içinde ilk ve ortaokulların kitapları yeni yazıyla basılarak okullara dağıtıldı.” (Akbıyık, 2012, s.323).

Latin alfabesinin toplum tarafından benimsenmesi için, henüz resmi olarak adı konulmamış olsa da “devletçilik uygulamalarının” etkin bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Zira devlet eli ile açılan kursların, bu kurslarda ders veren öğretmenlerin, öğrencilere verilen kitapların, derslerde kullanılan araç ve gereçlerin neredeyse tüm giderleri devlet tarafından karşılamıştır.

Cumhuriyet döneminde siyasal, sosyal, ekonomik alanlarda, birçok inkılap gerçekleştirilmiştir. Bu inkılapların hemen her safhasında kurumlar ve yöneticiler arasında etkin bir işbirliği ve büyük özveriler olduğu görülmektedir. Harf inkılabının kabulü ve uygulanış aşamasında başta Mustafa Kemal, dönemin Başbakanı İsmet İnönü olmak üzere bakanların ve milletvekillerinin kişisel çabalarının yanında, TBMM, Başbakanlık olmak üzere devletin birçok kurumunun önemli çalışmaları olmuştur. Eğitimde uygulanan devletçilik uygulamalarının başarılı olmasında bu anlayışın büyük katkıları olduğu düşünülebilir.

Mustafa Kemal, 1 Kasım 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışında Latin alfabesinin neden kabul edilmesi gerektiği ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır:

“Aziz arkadaşlarım; her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel Büyük Türk Milletine onun bütün emeklerini kısıt yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk Milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk Alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk evlâtlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararı ile Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan Üçüncü Büyük

Millet Meclisi yalnız ebedi Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır. Efendiler; Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketin bütün vatanım seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor, bu vazife; milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardımlar etmektir, Hepimiz, hususi ve umumi hayatımızda rasgeldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz, bu milletin asırlardan beri hallolamayan bir İhtiyacı bir kaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözleri Timizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir.” (Z.C. 1928. s.4-5).

Atatürk bu konuşmasıyla Latin harflerinin Türk milleti için taşıdığı önemi ortaya koymuştur. Konuşmanın arkasından kanun teklifi komisyonda on beş dakikada incelenmiş ve Başbakan İsmet Paşa ile iki milletvekilinin birer konuşma yapmasından sonra, kanun maddelerinin okunmasına ve oylanmasına geçilmiştir.

Teklif edilen kanun şöyledir:

Madde 1- Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bil cümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbiki tarihi 1929 Kânunusanişinin (Ocak) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptida sına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4-Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kânunuevvelinin (Aralık) iptidasından (ilk gününden) itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân ve sinema yazıları ile keza Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayr-ı mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5- 1929 Kânunusani iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6- Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziran'ı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziran'ı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilât ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

Madde 8- Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziran'ı iptidasına kadar eski Arap harfleri ile müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleri ile basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziran'ı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9- Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10- Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 11- Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur. (Z.C. 1928. s.9-11).

“Harf inkılabıyla birlikte okuma yazma seferberliği başlamıştır. Kanun çıkmadan Mustafa Kemal’in rehberliğinde başlayan eğitim faaliyetleri Millet Mektepleri’nin, Halk Evleri’nin, Okuma Odaları’nın açılmasıyla tam bir seferberlik havasına girmiştir. Bu hava yayın hayatına da canlılık getirmiştir. Yayınevleri hummalı bir şekilde yeni Türk harfleri ile kitaplar basmaya başlamıştır. İlk basılan eser Ali Canip (Yöntem)’in “Edebiyat” adlı Kitabı’dır (Özerdim, 1978, s.35). Bu arada gazetelere yapılan maddi destekle gazetelerin yeni harflere geçmeleri kolaylaştırılmıştır.” (Avcı, 2013, s.43-60). Kanunun kabulünden sonra Başbakanlık yeni bir kanun çıkarttırarak Maarif Vekiline dört yüz bin liralık bir ek kaynak verilmesini sağlamıştır. Bu durum eğitimdeki devletçilik uygulamalarının, sistemli bir hale dönüşeceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

4.2 Yaygın Eğitim Bağlamında Devletçilik Uygulamaları

4.2.1 Dil ve Okuma-Yazma Alanında Devletin Bir Müdahalesi Örneği Olarak Millet Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde genel olarak okuma ve yazmayı saray tebaası ve devlet memurları biliyordu. Geniş halk kitlelerine okuma-yazma öğretilmemiş ya da öğretilmemiştir. Okuma yazma oranının düşük olması Osmanlı toplumunun bilim, sanat, eğitim, hukuk, insan hakları ve demokrasi gibi birçok alanda geride kalmasına sebep olmuştur. “Bir milletin kendi kendisini idare etmesi halk hükümetinin, cumhuriyetin idaresi ve de dünyanın işleri hakkında birçok bilgiye ihtiyaç vardır. Bu bilgilerin anahtarı da okumak ve yazmaktır. Batılı milletlerin ileri gitmesinin nedeni okuma-yazmayı bilmeleridir.” (Ülkütaşır, 1981, s.68).

Türk milletinin eğitim-öğretim alanında Batılı milletlerin seviyesine gelebilmesi için planlı bir eğitim politikasına ihtiyaç vardı. Millet mektepleri Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yeni eğitim politikalarının bir sonucu olarak kurulmuştur. Millet mekteplerinin genel amacı okuma-yazma faaliyetlerini yaygınlaştırarak köylüye, esnafa, işçiye, çobana, kısacası toplumun tüm kesimlerine öğretmektir. Yüzyıllardır toplumun sadece belirli kesimlerine imtiyaz olarak sunulan okuma-yazmanın toplumun her bir ferdine kısa sürede öğretilmesi, devletin eğitime bakışı ve eğitime vereceği maddi ve manevi katkıların sonucunda gerçekleşebilirdi.

Millet mekteplerinin kuruluşundan önce de Cumhuriyet hükümetinin halka okuma yazmayı öğretebilmek için bazı girişimleri olmuştur. “Halk mektepleri ve Halk dershaneleri kurulmuştur. Ayrıca Türk ocaklarının halkevine dönüşmesi, gece okulları ya da seyyar okullar adıyla yeni okulların açılması da gündeme gelmiştir.” (Ergün, 1982, s.101).

“Mustafa Necati'nin yeni eğitim örgütünde, Bakanlıkta bir Halk Eğitimi Birimi kurması ve J. Dewey'in raporunda kurulması tavsiye edilen Halk dershanelerini gerçekleştirme çalışmaları, 1927 yılında ürünlerini verdi. Bakanlığın Halk Terbiyesi Şubesi, Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesini hazırladı. İlk Halk dershanesi veya mektebi kuruluşları da 1927 yılı içinde gerçekleşti. Bakanlık 1928 Temmuz'unda yeni bir Halk Mektepleri Talimatnamesi hazırladı. 1928 Eylül'ünde, Halk Fırkası'nda, Halk dershanelerinin durumu görüşüldü. Sayıları 3.304'ü bulan bu dershanelerde 64.302 kişiye halk eğitimi çalışmaları yapılıyordu.” (Ergün, 1982, s.101).

“Harf inkılabından sonra halkta yeni harfleri öğrenmek için büyük bir istek meydana gelmiştir. Toplumun büyük bölümü bir an evvel okur-yazar olmak için çabalamaya başlamıştır. Türk milletinde uyanan bu okuma yazma isteği karşısında, daha önce faaliyette bulunan teşkilâtlar yetersiz kalmıştır.” (Avcı, 2013, s.53). Latin alfabesinden uyarlanmış Yeni Türk alfabesinin yaygın eğitim yoluyla halka öğretilmesi için daha etkin bir eğitim kurumunun açılmasına karar verilmiştir. Bu vesileyle “Millî Eğitim Bakanlığı Millet Mektepleri adı altında kurslar açarak yeni yazıyı okul dışında kalan vatandaşlara öğretmeye girişmiştir.” (Başgöz, 1995, s.120).

Dönemin başbakanı İsmet İnönü Latin alfabesinin kabulünden bir hafta sonra 8.11. 1928 tarihinde Millet Mektepleri hakkında Meclis’te şu konuşmayı yapmıştır: “Türk harflerinin bütün vatandaşlara kapılarının önünde ve işlerinin başında öğretilmesi için daha bu sene içinde Millet Mektepleri teşkilatı yapacağız. Bu teşkilat şehir ve köy, bütün yurdu kaplayacak, vatandaşların işlerinin maişetlerinin en müsait devirlerinde ve yanlarında ya iki aylık ya dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mektepler, muayyen içtima mahallerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim teşkilatı yapılacak; Devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları Millet Mektepleri teşkilatının ihtiyacına göre çalışacaklar. Reiscumhurumuz Millet Mektepleri teşkilatının Umumi Reisliğini ve Başmuallimliğini kabul buyurmuşlardır. Bu teşkilat ile bir senede, vatandaşın maişet hayatındaki düzenini hiç sarsmaksızın geçkin yaşlarda birkaç yüz bin nüfusu okutabileceğimizi hesap ediyoruz.” (Z.C. 1928. S.26).

“Millet Mektepleri teşkilatının amaçlarını ve müeyyidelerini belirtmek için Millet Mektepleri Talimatnamesi Mustafa Necati Beyin önderliğinde hazırlanan 52 maddelik talimatname, İcra Vekilleri Heyeti’nin 8 Kasım 1928 tarihli toplantısında onaylanmış, 24 Kasım 1928 tarihli Resmî Gazete ’de yürürlüğe girmiştir.” (Bayraktutan, 2020 s.125). 1928 talimatnamesi ilk dönemin ardından edinilen tecrübeye göre tadil edilmiş çünkü talimatnamenin yürürlükte olduğu ilk yılda sürdürülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin bazılarını karşılayamadığı görülmüştür. Bu nedenle 1929 tarihinde 56 maddeden oluşan yeni talimatnameme yayımlanmıştır. “Yeni talimatnamenin bir önceki talimatnameden temel farklılığı, halka okuma yazma eğitiminin yanı sıra gündelik hayatını kolaylaştıracak temel eğitimin de verilmesinin amaçlanmasıdır. Yeni talimatname çoğaltılarak dağıtımı

yapıldıktan sonra maarif müdürleri, kaymakamlar ve valiler tarafından bütün ülkede uygulanmaya başlanmıştır.” (Kılıç, 2017 s.211).

11 Kasım 1928 tarihinde yayımlanan Millet Mektepleri Talimatnamesinin ilk maddesinde talimatnamenin amacı şöyle belirtilmiştir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdî ve umumî, hususî ve resmî bilcümle muharreratta Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından, bu kanuna müsteniden tatbikinde vuzuh ve vücuh iradesi için yani Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetten Türk milleti azami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar bir hale getirmek maksadıyla Millet Mektebi teşkilatı yapılmıştır.” (Millet Mektebi Talimatnamesi, 1929, Madde 1).

Millet Mektepleri Talimatnamesi’nin ilk maddesi çalışmamızın da konusunu oluşturan ve ileride detaylı şekilde anlatacağımız yaygın eğitimle ilgilidir. Eğitimde uygulanan devletçilik politikalarına baktığımızda sadece ‘örgün eğitim’ ile ilgili faaliyetlerde bulunulmamış, yaygın eğitimin de en az örgün eğitim kadar önemsendiği birçok faaliyette bulunulmuştur. Gerek Millet Mektepleri’nin açılması gerekse ileride anlatacağımız yaygın eğitim alanında yapılan çalışmalar bu duruma örnek gösterilebilir. Millet Mektepleri Talimatnamesinin ikinci maddesinde Millet Mektepleri’nin yapısının nasıl olacağı şöyle belirtilmiştir:

“A.Tahsil çağını geçirmiş olup ne eski Arap ve ne de Türk harflerini bilen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere dört aylık bir devreyi ihtiva eder. B.Eski Arap harfleriyle okuyup yazan ancak Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere iki aylık bir devreyi muhtevidir.” (MMT, 1929, Madde 2). “Ancak 1929 Talimatnamesi ile Millet Mektepleri’ne gelen vatandaşlara bazı temel pratik bilgiler de verilmek istendiği için B sınıfları, A sınıflarını bitirenlerin girebilecekleri bir üst sınıfa dönüştürüldü.” (Bayraktutan, 2020, s.126).

“Millet Mektepleri sabit, gezici ve özel olmak üzere üçe ayrılmakta olup daha önce de belirttiğimiz gibi bunlar kendi içinde A ve B destekleri diye adlandırılmakta idi. 1929 yönetmenliğine göre bunlara ek olarak Köy Yatılı

Dershaneleri ve Halk Okuma Odalarının açılması öngörülmüştür.” (Albayrak, 1994, s.475).

Sabit Millet Mektepleri, okul olarak kullanılabilecek binaya sahip mekteplerden oluşuyordu. Hem A dersliğinde hem de B dersliğinde eğitim süresi 4 aydı. Bu dersliklerde ihtiyaç görüldüğü takdirde erkekler ve kadınlar aynı sınıfta eğitim görebileceklerdi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile örgün eğitimde başlayan laik eğitim anlayışının, Millet Mektepleri vasıtasıyla yaygın eğitimde uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. 1 Kasım’da büyük coşku ile başlayan dersler haftada 3 günde, minimum 6 ders olarak planlamıştır. Planlama ihtiyaca göre yönetim tarafından değiştirilebilecektir (Albayrak, 1994, s.475).

Gezici Millet Mektepleri, Sabit Millet Mektepleri’nin aksine okul binası olmayan seyyar mekteplerdi. Bu durum eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde bazı zorluklar yaşanmasına neden oluyordu. Sınıfların aydınlatılması ve ısıtılması gibi giderler, köy halkından karşılanıyordu. Köy halkının ekonomik durumu göz önünde bulundurularak, öğretmenlerin köylüyü zora sokacak isteklerden kaçınmaları gerektiği net bir şekilde ifade edilmiştir (Albayrak, 1994, s.475).

“Özel Millet Mektepleri, özellikleri gereği sabit mekteplerin aynısı olup özel ya da devlet kuruluşlarının personellerini okuryazar hale getirmek için açılmış bulunan okullardı. Millet Mekteplerini sadece okullarda açarak başarıya ulaşamayacağı anlaşıncı, değişik yer ve kurumlarda açılması için karar alınmıştı. Böylelikle bu okullar daha yaygın hale gelecekti, hem de maddi külfet hafifletilecekti. Böylesi bir yapılaşmanın Millet Mektepleri’ne devam edecek halka da sağlayacağı yararlar vardı. Halk kendisine yakın yerlerdeki açılmış okullara daha düzenli devam ettiği gibi çalışmış oldu fabrikadaki millet mekteplerinden de yararlanabilecekti.” (Şahin, 1992, s.217).

Köy Yatılı Dershaneleri, köylerinde okul bulunmayan 11-18 yaş aralığındaki çocuklara eğitim vermek amacıyla, il ve ilçe merkezlerinde açılan okullardı. Maddi durumu iyi olan öğrencilerden okul aidatı olarak 100 lira 4 taksit şeklinde alınacaktı. Maddi durumu iyi olmayan köy çocuklarının masraflarını ise devlet karşılayacaktı. Bu uygulama, devletin eğitimde fırsat eşitliği politikasının bir örneği olarak gösterilebilir. Afyon’da 5, Kastamonu, Tekirdağ ve Tosya’da birer tane olmak üzere toplam 8 okul 1930 yılında eğitim-öğretime başlamıştır. Bu

mektepler köy enstitüsünün habercisi olarak görülmüştür. (Albayrak, 1994, s. 475).

“Halk Okuma Odaları, diğer dört okuldan farklı olarak okuma-yazma bilen vatandaşlara hizmet vermiştir. Yetişkinlerin, kendilerini bilgi bakımından daha donanımlı hale getirebilmeleri amaçlanmıştır. 1930 yılında açılan bu odalarda 1933’ e kadar 119’u şehirde, 659’u köylerde olmak üzere toplamda 778 tane oda açılmıştır. Bu odalara 5855 kadın, 51294 erkek olmak üzere toplamda 57149 vatandaş devam etmiştir.” (Albayrak, 1994, s.475).

Millet Mektepleri teşkilatının nasıl olacağı 4 ve 5. maddelerde şöyle belirtilmiştir: “Bu teşkilatın Reis-i Umumisi ve Millet Mektebi’nin Başmuallimi Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal hazretleridir. Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil ve İcra Vekilleri Heyeti ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, Halk Fırkası Kâtib-i Umumisi bu teşkilatın reisleridir. Umum vekâletler müfettişleri aynı zamanda bu teşkilatın da müfettişleridir.” (MMT, 1929, Madde 4-5).

“Başöğretmenliğini Mustafa Kemal’in üstlendiği Millet Mektepleri’nin kuruluşuyla Türkiye’nin her yerinde büyük bir eğitim hamlesi başlamıştır. Yeni harflerin kabul edilmesiyle eski harfleri bilen %10 ve özel eğitim gören küçük bir grup dışarıda bırakıldığında okuma yazma oranı neredeyse yok denecek seviyeye düşmüştür. Okuma yazma oranını bir an önce yükseltmek gerekmiştir. Bu nedenle Millet Mektepleri’nin çalışmalarına çok büyük önem verilmiş ve önemli oranda kaynak ayrılmıştır.” (Avcı. 2013, s.55).

Millet Mektepleri’nin giderleri için, tüm il ve ilçelerde bir bütçe oluşturulmasına karar verildi. Oluşturulan bu bütçeler için Maarif Vekaleti’den onay alınması gerekiyordu. Bütçelerin en büyük geliri genel bütçeden sağlanacaktı. Ayrıca il ve ilçelerdeki ticaret ve ziraat odaları ve belediyelerden parasal yardımlar alınabilecekti. Bu gelirlerin dışında vatandaşlardan toplanan bağışlar ve Gazi Hitabeti plağının satışından elde edilen gelirler de Millet Mektepleri’nin bütçesine aktarılacaktı (MMT, 1929, Madde 33).

“Her dersane 15 ile 40 öğrenciden oluşacak, talep fazlalığı halinde sınıflardaki öğrenci sayısı artırılabilir. Öğrencilerin yaş sınırları da 16 ile 45 yaş aralığında olacak, 45 yaşından büyüklerin devam zorunluluğu bulunmayacaktır. Dersler, örgün eğitim çağını geçmiş yaş gruplarına göre belirlenmiş müfredat programına uygun öğretim metotlarıyla yapılacaktır. Millet

Mektepleri'nin (A) dershanelerinde okuma yazma öğrenenlere, okuryazar olduklarını gösteren bir mezuniyet belgesi verilecektir.” (Kılıç, 2017, s.213).

“Millet Mektepleri'nde ilköğretim çağını geçiren vatandaşlara eğitim verilecekti. Mustafa Necati Bey'den sonra geçici olarak Maarif Vekilliği görevini üstlenen İsmet Paşa'nın öğretmenlere gönderdiği genelgede bu husus vurgulanarak “Türk Harfleri Usul-i Tedrisi” kitapçığının iyi okunması, Millet Mektepleri'ne devam eden halkın yetişkin olduğunun unutulmaması ve ona göre davranılması, yeni yazıyı öğretmenin yanı sıra vatandaşlara temiz, düzenli yaşama şeklinin de gösterilmesi istenmişti.” (Bayraktutan, 2020 s.125). “Buradan anlıyoruz ki Millet Mektepleri yalnızca okuma ve yazma öğretmek için açılmış okullar değildi. Burada önemli eğitim bilgilerine yer verileceği önemle vurgulanmıştır. Bu vesile ile hiç olmasa eğitimin bu temel konulara yer vermiş olması Millet Mektepleri'ne, yetişkin yurttaşların ilk eğitim verildiği kurum olma özelliği kazandırmıştır. Geçmişte bağımsız ve örneksiz kalmış olan yurttaşlarımıza ulaşmanın en kestirme yolu o günkü şartlar içerisinde bu okullar olmuştur.” (Binbaşıoğlu, 1987, s.26).

Millet Mektepleri projesi, Türk eğitim tarihinde eğitim alanında yapılmış önemli inkılaplardan biridir. İnkılabın amacına ulaşabilmesi için bazı çalışmaların yapılması gerekiyordu. Çünkü yıllar boyunca eğitimden uzak kalmış bir topluma okuma-yazma öğretmenin toplumsal, psikolojik, ekonomik bazı zorlukları bulunmaktaydı. Bu zorlukların kısa sürede halledilip topluma okuma yazma öğretmek için eğitimde genel seferberlik ilan edilmesi gerektiği söylenebilir.

Kırsal alanda yaşayan nüfusun fazla olması, halkın büyük bölümünün inkılaplar hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmasına engel oluyordu. Bu durum göz önüne alınarak büyük halk kitlelerine ulaşmak amacıyla, Millet Mektepleri İdare Heyetlerinin kurulmasına karar verildi. Bu heyetler, Millet Mektepleri'nin propaganda heyetleri olarak Türk halkına her fırsatta Millet Mektepleri ile ilgili bilgi verecekti. Sinema ve tiyatrolarda seans aralarında bilgilendirme yazıları okunacak, halka açık kahvehaneler ve gazinolar gibi alanlarda konferanslar verilecek, kasaba ve köylerin pazar ve panayır gibi alanlarında Millet Mektepleri ile ilgili duyuru levhaları asılacak, dergiler ve gazetelerde Millet Mektepleri'ni öven yazılar yazılacaktı. Ayrıca radyo ve belediye hoparlörlerinden Millet Mektepleri'nin önemini belirten konuşmaların yapılmasına da karar verildi (MMT, 1929, Madde 44).

Millet Mektepleri Türk milletinin büyük coşkusu ve katılımı eşliğinde açıldı. Cumhuriyet gazetesi Millet Mektepleri'nin açılmasını şöyle haber yapmıştı: “Bugün Maarif Bayramı var. Millet Mektepleri bugün merasimle açılacak. Her mektep birbirleriyle rekabet edercesine süslenmiştir. Yalnız dün akşama kadar İstanbul tarafındaki mekteplere müracaat edenler on bini bulmuştur. Kadıköy mıntıkası müfettişi Kadıköy’ünde açılan 72 dershaneye yazılanların üç bini bulduğunu bildirmiştir. Bu haberde ön plana çıkan halkın Millet Mektepleri’ne olan ilgisinin çok yüksek olduğudur.” (Kılınç, 2018, s.94).

Tablo 4.2. 1928-1929 eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan ve 1935-1936 yılına kadar devam eden Millet Mektepleri’ne katılım sayıları. (İstatistik Umum Müdürlüğü Kültür İstatistikleri, 1935; akt: Avcı, 2013, s.56).

Dönemleri	Derslere Devam Edenler	Başarı Gösterenler	Başarı Oranı %	Özel Öğrenim Görenlerle Toplam
1928-1929	1.045.500	526.881	%50	597.010
1929-1930	544.534	245.663	%45	262.423
1930-1931	352.902	172.322	%49	188.311
1931-1932	205.349	99.491	%48	108.470
1932-1933	157.636	80.559	%51	90.935
1933-1934	77.672	36.559	%47	40.851
1934-1935	103.252	49.647	%48	66.255
1935-1936	59.206	29.788	%50	40.229
Toplam	2.546.051	1.240.210	%49	1.394.484

Tablodaki veriler incelendiğinde, Millet Mektepleri’nin eğitim-öğretim faaliyetleri çerçevesinde derslere katılımın yaklaşık ilk 8 yıl yüksek olduğu, ancak ilerleyen dönemlerde aynı oranda devam etmediği görülmektedir. Başarı oranlarında ise ilk yıllarla son yıllar arasında pek değişiklik olmamıştır.

“Millet Mektepleri sadece tahsil çağını geçirmiş halk kitlesini hedef almıştı ve devlet dairelerinde görevli memurlar çeşitli kurslarla yeni harfleri öğrenmiş ve 12 Kasım 1928’den itibaren imtihanlara girmişti. Dolayısıyla hedef kitleden Millet Mektepleri öncesi yeni alfabeyi öğrenen kişilerin çıkarılması gerekmektedir. 1928-1933 istatistiğinin ön sözündeki bilgiler de dikkate alınmıştır. Buna göre istatistikler sadece Millet Mektepleri’nden mezun olanların miktarını gösterir. Türk harfleriyle okuyup yazma bilenlerin toplamı kitapta (*Millet Mektepleri Talimatnamesinde*) görülen sayının (1,247,149) üç dört misli fazladır. Çünkü Millet Mektepleri dışında Türk harfleriyle okuma yazma öğrendiği kesin olan toplamı yüz bini geçen devlet, özel idare ve belediye memurlarıyla on sekiz bin küsur öğretmen ve yeni harflerin yürürlüğe girdiği sene

tüm okullarda mevcut yarım milyondan fazla öğrenci, ordu ve jandarma görevlisi, orduda okuma öğrenen yüzbinlerce kura efradı, tüm bankalar ve benzeri kurumlar ve şirket çalışanları ayrıca halk arasında kendi kendisine okuma yazma öğrenenler bu toplama dahil değildir. Türk harfleriyle okuma yazma bilenlerin toplamı en küçük bir hesapla 3 milyonu geçer.” (Bayraktutan, 2020, s. 143).

Millet Mektepleri projesinde, tam olarak hedeflenen amaca ulaşamadığı görülmektedir. Bu durumun ana nedeninin ekonomik sebepler olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden kalan olumsuz ekonomik yapı üzerine kurulmuştur. Finans kaynaklarının azlığı, Osmanlıdan kalan dış borçlar, uzun süren savaşların yaratmış olduğu ekonomik olumsuzluklara ek olarak 1929'da başlayan ve dünyayı etkileyen “Ekonomik Bunalım” gibi nedenler Millet Mektepleri'nin faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ekonomik sebeplerin yanında; toplum yapısının henüz böyle bir projeye hazır olamayışı, Millet Mektepleri aleyhine yapılan olumsuz propagandalar, öğretmen sayısının yetersizliği, Halkevleri gibi işlevsel bir örgütün kurulamaması, yerel yöneticilerin Millet Mektepleri'ni tam sahiplenmemeleri, geniş halk kitlelerinin eğitimi için genel bir plan ve teşkilatın oluşturulamaması ve projenin düşünce babası olan Maarif Vekaleti Mustafa Necati'nin ani ölümü gibi nedenler Millet Mektepleri'nin arzulanan hedeflere ulaşamamasında etkili olmuştur (Şahin, 2018, s.213-234).

Eğitimde devletçilik uygulamalarının bir örneği olan Millet Mektepleri projesi her ne kadar istenilen sayısal sonuçlara ulaşamamış olsa da, bu okulların Türk eğitimine birçok katkısı olmuştur. Latineden uyarlanan Yeni Türk alfabesi Millet Mektepleri'nde test edilmiştir. “Evvelce Arap harflerini ancak 4-5 ayda öğrenenler şimdi Türk harflerini 20 gün zarfında öğrenmekte, okuyup yazma bilmektedir. Türk harflerinin ilk mekteplerde verdiği netice çok şayanı memnuniyettir. Birkaç aylık tecrübe ve tedrisatın neticesi, derslere başlandığı gün beslediğimiz ümitlerin fevkindedir. Şimdi en gabi çocuk bile kolayca Türk harflerine alışıyor ve en az bir zaman içinde okuyup yazabiliyor.” (Kılınç, 2018, s.99).

Cumhuriyet hükümetleri, ümmet bir toplumdan laik ve modern bir topluma geçmeyi amaçlıyordu. Millet Mektepleri'nin yapılmakta olan devrimlerin, toplum tarafından benimsenmesine birçok katkı sağladığı söylenebilir. “Halka okuma yazma öğretilirken sağlık, vatandaşlık, tarih, devletin

işleyişi gibi temel konularda da vatandaşların bilgilendirilmesi sağlanmış, eğitim içeriğiyle vatandaşın kendisine verilen bilinçli vatandaş rolünü algılaması amaçlanmıştı. Halk, anayasa, meclis, cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlıklar, seçim, yerel yönetimler, devlete dilekçeyle başvuru vb. konular aracılığıyla halkın devlet kurumlarını yakından tanıması hedeflenmişti.” (Bayraktutan, 2020, s.147). Bu hedeflere kısmen de olsa ulaşıldığı görülmüştür. Millet Mektepleri projesinin, nitel olarak başarılı olmamış olsa da hem nicel olarak hem de ileride yapılacak devrimlere örnek olması bakımından başarılı olduğu söylenebilir.

4.2.2 Türk Kültür Kurumlarının Parlayan Yıldızı Türk Ocakları

Çalışmamızın ana konusu her ne kadar Cumhuriyet döneminde devletçilik uygulamaları kapsamında yapılan eğitim-öğretim ve kültürel faaliyetleri olsa da Osmanlı Devleti’nin mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti doğal olarak Osmanlı Devleti zamanında yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti zamanında kurulmuş olan diğer kurumlar gibi Türk Ocakları da Cumhuriyet döneminde kurulan Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve özellikle de Halkevlerinin temelini oluşturduğu söylenebilir.

Fransız İhtilali’nin yaymış olduğu milliyetçilik düşüncesi, kısa sürede birçok devleti ve ulusu etkilemiştir. Kaçınılmaz bir şekilde çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti’ne de sirayet eden milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti’nin egemenliğindeki Balkan uluslarının ayrılıkçı ayaklanmalara kalkışmaları ile sonuçlanmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti’nde kaosa neden olmuştur. Devletin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması için birçok aydın, devlet adamı ve asker kurtuluş reçeteleri sunmuş ve çeşitli faaliyetlere girişmişlerdir. Bu faaliyetlerden bir tanesi de dernekleşme çalışmalarıdır.

“Türk Ocakları, İkinci Meşrutiyet’in getirdiği özgürlük ortamında kurulan Türkçü derneklerinden biridir. 1912 yılında İstanbul’da yayımlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesi, Türk Ocak’ının 25 Mart 1912’de kurulduğu yazılıdır. Osmanlı Devleti’nde Türklerin kültürel, sosyal ve iktisadi seviyelerinin yükselmesine, politikaya girmeden hizmet edebilecek büyük ve ciddi bir milli derneğin kurulması düşüncesi İstanbul’da yayımlanan Genç Türk gazetesinde ve özellikle Celal Nuri İleri’nin yazılarında görülmektedir. Bu görüşü benimseyen 190 tıbbiyeli Türk evladı, dönemin aydınlarına hazırladıkları mektupları göndermişlerdir. Yapılan görüşmelerden sonra 20 Haziran 1911’de tıbbiyeli

öğrencilerden oluşan bir grup ile Türkçü aydınlardan Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura milliyet fikrine dayalı bir cemiyetin kurulmasına karar vermişlerdir.” (Namal, 2014, s.25).

“Millî Mücadele döneminin zor şartları nedeniyle bazı şubeleri kapanmış olan ve çalışmaları yavaşlamış olan Türk Ocakları, Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği ile 29 Aralık 1922’de yeniden canlanmış, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti’nin toplandığı salonda Türk Ocaklılar toplanmış, bir kalpak içerisinde numaralar çekilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk’e 1 numara verilmiştir. Böylece, Türk Ocakları yeni bir heyecanla yeniden çalışmalarına başlamış, Mustafa Kemal Atatürk Ankara’da Türk Ocak’ının üyesi yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Ocak’ına üye olmasının ardından Türk Ocakları’nın hem üye hem de şube sayısı çoğalmış, Ankara Türk Ocak’ının yarısından fazlasını Mustafa Kemal Atatürk’ün arkadaşları, milletvekilleri, yazarlar ve öğretmenler oluşturmuştur. Hatta kısa bir süre sonra en kalabalık dernek Türk Ocak’ı olmuştur.” (Kodal, 2014, s.302).

Mustafa Kemal, saltanattan cumhuriyete geçmiş Türkiye Cumhuriyeti toplumunun yeni rejiminin özelliklerini benimsemesin de halk nazarında kabul görmüş ve kültürel faaliyet yürüten Türk Ocakları’nın önemli olduğunu düşünmekteydi. Bu vesileyle Türk Ocakları’nın faaliyetlerini yakından takip etmiş ve Türk Ocakları’na maddi ve manevi destek vermiştir. “Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk Ocakları’na karşı göstermiş olduğu ilgi ve yapmış olduğu destek, sadece kişisel olarak kalmamış, kısa zamanda devlet politikası halini almıştır. 24 Aralık 1923’te 164 milletvekilinin imzasıyla TBMM’ye sunulan önergede; Türk Ocakları’nın geçmişte yapmış olduğu çalışmalar anlatıldıktan sonra, Ankara’da Türk Ocak’ının bulunduğu binanın, Türk Ocakları’na tahsis edilmesi istenmiştir. Bu önergenin TBMM’de kabulünden sonra, Türk Ocakları’na düzenli maddi gelir sağlamak amacıyla, Reji İdaresi her yıl 3.000 lira ayırmıştır.” (Kodal, 2014, s.304). Türk Ocakları’na yapılan maddi destek devletin kültür politikalarına direkt etkisini ve desteğini göstermektedir.

Türk Ocak’ının kurucuları içerisinde yer alan ve zamanla ocağın simgesi haline gelen Yusuf Akçura, Türk inkılabını halka anlatmak için yurdun çeşitli yerlerinde konferanslar vermiş ve birçok yayın çıkarmıştır. ‘Türk Ocakları Mesai Programı’ ismini verdiği derneğin çalışma programında, ocaklar cuma günleri toplumun eğitimi için konferanslar düzenleyecekti. Bu konferanslarda alanında

etkin isimler ekonomi, sanayi, ticaret ve kültürel konularda halka eğitim vereceklerdi (Kat, 2010. s.177).

Türk Ocakları'nın kültürel alanda yaptığı çalışmalar ve katkılar, Cumhuriyet hükümetlerinin eğitim alanında gerçekleştirdiği inkılapların alt yapısını oluşturmuştur. Örneğin ocağın bünyesinde kurulan Hars Heyeti; Harf İnkılabı Kanunu kabul edilmeden önce çeşitli araştırmalar yapmış, 1928 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Partisi kurultayına bir rapor sunmuştur. Ayrıca Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu açılmadan önce bu kurumların yapacakları faaliyetlere benzer çalışmaları da yürütmeye çalışmıştır. Hars Heyeti içinde kurulan Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin içinden Türk Tarih Kurumu doğmuştur. Türk Ocakları, Türk kültürünün yayılması ve de korunmasını kendilerine görev edinmiştir (Kat, 2010, s.173-174).

1930'lu yıllara gelindiğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Ocakları'na karşı olan tutumunda değişiklik olduğu görülmektedir. Ocakların eski ittihatçıların yuvası haline dönüşmesi, geçmişteki hesaplaşmaların tekrardan gündeme getirilmesi, cumhuriyetin varlığı açısından tehlike olarak görülmüştür. Hamdullah Suphi'nin Türk Ocakları'nın devlete karşı bir kalkışmada kullanılmak istendiği sözleri, ocak içinde tartışmalara yol açmıştır. Ocağın yeni üye kaydederken üye olmak isteyenlerin ırksal özelliklerini ön planda tutması ve ocağın ileri gelenlerinin özellikle Yusuf Akçura'nın Turancı eğilimde olması, duygu birliğinin ön planda olduğu Atatürk milliyetçiliği ile uyuşmamaktaydı. Tüm bu nedenler Türk Ocakları'nın kapatılıp kültürel faaliyetleri daha etkin yürütülebilecek yeni bir kurum arayışını hızlandırmıştır. Nihayetinde Türk Ocakları 1932 yılında kapatılmış, yerine Halk Evleri açılmıştır. (Kodal, 2014, s.309-310).

“Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün ve hükümetlerin desteğini alan Türk Ocakları, 1922-1931 yılları arasında yaptıkları konferanslar, müsamereler, ticaret, muhasebe, daktilo, biçki-dikiş kursları, sağlık, ziraat, yabancı dil dersleri, kütüphaneler, okuma-yazma kursları, sinema, müze, sergi, spor, Türk dilinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, milli ekonominin teşviki, köye ve köylüye yönelik faaliyetleri ile Türk düşünce hayatına ve toplum yaşamına önemli katkıda bulunmuştur.” (Namal, 2014, s.28). Dernek statüsünde olan Türk Ocakları'nın yapmış olduğu bu çalışmaların halk eğitimi açısından önemli katkılar sağladığı gibi, ileriki yıllarda kültürel alanda hizmet verecek olan kurumlara da iyi bir örnek

oluşturduğu söylenebilir. 1931 yılında kapatılıp 1949 yılında İstanbul'da tekrar açılmıştır. Türk Ocakları günümüzde faaliyetlerine halen devam etmektedir.

4.2.3 Çağdaş Bir Topluma Giden Yolum Anahtarı Halkevleri

Türkiye Cumhuriyeti Devleti hükümetleri, Mustafa Kemal önderliğinde modern bir devlet yapısına bir an önce ulaşmak istiyordu. Lozan Antlaşması'ndan sonra uluslararası sorunların büyük bir bölümü çözüme kavuşmuştu. Dış sorunların çözülmesi içte yapılmak istenen devrimlerin önünü açmıştı. Başta siyasal ve toplumsal alan olmak üzere, birçok inkılap yapıldı. Yapılan inkılapları halka benimsetmek için başta Millet Mektepleri projesi olmak üzere devletin çeşitli çalışmaları oldu. Lakin uzun yıllardan beri bilim ve teknolojiye geri kalmışlık, sanayiye çökme aşamasına getirmişti. Tarım ve hayvancılık hala ilkel metotlarla yapılıyordu. Ticari faaliyetlerin büyük bir bölümü ise azınlıklar tarafından yürütülüyordu. Ayrıca yıllarca devam eden kapitülasyonlar ekonomiye büyük zarar vermiş, dış borçlar ise devletin omuzlarına ağır bir mali yük getirmişti. Tüm bu olumsuzluklar toplumun geri kalmasına neden olmuştu. Bu durum halkın tam manasıyla devrimleri içselleştirmesine mani oluyordu (Zeyrek, 2006, s.1). Devlet maddi ve manevi olarak yaşamış olduğu bu zorlukları eğitimdeki devletçilik uygulamaları yoluyla bitirmeyi amaçlamıştır.

“İmparatorluğun çöküş sürecinde uykuya yatan bir halkı yeniden ayağa kaldırmak, yepyeni bir çağdaş düzen için seferber etmek kolay değildi. Devletin başına geçen yönetici kadro ne yaptığını biliyordu ama kitleler yapılanları görebiliyor muydu? Atatürk ve diğer devlet yöneticileri zaman zaman halkın içine yaptıkları gezilerde kitlelerle konuşarak onları yokluyor, cumhuriyet devrimi ilkeleri doğrultusunda gördüklerini sınava çekiyorlardı. Merkezde çok hızlı yürürlüğe konulan değişikliklerin aynı hızda kitlelere ulaşamadığını görüyorlar ve aradaki kopukluğu gidermenin yollarını arıyorlardı.” (Çeçen, 2000, s.75).

Devlet, yeni rejimin özelliklerini halka tanıtmak için sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan tanıtım faaliyetlerini de destekledi. Örneğin; Halkevlerinden önce bir Kültür Kurumu olarak faaliyet veren Türk Ocaklarına daha önce de belirttiğimiz üzere birçok maddi ve manevi destek verdi. Lakin Türk Ocakları beklentileri karşılayamadı. Zeyrek, bu durumun nedenlerini şöyle izah etmektedir: “Ocaklar, Cumhuriyetten sonra yeterince yurt düzeyine yayılmamış, halkın eğitimi, hele Atatürk Devrimi'nin halka indirilmesi konusunda beklenen çabayı gösterememiştir. Bu yıllarda, Sovyet Rusya'daki Türklerle fazla

ilgilendiklerinden Rus elçisinin yakınmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, ikili ilişkilerin zedelenmesi olasıdır. Yine bu yıllarda, Nazizm ve Faşizm kötülüğü gösterdiği için Atatürk böyle bir akımın tehlikelerinden gençleri korumak endişesi duymuş olabilir. Fakat asıl neden siyasaldır. Türk Ocağı'nın tüzüğünde her ne kadar politika ile uğraşmaz maddesi varsa da süreç içerisinde siyasal nitelik kazanmaya başlamıştır.” (Zeyrek, 2006, s.14).

Siyasal bir kimlik kazanan Türk Ocaklarının kendi kendisini feshederek CHF'ye katılması, toplumda yaşanan ideolojik çatışmaların ve ayrışmaların sonunu getirememiştir. Çok partili hayata geçmekte ısrarını sürdüren Mustafa Kemal'in isteği üzerine 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, bu çatışmaları ve ayrışmaları iyice artırmıştır. Mecliste muhalefet rolünü üstlenen SCF kısa zamanda halkın birçok kesiminden destek aldı. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisine karşı olanların büyük teveccühünü kazandı. Yeni rejimi kabul etmeyenlerin merkezi haline geldi. Ayrıca 1930 yılı yerel seçimlerinde önemli bir başarı elde etti. Bu başarı yönetimdeki CHF'nin içinde tartışmalar yaşanmasına neden oldu. CHF yönetiminin toplumla bütünleşemediği ve elit bir grup ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Partinin halk ile bütünleşebilmesi için çeşitli çözüm yolları aranmaya başlandı. Çünkü halktan kopuk olan ve halktan destek almayan bir rejimin hem ülkenin sorunlarını çözmesi hem de varlığını devam ettirebilmesi zor görünüyordu. Türk Ocaklarının siyasallaşması, CHF'nin muhalefet karşısında gerilemeye başlaması, Halkevlerinin açılma ihtiyacını doğurmuştur (Özdemir ve Aktaş, 2007, s.242).

Halkevlerinin açılmasının nedenlerinden bir tanesi de 1930'lu yıllarda dünyada yaşanan ekonomik krizdir. Amerika'da başlayan ekonomik bunalım, kısa sürede Türkiye'de de ciddi mali sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Liberal Ekonomi Modelini benimseyen ülkemiz, yaşanan ekonomik sorunlarından ötürü 1930'lu yıllardan sonra ekonomide devletçilik modeline geçmiştir. Ekonomik buhranın halkta yarattığı umutsuzluk, güvensizlik, geleceğe ilişkin kaygılar toplumsal sorunlara neden olmuştur. Bu sorunlar Devletçilik Ekonomik Modeli ile giderilmeye çalışılmıştır. Ekonomideki yeni sistem, ülkedeki eğitim politikalarını da doğrudan etkilemiştir. Halkevlerinin kurulmasında devletçiliğin getirdiği, yeni eğitim politikalarının da önemli bir etkisi olduğu söylenebilir (Olgun, 2019, s.13).

Okullarda verilen eğitim ile inkılaplar, genç nesillere aktarılmaya çalışılıyordu. Lakin toplumun büyük bir kesiminin, okuldan mahrum olması inkılapların hızlı bir şekilde topluma ulaşmasına engel oluyordu. Bu durum yetişkin eğitimini ön plana çıkarmıştır. “Yetişkin eğitimi o dönemde dünya çapında bir öneme haizdi. Her devlet vatandaşını eğitmeyi ve bu eğitim sayesinde birlik oluşturmayı amaçlamıştı. Yetişkin eğitimine olan ihtiyaç Türkiye’de de baş gösterince çeşitli aydın ve memurlar konu ile ilgili kurumları incelemeleri için Avrupa’ya gönderilmişlerdi. Bu isimlerden Selim Sırrı (Tarcan) İsveç’e giderken, Vildan Aşir (Savaşır) de Çekoslovakya’ya gitmiştir.” (Özdemir ve Aktaş, 2011, s.245).

Cumhuriyet Hükümetlerinin Avrupa’nın birçok ülkesine gönderdiği gençlerden biri olan Vildan Aşir Savaşır, yaptığı incelemeler sonucunda halk eğitiminin önemini ön plana çıkarmıştır. Özellikle Çekoslovakya’daki ‘Sokol’lar örneği üzerinde durmuştur. Vildan Aşir Savaşır, 1931 yılında Ankara’daki Türk Ocağı binasında düzenlenen konferansta halk eğitimi üzerine yaptığı çalışmaları ve Çekoslovakya’daki ‘Sokol’lar modeli hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Savaşır, Ankara Radyosu’nda düzenlenen bir söyleyişi programında bu bilgileri tekrardan dile getirmiştir. Radyodaki söyleşiden sonra Vildan Aşir Savaşır halk eğitimi hakkında vermiş olduğu bilgiler toplumda birçok tartışmanın yaşanmasına vesile olmuştur. Atatürk’ün Vildan Aşir Savaşır’ı telefonla arayarak onu tebrik etmesi, halk eğitim ile ilgili yapılacak çalışmaların da işareti olmuştur (Çeçen, 200, s.96-94).

“Yapılan hazırlıklardan sonra toplanan Halk Partisi büyük kongresi Recep Peker ve Reşit Galip beylerin içinde bulunduğu bir hazırlık komitesi seçerek, Halkevlerinin çalışma programlarını ve tüzüğünü hazırlamakla görevlendirir ve ilk Halkevi, 1932 yılında eski Türk Ocağı merkez binasında Ankara’da açıldı” (Başgöz, 1995, s.195). Ankara ile berabere “Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun, Van illeri olmak üzere toplamda 14 ilde Halkevi açılmıştır. (Oral, 2009, s.511-512).

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın hazırladığı talimatnamede Halkevlerinin genel esasları şöyle ifade edilmiştir:

“1- Halkevi, kalplerinde ve zihinlerinde memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla halkevinin kapıları partiye kayıtlı olan ve

olmayan bütün vatandaşlara açıktır. Ancak, halkevi idare heyetiyle şube idare komitelerine aza olabilmek için halk fırkasına mensup olmak lazımdır. (Memurların bu idare heyetlerine ve şube komitelerine girmelerinde kanuni bir sakınca yoktur)

2- Halkevlerinin açılma kararı ve çalışmalarının genel sevk ve idaresi Parti Genel İdare Heyetine, evlerin tesis, teşkil, tanzim ve denetlenmesi halkevlerinin talimatnamesi kurallarına göre Vilayet İdare Heyetlerine aittir.

3- Çeşitli ihtisas, yetenek ve arzulara göre her vatandaşın tercih edebileceği bir faaliyet sahası bulabilmesi için halkevleri, değişik şubelerden oluşacak şekilde kurulur.

Dil, Edebiyat Tarih Şubesi

Güzel Sanatlar Şubesi

Temsil Spor Şubesi

İçtimaî Yardım Şubesi

Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi

Köycüler Şubesi

Müze ve Sergi Şubesi

4- Her şubenin halkevine katılan azayı kayda mahsus bir defteri bulunur. Aza sayısı 10-50 arası şubeler 3, 50'den fazla olan şubeler 5 kişilik şube komitesi teşkil ederler. Halkevi idare heyeti şubeler idare heyetlerinin seçecekleri birer temsilci azadan oluşur. Mensuplarının sayısı 10'dan az olan şubelerin idare heyetleri bulunmaz. Bunların halkevi idare heyetleri için seçecekleri temsilci aynı zamanda o şubenin idaresine ait işleri de görür. Şubeler faaliyet şekil ve tarzlarına ve komite azaları arasındaki iş bölümüne ait özel talimatnamelerini kendileri düzenlerler. Bu talimatnamelerin Halkevi İdare Heyeti'nin onayından geçmesi lazımdır.

5- Halkevlerinin kurulmasında öncelikle şubelerin faaliyetlerini temin edecek unsurlar ve bunların çalışmasına elverişli bina, para ve diğer maddi vasıtalar aranır. Bütün şubelerin aynı zamanda kurulmasına yetecek kadar mesai unsurları bulunmazsa en az üç şubenin faaliyeti

temin olunmak şartıyla Halkevleri açılabilir ve diğer şubeler hızlı bir şekilde tamamlanır.

6- Halkevleri binaları Cumhuriyet Halk Fırkası idare heyetleri tarafından temin, tanzim ve tefriş olunur.

7- Halkevleri vilayet fırka idare heyetlerinin temin ve tespit edeceği gelir ile idare edilir. Vilayet Fırka idareleri halkevlerinin bütçelerini düzenler ve tasdik ederler.

8- Mesai şubelerinin hepsi için yetecek genişlikte bir bina yoksa bazı şubelerin başka bir binada çalışmalarında sakınca yoktur.

9- Halkevleri salonları partimizin prensiplerine muhalif olmayan veya bir başka siyasi fırkaya mensup olmayan bütün milli cemiyetlerin toplanması için açıktır.

10- Halkevlerinde en az ayda bir defa bütün halka mahsus muntazam programlı umumi müsamerele düzenlenir.” (CHF, 1932, s.5-7).

Halkevlerinin kuruluş gayesi şöyle özetlenebilir: Bilinçli bir millet, aynı duyguları paylaşan bir toplum, ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmiş bir halk; kültür, düşünce, amaç, birlikteliği yaşayan bir ulus yaratmaktır. Ayrıca sınıflar arası anlaşmazlıkları azaltmak ve CHP’nin altı ilkesi doğrultusu bir toplum inşa etmektir (Zeyrek, 2006, s.104).

Halkevlerinin açıldığı gün Recep Peker, radyoda halkevinin amaçlarını dile getirirken; iyi yetişmiş bir insanın önemi üzerinde durmuştur. Muasır Medeniyetler seviyesine ulaşmak için okullarda verilen eğitimin önemli olduğu; lakin milletin ortak bir paydada buluşabilmesi için hayat boyu eğitimin şart olduğunu vurgulamıştır. Bir devlet projesi olan Halkevleri, halkın bir yandan terbiyesi ile uğraşırken bir yandan da Türk milletini bir arada tutacak argümanlar geliştirmeye çalışacaktı (Kara, 2006, 24-25 Ankara).

4.2.3.1 Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi

Halkevleri şubeleri arasında en önemli sorumlulukları üstlenen ve en kalabalık olan şubelerden biri; dil, edebiyat ve tarih şubesidir. Bu şubenin genel olarak vazifelerine baktığımızda; bulunduğu çevrenin bilgisinin artmasına, yeni rejimin ve devrim ilkelerinin kökleşmesine, yurt sevgisi ve millet duygusunun yükselmesine yarayacak konularda; konferanslar, törenler organize etmektir (Olgun, 2019, s.57). Ayrıca Edebiyat tarihimizi araştırmak, edebiyatımızda yabancı kaynakların etkisini azaltmak, tanınmış halk şairlerini topluma tanıtmak,

Türkçenin zenginliğini ön plana çıkarmak, Türkçenin sadeleşmesini sağlamak gibi görevleri bulunmaktaydı (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1939.). “Atatürk’ün gençlerden beklediği ve savunulması gerektiğine inandığı iki kültür davası vardı. Bunlar: Tarih ve Dil’dir” (Kara, 2006, s75). Bu şubenin dil ve tarih çalışmalarını merkeze alarak kültürel öğeler üzerinden geçmişle gelecek arasında bir köprü oluşturmaya çalıştığı söylenebilir.

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi ilk yıllarda yoğun olmak üzere, faaliyette bulunduğu süre zarfında birçok çalışmayı gerçekleştirdiği görülmektedir: “Dil araştırma ve derlemeleri, tarihi incelemeler ve geziler, folklor çalışmaları, folklor koleksiyonları ve müzeleri, çeşitli bayramlar ve önemli günleri kutlama, yurt ve millet büyüklerini anma, eski mezar taşlarını inceleme, çeşitli çevre ve köy incelemeleri yapma, konferanslar (önceleri konserlerle karışık), sohbet toplantıları, çok geniş yayın faaliyetlerinde bulunma, Türkçe okuma yazma kursları açma, muhtaç olan yazarlara ve şairlere yardım, keşfedilen genç kabiliyetleri yayın vasıtalarıyla tanıtmak, çeşitli konularda söylevler, düğün, nişan ve balolar hazırlama, çaylı toplantılar yapma, ilköğretim kursları, devrim sergisi ve dersleri, çeşitli amaçlı geziler, yer adlarını Türkçeleştirmek, Türkçe konuşma yarışmaları yapmak, Halkevlerine rehber kitaplar yayınlamak, radyoda folklor ve sanat programları yapmak, gibi birçok faaliyette bulunmuştu” (Ergün, 1982, s.162).

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesinin öne çıkan görevlerinden birisi de dergi çıkarmaktı. Halkevleri 19 yılda 77 dergi çıkardı. Bizzat Atatürk’ün ad verdiği Ülkü Dergisi’ni, Ankara Halkevi çıkardı. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi çıkardığı dergiler aracılığıyla birçok genç yazarın yetişmesine vesile olmuştur. Bu yazarlardan birisi Urla Halkevi Dergisinde şiiri yayınlanan Necati Cumalı’dır. Dil ve Edebiyat Tarih Şubesi’nin dergilerden sonra ikinci önemli faaliyeti kitaplardır (Yeşilkaya, 1999, s. 84).

Tablo 4.3. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.47)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	1419
1933	242	2266	2508
1934	338	3424	3762
1935	600	3418	4018

4.2.3.2 Güzel Sanatlar Şubesi

Cumhuriyeti kuran kadrolar yeni bir ülke inşa ederken, kendilerine Batı Toplumunu örnek almışlardır. Başta eğitim, sağlık, hukuk gibi alanlarda faaliyete giren kurumlarda, Batı medeniyetinin fazlasıyla etkisi görülmektedir. Türk halkının Batı toplumu gibi modern olabilmesi için de güzel sanatlar yönünden gelişmesi gerektiği düşünülüyordu. Çünkü güzel sanatların, bireyin ve toplumun davranışlarını iyi yönde değiştirebilecek önemli bir etkisi bulunmaktaydı. Bu nedenle CHP yönetimi Halkevlerinin Güzel Sanatlar şubesine ayrı bir önem vermiş ve bu şubeden birçok beklentisi olmuştur (Özçelik ve Dokuyan, 2014, s.877).

Güzel Sanatlar Şubesi, toplumun güzel sanatlara olan ilgisini arttırmayı ve bu yol ile toplumun gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Halkevlerinin en önemli şubelerinden birisi olmuştur. Resim, müzik, heykel ve mimari alanlarında faaliyetler amaçlamıştır. Şubenin, halk müziğinin dünü ve bugünü ile ilgili çalışmalar yapmak, Türk Müziğinde kullanılan müzik enstrümanlarının tarihini araştırmak, Türk Heykelciliği örnekleri arasında yer alan; oymalar, abideler ve kabartmaları topluma tanıtmak, Eski Türk Mimari eserlerini araştırmak, halkın güzel sanatlara ilgisini arttırmak, yetenekli kişileri yetiştirmek gibi görevleri vardı (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1939.)

İsmet İnönü Halkevlerinin güzel sanatlar şubesinin önemini, şöyle belirtiyordu:

“Halkevi, vatanda güzel sanatlara muhabbeti ve güzel sanatlardan vatandaşların terbiyesi için, vatandaşın azminin kuvvetlendirilmesi için nasıl istifade edileceğini telkin eden bir toplantı yeri olmalıdır. Güzel sanatla, yalnız yüksek bir insan cemiyetinin temeli olan ince ve güzel hisleri terbiye eden vasıta değildir. En sert iradeleri de yetiştirmeye vasıta olan başlıca bir münebbih başlıca bir yürütücüdür. Bütün halkevlerini, güzel sanatları sevmeleri ve sevdirep yaymaları için bir heyecan duymağa teşvik ediyorum.” (Kara, 2006, s.84).

Güzel sanatlar şubesi farklı konularda birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. Tanınmış ressamlarca yurt gezileri düzenlenmesi, ülkenin farklı noktalarında resim ve fotoğraf sergileri açılması, kurslar aracılığıyla genç ve yetenekli ressamlar ve heykeltıraşların yetiştirilmesi bu faaliyetlerden bazılarıdır. Bir yandan Batı toplumunun müzik tarzını topluma öğretmeye çalışırken, aynı zamanda kendi öz müziğimiz ile ilgili çalışmalar yapıldı. Anadolu'nun birçok

yöresindeki türküler derlenerek halk müziğine kazandırıldı. Halk kültürünün önemli öğeleri olan maniler, ağıtlar ve oyunlar kurslar aracılığıyla yeni nesillere öğretildi. Şubelerde kursların yanında sergiler açıldı, korolar oluşturuldu, müzik dinletileri yapıldı. Türk milletinin ulusal marşı başta olmak üzere birçok marş ve milli duyguları pekiştiren şiirler öğretildi (CHP, 1942, s.5).

“Halkevleri göze ve kulağa yönelerek daha verimli çalışmalar yapmak için 1940 yılına kadar 162 Eve radyo göndermiş ve bunlardan genelde toplu biçimde yararlanılmasını sağlamıştır. Yine 1940 yılında 38, 1945 yılında 44 ve 1948 yılında da 49 Halkevinin sinema makinesi, 1940 yılına kadar ise 109 evin bandosu bulunmaktadır. Ayrıca, bu kola birçok karagöz takımı ve oyun yazısı da gönderilmiştir.” (Zeybek, 2006, s.48). Devlet kurumları vasıtasıyla eğitime birçok katkı sağlamıştır. Ayrıca maddi durumu kötü olan vatandaşlara yaptığı maddi destekler ile eğitime çok yönlü katkılar sağlandığının bir göstergesidir.

Tablo 4.4. Güzel Sanatlar Şubesi 1932-1934 dönemi üye sayıları (Zeyrek, 2006, s.49)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	1852
1933	306	2448	3244
1934	545	4231	5828

4.2.3.3 Temsil Şubesi

Halkevlerinin nihai amacı halkın çağdaş toplumlar düzeyine ulaşabilecekleri bir eğitim almalarını sağlamaktır. Temsil Şubesi bu amaca hizmet edebilecek en önemli şube olarak görülmektedir. Bu şubenin amaçları genel olarak şunlardı: Halkta bir canlılık uyandırmak, gençlerin düzgün ve etkili konuşmasını sağlamak, gençleri kültürel faaliyetlere yönlendirmek, tiyatronun önemini ön plana çıkarıp, yeni tiyatrocular yetiştirmek vb. (Çolak, 2019, s.49).

“Temsil kolları, genel Türk tarihi ve Milli Mücadele tarihimizin edebiyat, piyes, temsil gibi unsurlarla halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi görevini üstlenmiştir. Sinema ve sahnenin halk eğitimindeki etkileri bilindiğinden, 33 halkevinde yetiştirici ve eğitici filmler gösterilmiştir. Tiyatro ile halkın içine girme fırsatı bulunmuş, halkın en çok toplandığı alanlar olan köy alanlarında, pazarlarda ve panayır alanlarında oyunları sergilenmiştir. Tiyatrocular için önemli olan sahne, dekor ve ışık faktörleri hiçe sayılmış; oyunları işportacılar gibi

sergilenmiştir. Buradaki amaç, daha büyük kalabalıklara ulaşabilmektir.” (Gürses, 2018, s.77).

Türk kadının modern bir birey olabilmesi için, Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan çalışmalara Temsil Şubesi’nin birçok katkısı olmuştur. Özellikle tiyatro çalışmalarında bu katkıları görmekteyiz. İlk yıllarda kadınların tiyatroya fazla katılımı olmamışsa da başta kadın öğretmenlerin öncülüğünde, kadınlar tiyatrocu olmaya yönlendirilmiştir. Bu durumun Türk kadınının sanatsal faaliyetlerde yer almasını sağladığı söylenebilir. Böylece kadınların toplum önünde kendini ifade edebildiği ve özgüven sahibi bir birey olma yolunda ilerleme sağladığı söylenebilir.

Temsil kolunun tiyatrodan sonra en fazla önem verdiği sanatsal etkinlik, sinema olmuştur. Halkın kültür seviyesi sinema vasıtasıyla artırılmaya çalışılmıştır. Sinemanın hem görsel hem de işitsel özelliği halkın kısa sürede sinemaya ilgisini sağlamıştır. 1935 yılından sonra sinema halk eğitiminde kullanılan bir araç olmuştur. Dönemin ekonomik şartlarından ötürü projeksiyon makinesine ulaşmak zor olmuş olsa da devletin önemli katkıları ile birçok film halka izletilmiştir. Örneğin 1939 senesinde 1557 filmin Halkevlerinde gösterimi yapılmıştır (Temizhan, 2006, s.88).

Temsil Şubesi’nin diğer faaliyet alanı kukla, karagöz ve orta oyunlarıydı. Parti merkezi öncülüğünde yeni piyesler ve yeni karagöz oyunları yazılmıştır. İlk yıllarda ekonomik sıkıntılardan ötürü Halkevlerinde az sayıda karagöz ve kukla oyunları sergilenmişti. Ancak Halkevlerine başta devlet tarafından yapılan mali yardımlar sayesinde birçok piyes, ortaoyunu ve gölge oyunu sergilenmiştir (CHP, 1942, s.5-6).

“Bu kolun verdiği temsil sayısı ise 1933 yılında 511, 1934 yılında 539, 1935 yılında 847, 1939 yılında da 2921’dir. 1935 yılında toplam 294.500, 1939 yılında ise 918.104 kişi bu temsilleri izlemiştir. 1935 yılında 73 temsille Ankara birinci, 67 temsille İstanbul ikinci, 34 temsille Kastamonu ili üçüncü gelmiştir.” (Zeyrek, 2006, s.66). Daha önce de belirttiğimiz üzere 1930’lu yıllarda dünyada büyük bir ekonomik sorun yaşanmaktaydı. Ayrıca bu yıllarda teknoloji ve ulaşım imkânları da kısıtlıydı. Tüm bu olumsuz koşullar içinde Temsil Şubesi’nin yılda 500’den fazla temsili gerçekleştirmesi, eğitimde uygulanan devletçilik politikalarının etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.5. Temsil Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.66)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	1433
1933	422	2611	3033
1934	437	3635	4072
1935	716	4258	4974

4.2.3.4 Spor Kolu Şubesi

Türk spor tarihine bakıldığında Türklerin Orta Asya'dan beri spora önem verdiği görülmektedir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin son asırlarında biraz sekteye uğramıştır. Sadece İttihat ve Terakki döneminde kısmen sporda bir gelişim ve başarı sağlanmıştır. Sporu kendilerine bir yaşam biçimi olarak kabul eden Türk milletinin spor hafızasının, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde silindiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber spora ve sporcuya bakış tamamen değişmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün: "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." sözü sporda izlenilecek yolun parolası olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz üzere Türk devrimlerinin amacı uygar devletler seviyesine çıkmaktır. Bu doğrultuda Halkevleri; kütüphaneler açmış, kitaplar yayımlamış ve konferanslar düzenlemiştir. Böylece fikirsel olgunlaşma sağlanmaya çalışılmıştır. Halkevlerinin amacı yalnız Türk toplumunun zihinsel olgunlaşmasını gerçekleştirmek değildi. Bunun yanı sıra Türklerin beden eğitimine de önem verilmişti. Bu amaçla spor şubesi kurulmuştur (Özer, 2010, s.90).

Spor kolu, beden eğitimini merkeze alarak, gençliği eğitmeyi amaçlamıştır. Sporun amatörce değil, bilimsel metotlarla yapılması için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Türklerin ata sporu güreş olsa da spor kolu jimnastiğe daha çok önem vermiştir. Spor aracılığıyla sağlıklı bireyler yetiştirileceği düşüncesinin yanı sıra, ahlaki değerlere sahip, milli hassasiyetleri olan bir toplumun da inşa edileceği düşünülmekteydi (Çeçen, 2000, s.106-107). Bu hedefler doğrultusunda spor şubesinden şu faaliyetler beklenilmiştir: Ülkemizin tanınması için geziler ve kamplar düzenlemek, halkın spor konusunda bilinçlenmesi için konferanslar düzenlemek, ev ortamında yapılabilecek hareketleri vatandaşlara öğretmek, başta güreş olmak üzere, yağlı güreş, avcılık ve ciritçiliği desteklemek, toplum tarafından iyi bilinmeyen su sporları, boks, eskrim gibi spor dallarını tanıtmak, halkı bu spor dallarını yapmaya yöneltmek, yüzme kursları düzenleyerek tüm vatandaşlara yüzmeyi öğretmek, gençleri bisiklet kullanmaya özendirmek (CHF, 1932, s.12-14).

“Bu sıraladığımız çalışmaları gerçekleştirmek için 1940 yılında, 50 Halkevinin içinde spor, eskrim ve güreşe uygun salon, 60 Halkevinde avlu, 18 Halkevinde avlu ve jimnastik aleti, 15 Halkevinde güreş minderi, 50 Halkevinde voleybol, 7 Halkevinde basketbol aracı, 30 Halkevinde satranç takımı, 6 Halkevinde kayak donanımı vardır. 12 Halkevi dağ sporu, 14 Halkevi su sporu ve 30 Halkevi de atlı ciritle uğraşmaktaydı. 1939 yılında Bursa Halkevine 30, Kütahya Halkevine 24 çift kayak, Kars, Sarıkamış, Sivas, Kayseri, Van, Bitlis, Muş, Ağrı, Hasankale, Bolu ve Gerede Halkevlerine yirmişer çift kayak ve ayakkabı, 1945 yılında ise 500 yüzme donu gerekli olan Halkevlerine gönderilmiştir (21). Spor için aletler İsviçre'den getirildiği gibi, yurt içinde de yapılmıştır. 1000 çift buz pateninin askeri fabrikalarda yapılmasına karar verilmiştir. Yine 1935 yılında 47.579 kişiye 1.867 spor dersi verilmiş, 1940 yılında da 612 spor gezisi düzenlenmiştir. 1940 yılında bu gezilere 21.723 kişi katılmıştır. Kırkpınar güreşlerini de uzun süre Edirne Halkevi düzenlemiştir.” (Zeyrek, 2006, s.67-68).

Tablo 4.6. Spor Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.68)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	2944
1933	138	6430	6568
1934	145	9011	9156
1935	280	13 087	13 367

4.2.3.5 Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Halkın eğitim düzeyini yükselterek modern bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu hedefler doğrultusunda; okuma-yazma, yabancı diller, fen dersleri, sanat ve zanaat gibi alanlarda eğitim vermeye çalışmıştır (CHF, 1932, s.15-16).

Dil inkılabının gerçekleşmesinden sonra yeni Türk alfabesinin kısa sürede halka öğretilmesi için Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubelerinden etkin bir şekilde yararlanılmaya çalışılmıştır. Özellikle eğitim olanaklarından mahrum olan halka bu şube yoluyla ulaşıldığı görülmektedir. Birçok vatandaş dershanelerde ve kurs merkezlerinde okuma-yazma öğrenmiştir. Ayrıca bu şubede Türkçenin yanında Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi diller de öğretilmiştir. Devletin, Türkçe dilinin yanında yabancı dilleri de öğretmesi modern bireyler yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir (Gürses, 2018, s.86).

“Halkevlerinde, genel eğitimi sağlayacak Türkçe, okuma-yazma, yabancı dil, fen, zanaat, tarih - yurt bilgisi, sosyal bilgiler gibi kursların yanı sıra; daktilo, hesap, hesap tutma usulü, dikiş, nakış, ütü, şapkacılık, çiçekçilik, yöreye göre bağcılık, arıcılık, motorculuk, elektrikçilik vb. gibi meslek sağlayacak kurslar açılır.” (Yeşilkaya, 1999, s. 101). Zanaat kursları bölgelerin ekonomik seviyesini yükseltmiştir. Halkevleri bu yönüyle toplumun eğitim düzeyini yükseltirken, sosyoekonomik yapının gelişmesi için de katkılar verdiği söylenebilir.

“1940 yılında 172 Halkevimiz, okul çağı dışında okuyup yazma bilmeyen vatandaşlara 472 dersane açmıştır. Bu derslere 22.551 yurttaş devam etmiştir. Halkevi başına ortalama 131 kişi düşmektedir. Bu Halkevleri hayatında en verimli devredir. 1939’da dersane sayısı 223’tür. Bunlara devam edenler 14.047’dir. 1941’in birinci altı aylık çalışmalarına göre vaziyet, 1940’ta olduğundan, talebe mevcuduna göre geridir. 1940’ın birinci altı aylık çalışma devresinde 135 Halkevi tarafından 254 dersane açılmış ve bunlara 14.862 kişi devam etmişken, 1941’in aynı devresinde 137 Halkevi; 219 dersane açmış ve bunlara 10.927 yurttaş devam etmiştir.” (CHF, 1942, s.9-10). Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubeleri faaliyetlerde görüldüğü üzere devlet yaygın eğitimi kendi kontrolüne alarak toplumun eğitim seviyesini yükseltmeyi amaçlamıştır.

Tablo 4.7. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.68)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	2509
1933	488	3158	3646
1934	603	3916	4519
1935	403	2936	3339

4.2.3.6 Kütüphane ve Neşriyat Şubesi

Kütüphaneler, bilgiye ulaşılmayı sağlayan merkezlerdi. Bundan dolayı tüm Halkevlerinde bir kütüphane veya bir okuma odası bulunması şartı vardı. Fiziki koşulları elverişli olan Halkevleri, kendi binalarında ya bir kütüphane ya da bir halkodası açmıştır. Bina sıkıntısı olan Halkevleri farklı mekânlarda kütüphane ve halkodası açmıştır (CHF, 1932, s.17).

Bir Kütüphaneye Kitaplar Şu Yollarla Temin Ediliyordu:

“a- Aynen kitap, gazete, mecmua gibi matbuların ve fotoğraf koleksiyonlarının, albüm ve haritaların sahipleri, muharrir veya

naşirleri veya alıp okuduktan sonra kendilerinde saklayanlar tarafından kütüphaneye teberruları teşvi kolunur.

b- Fırka neşriyatı, Hakimiyeti Milliye, Vekâletlerin eski ve yeni neşriyatı, Resmî Gazete ve zabıt cerideleri gibi merkezin meccanen veya kararlaştırılacak temin edeceği eserler alınır.

c- Gerek doğrudan doğruya, gerek belediyelerden alınma suretiyle idare heyetleri bütçelerinden yapılacak yardımlarla münasip e- serlerden satın alınır, abone yazılır. Hangi eserlerin satın alınması münasip olduğu yolun da umumî idare heyetince de tenvir ve tavsiyede bulunulur.

ç- Bir kütüphaneye bir eserin aynı nüshası taaddüt ettiği zaman, fazlalarla kütüphanede eksik eserler, muadili temin edilmek şartıyla değiştirilir.

d- Şahsî kütüphanelerde bulunup okutulmasında fayda görülen kitaplar iğreti alınabilir veya münasip bedellerle kiralanabilir.” (CHF, 1932, s.17).

Halkevleri kendi binalarında kütüphane, okuma salonları ve okuma odaları açtı. Halkevinin bulunmadığı şehirlerde ve ilçelere uzak olan köylerde ayrıca okuma odaları açılmıştır. Bu okuma odaları kenar mahallerde, çarşılarda ve cezaevlerinde de açılmıştır. Masrafları Halkevlerince karşılanmıştır. Halkevleri; kütüphanelerde, okuma salonlarında ve okuma odalarında yaklaşık 10 sene içinde okumaya hazır halde bulunan 420 bin kitap sahibi olmuştur (CHP, 1942, s.12).

“1940 yılındaki Halkevlerinin çalışmaları içinde Halkodalarının da giderek artan bir ağırlığı olmuştur. Bu yıl içinde 141 Halkodası tam anlamıyla kurularak sosyal çalışmalar içinde olmuştur. Halkodaları özellikle köylerde üye kampanyasına girişmiş ve 14.000 civarında köylüyü üye yapmıştır. Halkodalarının çalışmaları toplam 700 bine yakın insana ulaşmış ve onlara Halkevcilik amacının ışığını götürmüştür. Halkodaları 1940 yılı içinde 1264 konferans, 3242 konuşma, 419 temsil, 145 aile toplantısı, 127 sergi düzenlemiştir. Halkodalarındaki kitaplıklarda kitap sayısı artırılarak 16.120 rakamına ulaşılmış ve kitap okuyan insan sayısı ise 96.017 olmuştur. Halkodalarının daha işin başında olmalarına karşın bu düzeyde çalışmalarını yürütmeleri yurt düzeyinde yeni Halkodalarının açılması için elverişli bir ortam yaratmıştır.” (Çeçen, 2000, s.162).

“Halkevleri ve halk odaları içinde, kütüphane ve yayın şubesi bulunmayanı yoktur. Her halkevi büyük-küçük bir okuma odası kurmuştur ve pek kalabalık bir okuyucu kitlesine sahiptir. Çalışkan halkevleri sadece kitapları konularına göre ayırmak ve okumaya hazır tutmakla yetinmemiş, çeşitli tedbirlerle halkı ve gençliği okumaya sevk ve teşvik etmiştir. Halkevleri düzenlemiş oldukları gecelerde, yeni çıkan kitaplardan okumaya değer buldukları üzerinde fikirler yürütmüş, temasını belirleyerek insanlara aktarmıştır. Ayrıca halkevlerinde çocuklar için de okuma odaları oluşturulmuştur.” (Kara, 2006, s.106-107). Çocuklara, gençlere ve yetişkinlere okuma alışkanlığı ve sevgisi kazandıran kütüphaneler ve halkodalarının, aynı zamanda devrimin halka benimsetilmesinde de etkin rol oynadıkları söylenebilir.

Tablo 4.8. Kütüphane ve Neşriyat Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları.
(Zeyrek, 2006, s.81)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	1199
1933	151	2187	2338
1934	231	3123	3354
1935	382	2592	3334

4.2.3.7 Kütüphane ve Neşriyat Kolu Şubesi

“Esas vazifesi Halkevinin bulunduğu bölgede hakikî surette yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, dullar, düşmüş ihtiyarlar ve hastalar gibi vatandaşlar hakkında şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükseltmek.” (CHP, 1932-1942, Halkevleri ve Halkodaları, s.8) “Ayrıca işsizlere iş bulmalarında yol gösterme, yoksul işçilere yardımda bulunma, çocukların dilencilikle düşüp kalkmasını önleme, cezaevlerindeki yoksulları gözetme, halkın sağlığını korumak için konferanslar verme, hatta il ve ilçelerde haftanın belirli günlerinde parasız muayeneler açarak yoksullara elden geldiğince parasız ilaç dağıtma Köycülük Kolu'nun köylere düzenleyeceği gezilere doktor, dişçi, baytar vb. sağlıkçıların katılmasını sağlama, parasal kaynak bulabilmek için müsamereler, balolar, gezintiler düzenleme bu kolun görevleri arasındadır.” (Zeyrek, 2006, s.69).

Sosyal yardım kolu köylerde, ilçelerde ve illerde sağlık alanında birçok faaliyette bulunmuştur. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve maddi durumu kötü olan birçok vatandaşa sağlık hizmetlerinde yardımlar yapılmıştır. “1939’da 45.870

yoksul hastaya yardım etmiş olan Halkevleri, 1940'ta 52.967 hastaya bakmıştı. 1941 yılının ilk altı ayında yardım edilen hasta miktarı 30.628'i bulmuştur (CHP, 1942, s.9) .

Halkevlerinin Sosyal Yardım Kolu, devletin yaygın eğitimdeki araçlarından birisi olmasının yanında, devletin şefkatli yüzü ve halkçılık ilkesinin bir sonucu olan sosyal devletin de önemli bir vassıdır. Bu kol yaygın eğitim yoluyla cezaevlerinden okullara kadar yemek, kitap, defter vermiş; para yardımında bulunmuştur. Ayrıca köylüye medeni bilgiler konusunda rehber olmuştur. Böylece devlet eğitime yaptığı müdahaleyle, bir yandan eğitime maddi olanaklar sağlamış bir yandan da toplumun gündelik hayatında lazım olan konularda farklı alanlarda eğitimler vermiştir.

Tablo 4.9. Sosyal Yardım Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.68)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	2944
1933	138	6430	6568
1934	145	9011	9156
1935	280	13 087	13 367

4.2.3.8 Köycülük Kolu Şubesi

“Köycüler Şubesi'nin esas vazifesi köylerin sıhhi, medeni, bedii inkişaf ve tekâmülüne, köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve tesanüt duygularının kuvvetlenmesine çalışmaktır.” (CHF, 1932, s.19). Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke nüfusunun büyük bir bölümünün köyde yaşamasından dolayı Köycülük Şubesi eğitim çalışmalarının yanında toplum için elzem olan ekonomik ve sosyal konularda, sağlık konularında da faaliyetler planlamıştır. Bu çalışmaları eğitimdeki devletçilik uygulamalarını merkeze alarak yürütmeye çalışmıştır.

Köycülük Şubeleri genel olarak faaliyetlerini bölgesel olarak yürütmüştür. Her şube kendisine yakın olan köye çeşitli amaçlar için geziler düzenlemiştir. Bu geziler şubenin bünyesinde bulunan uzman kişilerin mesleklerine göre planlanmıştır. Türk halkının o dönem bir tarım toplumu olması münasebetiyle gezilere özellikle veterinerler ve ziraatçılar öncülük etmiştir. Ayrıca köyün eğitimi için öğretmenler, sağlığı için de doktorlar ve dişçiler de gezilere katılmıştır. Köylere yapılan geziler yoluyla köylü için gerekli olan hizmetler yerinde ve daha

verimli bir şekilde verilmiştir. Verilen hizmetlerin yanında köydeki bazı sorunlar için de çözüm yolları şube tarafından sunulmuştur (CHP, 1942, s.14-15).

Köycülük Şubelerince yapılan çalışmalarla; köy yolları onarılmış, gübre köy dışına çıkarılmış, evlerin ve sokakların temizliği yapılmış, hastalar tedavi edilmiştir. Bu şubeler farklı alanda yaptığı çalışmalarla, Türk toplumunun modern bir yapıya kavuşması için öncülük etmiştir. Ayrıca köylünün merkezi idare ile olan bağının güçlenmesi için jandarma ve polis karakol binaları inşa edilmiş, telefon ve telgraf gibi iletişim araçları köylülerin hizmetine sunulmuştur. Böylece Köycülük Şubeleri devletten almış oldukları desteklerle köylüye ihtiyacı olan hizmetleri daha çabuk ve etkin bir şekilde ulaştırmış ve köylünün Türk devriminden haberdar olması ve bu devrimleri benimsemesi için ortam sağlamıştır (CHP, 1942, s.15).

Tablo 4.10. Köycülük Kolu Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.83)

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	2944
1933	110	5923	6033
1934	407	8928	9335
1935	348	10 206	10 594

4.2.3.9 Müze ve Sergi Kolu Şubesi

Bu şube, müze ve sergi olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Şubenin başlıca amacı ve faaliyetleri şunlardır: Halk evlerinin bulunduğu bölgedeki tarihi eserleri korumak, bu eserlerin muhafaza edileceği kurumlarla işbirliği yapmak, müzeleri eserlerle zenginleştirmek, müzenin eksiklerini tamamlamak, müzedeki eserlerin fotoğraflarını çekerek kopyaları yapmaktır. Ayrıca maddi imkanlar dahilinde yazmalar, minyatürler, tezhipler, çiniler, divanlar, halılar ve nakkaşlar gibi tarihi eserleri satın alarak müzelere kazandırmaktır (CHF, 1932, s.20).

Müze ve Sergi Şubesi yerel tarihi ve folklor çalışmaları yapmış, bu çalışmaları çeşitli dergi ve kitaplarda yayımlamıştır. Başta Ankara, İstanbul, Mersin, Bursa, Balıkesir, Bolu ve İzmir'de birçok tarih ve folklor çalışması yapmıştır. Bir topluluğu millet olmasında tarihi eserler, gelenekler ve görenekler gibi kültürel unsurlar önemli bir yer kaplamaktadır. Müze ve Sergi Şubesi bu doğrultuda Türk milletinin geçmiş ile olan bağını güçlendirmiş, onun millet olma vasfına katkılarda bulunmuştur (CHP, 1942, s.16).

Tablo 4.11. Müze ve Sergi Kolu Şubesi 1932-1935 dönemi üye sayıları. (Zeyrek, 2006, s.84).

YIL	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye Sayısı
1932	-	-	1133
1933	84	1115	1199
1934	90	1210	1300
1935	133	1257	1390

4.2.4 Bir Milletin Hafızası Türk Tarih Kurumu

Türk inkılabının nihai amacı daha önce de belirttiğimiz üzere, çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmektir. Cumhuriyet hükümetleri bu amaç doğrultusunda her alanda gelişme göstermek için birçok yenilik yapmıştır. Bu alanlardan bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan kültür olmuştur. Türkiye'nin kültür politikaları doğrultusunda, tarih ve dil alanında birçok çalışma yapılmıştır. Türk inkılabının, kültürel alanda getirdiği yeniliklerin halka benimsetilmesinde, önemli bir araç olarak düşünülen tarih çalışmalarının birçoğunun bizzat devlet eliyle yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir.

Tarihte bilinen ilk devlet Sümerlerden günümüze kadar, birçok ulus farklı zamanlarda çeşitli devletler kurmuştur. Lakin bu devletlerden çok azı günümüze kadar gelebilmiştir. Bu durumun nedenini Avcı şöyle açıklamaktadır: “Ülkelerin çağdaş dünyaya uyum sağlayıp gelişebilmeleri için ulusal bilince sahip olmaları gerekmektedir. Orta Çağ'da kalan çok uluslu, hanedana dayanan ve teokratik devlet anlayışları zamanla yok olmuştur. Öyle bir yapıda kalmak için ısrar eden devletler ya parçalanıp yok olmuş ya da emperyalist devletlerin sömürü düzenine boyun eğmek koşuluyla tam bağımsızlıktan mahrum bir ortamda sürekli parçalanma tehdidi ile yaşamıştır.” (Avcı, 2005, s.129). Bu düşüncelerden hareketle, milletlerin ulusal bilince sahip olmaları ve bağımsız bir kimlik kazanmaları için “milli tarihin” önemli bir araç olduğu söylenebilir.

“Atatürk'ü diğer devlet kurucularından ve devrimcilerden ayıran özelliklerden biri de onun tarihten çok geniş ölçüde yararlanması, tarih çalışmalarına büyük önem vermesi ve bunu bir sav oluşturacak düzeyde günlük yaşamının bir uğraşı durumuna getirmesidir.” (Turan, 1996, S.90). Mustafa Kemal, siyasi ve sosyal konularda tarihten çok yararlanmıştır. Meclis'te yaptığı konuşmalarda ve halk ile yaptığı söyleşilerde tarihi konuları etkili bir şekilde kullanmıştır. Bilhassa farklı alanlarda yapılan inkılapların kanunlaştırılmasında,

tarihten örnekler vererek inkılapların inandırıcılığını artırmayı sağlamıştır (İnan, 2009, s.255-256).

Mustafa Kemal'in tarihe olan ilgisinin bir başka nedeni ise Batı dünyasının yanlış tezleri ve Avrupalı milletlerin Türkler hakkındaki olumsuz düşünceleriydi. Avrupalılar, Türklerin barbar ve medeniyetten uzak olduğunu düşünüyorlardı. Ayrıca toplumların iki zeka düzeyine sahip olduklarını, Türklerin bu zeka gruplarından düşük zeka grubunda yer aldıkları tezini dile getiriyorlardı (Gölen, 2002, s.163-164).

Afet İnan, Batı dünyasının Türkler hakkında söyledikleri konusunda Atatürk ile yaşadığı anısını şöyle anlatmaktadır: “1928 yılında İstanbul’da Fransız Notre Dame de Sion Okulunda okuduğum derslerin arasında, bir coğrafya kitabında, resimlerle de gösterildikten sonra, Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve “secondaire” yani ikinci derecede kabul edildiği yazılı idi. Bu resim ve bilgiye göre etrafıma bakıyor ve bunun gerçeğe uygun olmadığını görüyordum.” Bir ikinci konu, Türklerin uygarlık alanında vücuda getirmiş oldukları eserlerin incelenmesi ve tanıtılması idi. Çünkü Avrupa tarihçileri, “barbar” lakabını verdikleri Türkleri sadece bir istilacı kavim olarak kaydediyorlardı. Atatürk, bu iki endişeli durum karşısında hayır, böyle olamaz; Bunların üzerinde meşgul olalım demekle kalmamış, derhal yeni kitaplar getirterek bizzat çalışmaya ve çalıştırmaya başlamıştı. Esas konu; Türklerin dünya tarihinde hakiki yeri ve medeniyet alemindeki rolleri ne olmuştur konusu idi.” (İnan, 2009, s.256-257).

Mustafa Kemal Avrupalıların Türkler hakkında ileri sürdükleri tezlerin yanlış olduğunu, doğru bilgilerin araştırılarak kanıtlarıyla beraber yurttan ve dünyada anlatılmasının bir görev olduğunu düşünmekteydi. Onun: “Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.” (İnan, 1939, s.245) sözü tarih alanında yapılacak çalışmaların ehemmiyetini vurgulama bakımından önemliydi. Mustafa Kemal Türk milleti hakkında yapılacak çalışmalara yol gösterecek bilgiler de vermiştir. Türk milletinin Anadolu’nun asli sahibi olduğunu, brakisefal beyaz ırka mensup olduğunu, köklü bir geçmişten geldiğini ve önemli bölgelerde birçok devlet kurduğunu belirtmiştir. Bu bilgiler “Türk Tarih Tezine” de rehberlik etmiştir (İnan, 1939, s.245-246).

Avrupa’da bilimsel tarih çalışmaları, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. Osmanlı Devleti’nde ise ancak 20.yüzyılda başlayabilmiştir. 2.Meşrutiyet dönemine kadar daha çok İslam Tarihi alanında tarih çalışmaları

yapılıyordu. İlk kez bu dönemde farklı konularda ve bilimsel metotlara uygun olarak, tarih çalışmaları yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaları daha etkin yürütmek için “Tarih-i Osmani Encümeni” kurulmuştur. Bu kurum Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile onun yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde, Türk Tarih Tetkik Encümeni’ne dönüştürülmüştür. Osmanlı Devleti’nin son yıllarında ve cumhuriyetin ilk yıllarında kültür alanında yapılan pek çok çalışma daha Türk Ocakları vasıtasıyla yürütülüyordu. Türk Tarih Tetkik Encümeni bir süre tarih çalışmalarını Türk Ocakları’yla eşgüdümlü olarak yürütmüştür (Turan, 1996, s.92).

“23 Nisan 1930’da yapılan Türk Ocakları 6. Kurultayı’nda alınan kararlar arasında Türk tarih ve uygarlığını bilimsel bir şekilde incelemek ve araştırmak göreviyle yükümlü bir Türk Tarih Heyeti’nin oluşturulması vardı. Fakat bu tür bir ulusçuluk için tarihin ilk toplantısını 4 Haziran 1930’da yapan Türk Tarih Heyeti, 29 Mart 1931’e dek Türk Ocakları’na bağlı olarak sekiz toplantı yapmıştır. Ancak Türk Ocakları’nın Cumhuriyet Halk Partisi’ne aktarılması üzerine bağımsız bir dernek olarak örgütlenme durumunda kalmış ve 12 Nisan 1931’de kurulan bu dernek, ilk kez 26 Nisan 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adı altında ilk toplantısını yapmıştır. Gerek derneğin kurulması gerekse ilk toplantısını yapması Mustafa Kemal’in önergesiyle olmuştur.” (Ateş, 2016, s.251).

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti’nin ilk tüzüğü’nün dördüncü maddesinde kurumun amaçları şöyle belirtilmiştir:

- “1. Toplanıp ilmi müzakerelerde [görüşmelerde] bulunmak,
2. Türk tarihinin membalarını [kökenlerini] araştırıp bastırmak,
3. Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak vesika ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere taharri [araştırma] ve keşif heyetleri göndermek,
4. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti mesaisinin semerelerini [çalışmalarının meyvelerini] her türlü yollarla neşre [yayına] çalışmak.” (İnan, 1939, s.245-246).

4.2.4.1 Türk Tarih Kurumunun Faaliyetleri

İmparatorluktan ulusal devlete geçme sürecinde kültürel alanda faaliyet vermiş üç önemli kurum vardır. Bunlar: Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri’dir. Bu kurumlardan Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları daha çok akademi dünyasında çalışmalar yapmıştır. Halkevleri ise akademik alanda yapılan çalışmaları halka benimsetmek için faaliyette bulunmuştur. “Bu cemiyetin kuruluş

amacı Türk tarihinin zenginliklerini ortaya çıkarmak, Türklerin uygarlık kurma becerilerini bilimsel usullerle ispatlayıp Anadolu'daki en eski uygarlıklarla Türk ırkının ilişkisini araştırmaktır.” (Avcı, 2005, s.18). Türk Tarih Kurumunun birçok alanda yapacağı çalışmaların hızlı, verimli ve sistematik olarak yürütülebilmesi için maddi ve manevi desteğe ihtiyacı olduğu görülmüştür. Dönemin iktisadi durumu da göz önünde bulundurulduğunda, bu desteği devletçilik modelini uygulamaya başlayan cumhuriyet hükümetlerinin verebildiği görülmektedir.

4.2.4.1.1 Türk Tarih Ana Hatları Eserinin Hazırlanması

Kuruluş döneminin başında faaliyetlerini Türk Ocakları içinde sürdüren Türk Tarih Kurumu, ocakların kapatılmasından bir yıl sonra 1931 yılında bağımsız olarak çalışmalarını sürdürmüştür. 1931 yılına kadar yürüttüğü çalışmalar sonucunda, okullarda tarih dersinin notları olarak okutulan kitapçıklardan da faydalanarak, “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı eseri bastırmıştır. 606 sayfadan oluşan bu eser, okullarda öğrencilere öğretilen tarih bilgisinin eksikliklerini tamamlamak için yazılmıştır. Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitabı Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti hazırlamaya başlamış lakin kitabı bu kurumun yerine açılan ve Atatürk'ün büyük destek verdiği Türk Tarih Kurumu tamamlamıştır. Eser dünyanın varoluş sürecinden başlayarak, Türk ırkının özelliklerini ve tarihi süreç içinde Türk milletinin gelişim sürecini anlatmaktadır. Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin “Medhal ve Orta Asya” kısmı 74 sayfadan oluşmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı, bu kısmı 1931 yılında 30.000 adet olarak bastırması ve okullarda ek ders kitabı olarak dağılmıştır (Yüzer, 2006, s.57-61).

4.2.4.1.2 Yayınlar

Türk Tarih Kurumu; Türk tarihi ile ilgili bilgilerin araştırılması, konu ile ilgili belgelerin incelenmesi ve nihayetinde yapılan çalışmaların yayınlamasını bir görev bilmiştir. Bu hedefler doğrultusunda şu çalışmaları yapmıştır:

Türk Tarihi Kaynaklarının Araştırılması, İncelenmesi ve Yayımlanması,

Türkiye Tarihinin Araştırılması,

Çeşitli Monografiler,

Dergiler,

Türk ve Türkiye Tarihine Dair Kaynak ve İncelemelerinin Türkçeye Çevrilmesi....

Bu faaliyetlerin başlıcalarını açacak olarak şunları söyleyebiliriz. Tıpkı Basımlar, Kazı Raporları ve Monografiler gibi seriler hazırlamıştır. Bu serilerde

Türk Tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklar araştırılmış, araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler basılı hale getirilmiştir. Elde edilen kaynaklara bakıldığında; Osmanlı ve Selçuklu devletleriyle ilgili önemli tarihi olaylar, Türk- İslam bilginlerinin eserleri ve tarihi vesikalar hakkında olduğu görülmektedir. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yapılan kazıların raporları da Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştır (Yüzer, 2006, s.76-77).

Yayın faaliyetleri kapsamında yapılan önemli çalışmalardan biri de dergi çalışmasıdır. TTK, kuruluşundan itibaren kurum adına bir dergi çıkarmayı planlamıştır. Buradaki amaç Türk Tarihi ile ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak, yapılan çalışmaları tarihçiler ve bilim adamlarının incelemesine ve eleştirisine sunmaktır. Kurum bu amacını kuruluş beyannamesinde de belirtmiştir. Çıkarılması düşünülen dergi ile ilgili, üyeler sürecin hızlandırılması konusunda birçok kez teklifte bulunmuştur. Fakat kurum bu tekliflere ilk yıllarda tam olarak karşılık verememiştir. Bunun nedeni, okullarda verilecek olan tarih dersleri ile ilgili yapılan çalışmalar ve basıma hazırlanan tarih kitaplarıydı (Belleten, 1937, s.1-2).

Türk Tarih Tezi anlayışı doğrultusunda hazırlanan Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin çalışmaları bitene kadar TTK dergiyi çıkarmamıştır. Ancak, Temmuz 1933'te yayın hayatına giren “Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi TTTC'nin gayri resmi yayın organı olmuştur. Cemiyet üyelerinin katkıda bulundukları bu dergi, arkeoloji, etnoloji ve sanat tarihi konularına öncelik vermiştir.” (Altınışık, 2011, s.151). Mustafa Kemal öncülüğünde başlayan dergiye isim arayışı, yapılan fikir tartışmaları sonucunda 1936 yılının sonlarında Atatürk tarafından “Belleten” olarak belirlenmiştir. (İğdemir, 1939, s.355-356). “Belleten dergisi üç ayda bir, yılda dört sayı olarak günümüze kadar kesintisiz çıkmıştır.” (Avcı, 2005, s.19). Yaklaşık seksen dört yıldır yayın faaliyetlerini sürdüren Belleten dergisinin günümüze kadar gelebilmesi, devletin kültür alanına verdiği maddi ve manevi desteklerle sağlanmıştır şeklinde söylenebilir.

4.2.4.1.3 Ortaokul ve Lise Tarih Kitaplarının Hazırlanması

“Türkiye’de, eğitimin çağdaştırılması sürecinde, Saffet Paşa’nın hazırladığı 1869 tarihli “Maarifi Umumiye Nizamnamesi” önemli bir aşamadır. Bu tüzük, ilk ve ortaokullarda tarih derslerinin okutulmasını da öngörmektedir. Sıbyan mekteplerinde “Muhtasar(kısa) Tarihi Osmani”, Rüştîyelerde ise hem “Tarihi Umumi” hem “Tarihi Osmani” öğretilenlerdir. Genel tarih içinde, Tarihi Enbiya ve Tarihi İslâm merkezdedir. Bu bakımdan, eskiden beri süregelen

öğretimden bir fark yoktur. Osmanlı tarihi de ulusal bir tarih olmaktan çok, bir hanedanın tarihi niteliğindedir. II. Abdülhamid döneminde ilkokullardan Osmanlı Tarihi, ortaokullardan da Genel Tarih dersleri kaldırılmıştır. Yani ortaokullarda yalnız Osmanlı Tarihi kalmıştır.” (Tekin, 1977, s.776). II. Meşrutiyet’in ilanından sonra tarih eğitiminde bazı gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen, dönemin tarihçileri Avrupalı tarihçilerin etkisinden kurtulamadığı için tam anlamıyla milli bir tarih öğretimine geçilememiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, milli bir tarih anlayışını Türk milletine benimsetmeyi hedefleyen Atatürk, tarih alanında yapılan birçok çalışmaya da öncülük etmiştir. Bu çalışmalardan biri Türk Tarih Tetkik Cemiyeti’nin liselerde okutulmak üzere 1932 yılında hazırladığı 4 ciltlik tarih kitapları serisidir. Bu eser daha evvel basılan Türk Tarihinin Ana Hatları çalışmasından yararlanılarak yazılmıştır. 4 cilt halinde hazırlanan bu eser Türkiye Cumhuriyeti’nde tarih alanında yazılan ilk resmi kitaptır. Kitap, kısa sürede tüm yurda gönderilmiştir. Kitap, daha sonra ortaokullar için bazı sadeleştirmeler yapılarak 3 cilt halinde hazırlanmıştır. Yeni tarih kitapları serisinde, Türk ırkının yüce bir ırk olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bu ırkın köklü bir tarihe sahip olduğu ve geçmişte büyük medeniyetler kurduğu da belirtilmiştir (Ersanlı, 2003, s.126).

1932 yılında lise öğrencilerine, daha sonra da ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanan bu kitaplara yapılan eleştiriler daha çok kitapların pedagojik olarak öğrencilerin seviyesine uygun olmadıkları yönündeydi. Bu eleştiriler doğrultusunda kitaplarda bazı düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Nihayetinde Osmanlı Devleti’nde, yeni nesillere daha çok ümmet ve hükümdar merkezli tarih öğretimi yapılırken, Türkiye Cumhuriyeti’nde milli tarih öğretimi yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. Cumhuriyetin geleceğini devam ettirecek olan gençlere, Türk Tarih Tezi anlayışı doğrultusunda verilen ulusal tarih eğitimine, devletin doğrudan etki ettiği görülmektedir. Devletin, yeni tarih öğretimine yaptığı bu müdahaleler, eğitimde uygulanan devletçilik modeli ile açıklanabilir.

4.2.4.1.4 Kongreler

Yeni Türk Tarih Tezinin kabulünden sonra, okullarda uygulanacak tarih öğretiminin etkili bir şekilde yapılabilmesi ve tezin içselleştirilebilmesi amacıyla öğretmenler için Ankara’da bir dizi kongre düzenlenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda 1932 yılında Ankara’da Halkevleri binasında Birinci Türk Tarih Kongresi yapılmıştır. Türkiye’nin farklı illerinden gelerek kongreye katılan

öğretmenlerin, yeni Türk Tarih Tezi hakkında bilgilendirilmeleri ayrıca deneyimlerini birbirileri ile paylaşmaları hedeflenmiştir (TTK, 1931, s. XIII-XIV).

“Amaç bu olunca doğal olarak kongreye katılanların çoğunluğu da orta dereceli okul öğretmenlerinden oluşacaktı. Katılımcıların 198'i lise ve ortaokul öğretmenleri, 18'i üniversite profesörleri ya da asistanlar, çoğu Meclis üyesi olan 25'i de, Türk Tarih Kurumu üyesiydi. Bunlardan sadece 33'ü aktif olarak tartışmalara katılmışlardır, diğerleri ise dinleyici olarak izlemişlerdir. Aktif katılımcıların 15'i ise kongreye bildiri sunmuştur, tartışma konuları doğrudan bu bildirilerin birkaçına ilişkindir. Başkanlık divanında Maarif Vekâleti'nden 3, Tarih Kurumundan ise 2 kişi bulunuyordu. Bunlardan birisi yıllar sonra kongre ile ilgili anılarını yazan Ulug İğdemir'dir. Kongre tam 10 gün sürmüştür; her gün sabah iki kısa, öğleden sonra da bir uzun olmak üzere üç oturum yapılmıştır.” (Ersanlı, 2003, s.139-140).

Kongrenin açılış konuşmasını yapan dönemin Milli Eğitim Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, ilk olarak tarih biliminin manasını ve ne işe yaradığını söylemiştir. Daha sonra Batılı tarihçilerin Türk Tarihi ile ilgili verdikleri bilgilerin doğru olmadığı, doğru bilgilerin yapılan tarih çalışmalarıyla gün yüzüne çıktığını vurgulamıştır. Ayrıca Türk çocuğunun başta kendi tarihini ve diğer milletlerin tarihini bilmesinin önemini dile getirmiştir (TTK, 1931, s.5-8). “Kongre'de, Türklerin, Eski ve Orta çağlarda ancak göçebe ve saldırgan olarak yaşayan ve yüksek uygarlık düzeyine erişemeyen ikinci dereceden insanlardan olmayıp insanlık tarihinde ilk uygarlığı kuran ve en eski zamanlardan beri medeniyet meşalesini ellerinde taşıyan insanlar olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır.” (Avcı, 2005, s.22).

“1932 ve 1937 tarihli I. ve II. Türk Tarih Kongrelerinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk bizzat yer almış, kongreyi yakından takip etmiştir. Sonraki kongrelerde de Cumhurbaşkanlarımız İsmet İnönü, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk, Turgut Özal ve Süleyman Demirel Türk Tarih Kongrelerini kendi himayelerine almış; farklı dönemlerde Başbakanlarımız ve Bakanlarımız ile devlet erkânı kongrelere teşrif etmişlerdir.” (www.ttk.gov.tr, 2021). Türk Tarih Kongreleri, cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmaya başlanmış ve daha önce de belirttiğimiz üzere cumhuriyet hükümetleri tarafından bu kongrelere maddi ve manevi destekler verilmiştir. Bu destekler daha sonraki hükümetler ve yöneticiler

tarafından da sürdürülmüştür. Bu işleyişin günümüze kadar devam etmesi tezimizin de konusu olan eğitimde devletçilik uygulamalarının belirli dönemlerle sınırlandırılmayacağını göstergesi olarak belirtilebilir.

4.2.4.1.5 Kazılar ve Tetkik Gezileri

Türk Tarih Kurumunun faaliyet alanlarından biri de arkeolojik kazılar ve inceleme gezileri olmuştur. Türklerin yaşam alanları sadece Orta Asya ile sınırlı kalmamıştır. Türkler birçok farklı coğrafyada hüküm sürmüştür. Türk milleti, binlerce yıllık tarihinde bu bölgelerde büyük devletler kurmuştur. Böyle köklü bir tarihe sahip olan Türklerle ilgili ulaşılabilecek her türlü yer altı ve yer üstü tarihi eserin veya belgenin önemli olduğu söylenebilir. Kurumun tüzüğünde bu konu ile ilgili amaç şöyle belirtilmiştir: “Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi elde etmek için gereken yerlere inceleme, kazı ve bunlarla ilgili araştırma yapmak üzere gereken kişileri tek veya heyet halinde gönderir.” (İğdemir, 1981, s.347) denilmektedir.

“Birinci Türk Tarih Kongresi’nin düzenlendiği sıralarda Atatürk’ün Marmara Köşkü’nde verilen ziyafet sonrasındaki günlerde, Maarif Vekili olan Esat Sagay, Ankara’da bulunan tarih öğretmenleriyle Alişar’daki kazıları inceleme gezisine çıkmış ve refakatinde Eski Eserler Müdürü ile Özel Kalem Müdürü’nü de bulundurmıştır. Bu gezinin, Türk Tarih Tezi açısından önemli bulguların ortaya çıkacağı söylenen Hititlerle ilgili kazıların yapıldığı bölgeye gerçekleştirilmesi, ayrı bir önem taşımaktadır. Esat Sagay bu geziyle Birinci Türk Tarih Kongresi’ne katılan Türk tarihçilerine ve öğretmenlerine kongrede tanıtılan Türk Tarih Tezi’ni, arkeolojik gezilerle pekiştirmek istemiştir.” (Altınışık, 2011, s.162-163).

“1933’te Ahlatlıbel’de kurumun o zamanki Genel Sekreteri ve Milli Eğitim Bakanı rahmetli Dr. Reşit Galip’in bakanlık bütçesinden sağladığı para ile üyelerimizden Dr. Hâmit Koşay’ın başkanlığındaki bir heyetin yaptığı kazı da kurumun ilk kazısı sayılabilir. Kurumumuz bu ilk defa kendi olanaklarıyla 1935’te Alacahöyük’te kazılara başlamıştır. Atatürk’ün emir ve arzusu ile başlayan bu kazılara kurum bugüne kadar hiç aksatmadan devam etmiştir. 1935’ten 1938’e kadar yurdun çeşitli yerlerinde yaptığımız kazı ve arkeolojik araştırmaların sayısı on üçü bulmuştur.” (İğdemir, 1981, s.347).

Türk Tarih Kurumunun anlatmaya çalıştığımız faaliyetleri dışında da, birçok çalışma yaptığı görülmüştür. Kurum, sergiler düzenlemiş, kitaplıklar

kurmuş, arşiv araştırmaları yapmış, yurt dışındaki kongrelere katılmış ve çeviriler yapmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün katıldığı yurt içi gezilerinde, okullara uğrayarak Türk Tarih Kurumunun tarih alanında yaptığı çalışmaların sonuçlarını test ettiği görülmektedir. “Eskişehir'de yaptığı böyle bir ziyarette gördüklerinden memnun kalarak kurum hakkındaki övgülerini Afet İnan vasıtasıyla kuruma iletmiş, buna kurumun o zamanki başkanı Yusuf Akçura bir telgrafla teşekkür etmişti. Atatürk bu telgrafta: *Yalnız Eskişehir'de değil, gezdiğim diğer yerlerde de feyizli mesainizin semerelerini sevinçle görmekteyim. Cemiyetinizin bu yolda millete ifa etmekte olduğu ve edeceği hizmet ölçülemeyecek kadar büyüktür. Azanın gözlerinden öperim.*” (İğdemir, 1981, s.347) diyerek Türk Tarih Kurumunun çalışmalarından gördüğü memnuniyeti dile getirmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde yapılan tarih çalışmalarına bazı eleştirilerin de yapıldığı görülmektedir. Bu eleştirilere baktığımızda Atatürk'ün bir devlet başkanı olmasına rağmen tarih çalışmalarına doğrudan müdahale ettiği, Türk Tarih Tezi ve onun anlayışı doğrultusunda ortaya konulan Güneş Dil Teorisinin, bilimle uyuşmayan iddialar ortaya attığı yönündeydi. Bu konuda 1977 yılında yapılan Felsefe Kurumu Seminerlerinde Tekin şunları dile getirmiştir: “Atatürk'ün belki en büyük Türk milliyetçisi olması sebebiyle, kendileri bunu bir savunma tarihçiliği şeklinde ifade ettiler. Yani o zamana kadar dünya tarihçilerinin Türkler hakkında, işte barbardırlar, hiçbir medeniyet kurmamışlardır şeklindeki haksız iddia ve hücumlarına karşı bir savunma arzusuyla ortaya konulmuş bir tez olduğunu belirttiler, fakat biraz aşırı gidilmemiş midir? Hititleri de Türk ırkından bir kavimmiş gibi göstermek veyahut Mezopotamya medeniyetini kurmuş olan Sümerler gibi kavimleri de bu şekilde göstermek, bu derece aşın bir anlayışla bir tarih tezi ortaya atmak ne dereceye kadar doğrudur ve objektif, yani ilmi tarihçilikle ne dereceye kadar bağdaşır.” (Tekin, 1977, s.260) . Aynı konferansta İlber Ortaylı, Şerafettin Turan, Enver Ziya Karal ise yapılan eleştirilere karşı Atatürk'ün dönemin ruhu gereği bazı çalışmalar yaptıysa da bu çalışmaları mutlak doğru savunmadığı, bilakis bu çalışmaların yeni kanıtlar ve bilgiler doğrultusunda değiştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

4.2.5 Toplumların Varoluş Simgesi Türk Dil Kurumu

Bir toplumun ulus olmasını sağlayan temel unsurlardan biri olan dil, toplumun zihin yapısını ve manevi dünyasını şekillendiren unsurların önemlilerindendir. Kültürel öğelerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlar. Dil, bir

milletin öz benliğini oluştururken aynı zamanda bu milletin değişmesinin ve dönüşmesinin de bir vasıtasıdır. Cumhuriyet döneminde yapılan sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alandaki inkılapların devlet eliyle halka ulaşmasında Türk dilinin önemli işlevi olduğu söylenebilir. Aydınlar arasında bilim, sanat ve edebiyat alanlarında Arapça ve Farsça kullanımı yaygındı. Türk toplumunun büyük bir kesimi bu dilleri bilmediği için bilgi düzeyleri düşük kalmıştır. Bu geri kalmışlığın, Türkçe kullanımının yaygınlaştırılması ile aşılma istendiği görülmektedir.

“Dünya diller kümesi içerisinde, dilcilerce yapılan jenealojik tasnif üzerine, Türk dili ve halklarının şiveleri, Altay dilleri grubuna dahil edilmektedir. Bununla beraber, uzun araştırmalar sonucunda bu ad altında birleştirilen Türk, Moğol ve Mançu - Tunguz dilleri, ilk önce Fin - Ugor dilleri ile bir aileden sayılmasına rağmen, sonraları daha geniş bir diller ailesi grubu olan Ural - Altay manzumesi içerisinde tetkike lâyık görülmüştür.” (Ulu, 2000, s.10). “Dil sınıflamasında göze çarpan en belirgin nokta, Türk dilinin İslamiyet’ten sonra en çok etkilendiği Arapça ve Farsça ile kökende hiçbir yakınlığının bulunmamasıdır. Dolayısıyla Avrupa’da konuşulan dillerin, kendi gruplarında bulunan Latince ile olan akrabalıklarına benzer bir yakınlığı Türkçe ile Arapça ve Farsça arasında kurmaya olanak yoktur.” (Turan, 1996, s.98).

Türkçe konuşan bir toplumun alfabesi ile yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Arapça ve Farsça ile konuşan bir toplum ile uyumu olması mümkün değildir. Türk toplumunun karakterine uymayan edebiyat ve bilim dilinin Türkçeleştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda ilk tartışmalar Tanzimat Dönemi’nde yapılmıştır. Bu dönemde Türkçenin bir bilim dili olması için bazı çalışmalar yapılmışsa da, dönemin şartlarından ötürü istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra iktidar, Türkçülüğü savunan İttihat ve Terakki Partisi’ne geçmiştir. İktidarın ulusalcılık anlayışına sahip olması Türk diline olan ilgiyi artırmıştır. Bu dönemde özellikle edebiyat çevrelerinde Türkçenin bilim, sanat, eğitim gibi alanlarda kullanılmasının önemi vurgulanmıştır. Genç Kalemler gibi dergi temsilcileri Osmanlıca yerine sade Türkçenin kullanılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Buna karşın ulusalcılığın ilk temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Ziya Gökalp ise Türkçenin ana dil olmasını savunurken, Arapça ve Farsça kelimelerin kullanmasında da bir beis görmemiştir (Gökberk, 1967, s.76-86).

Atatürkçülük Düşünce Sistemine göre, Türk toplumunun uygar milletler düzeyine yükselebilmesi için, bireylerin yeteneklerini ve bilinç yapılarını geliştirmesi gerekmektedir. Bunun yolu uzun zamandır yabancı dillerden fazlasıyla etkilenmiş olan Türkçenin yabancı sözcüklerden arındırılarak sadeleştirilmesidir. Bu düşünce sisteminin fikriyatını oluşturan ilkelerden, halkçılık ve milliyetçiliğin içeriklerine baktığımızda Türk dilinde de bir inkılabın yapılmasını destekleyen düşünceler görmekteyiz. Halkçılık ilkesi gereği, devleti yönetenlerin halka yönelmesi gerekiyordu. Bu yönelimi sağlayacak devlet ile halk arasında bir bağ oluşturacak vasıta ise Türkçe idi. Halkçılık ilkesi gibi milliyetçilik ilkesi de dilde yapılacak olan inkılabın önemi üzerinde duruyordu. Çünkü bir milleti diğer milletlerden ayıran, ona ulus olma kimliğini verecek olan en önemli öğelerden biri dildir (Özdemir, 1968, s. 37-40). Gerek halkçılık gerekse ulusçuluk ilkelerinin dil ile ilgili düşüncelerin gerçekleştirilmesi, Atatürk'ün başka bir ilkesi olan ve devletin birçok alana müdahale etmesi gerektiğini savunan devletçilik ilkesi ile yapılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Atatürk; dilin toplum üzerindeki etkilerini, gençlik yıllarından beri yakinen takip etmiştir. Bir milletin bağımsız olabilmesinde ana dilin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Ana dil ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: “Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlâkının, ananelerinin, hâtıralarının, menfaatlerinin, kısacası bu gün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” (Korkmaz, 1992, s.191).

Yeni Türk devletinde dil alanında yapılan yenilikler cumhuriyetin ilanından önce başlamıştır. Millî Mücadele yıllarında, Millî Eğitim Bakanlığı yapan Rıza Nur Türk dilinin gelişmesi amacıyla birtakım çalışmalar yapmıştır. Örneğin bu dönemde halk ağızlarından derleme çalışmaları yapılmıştır. Bu kelimeler ve daha sonra derlenen kelimeler 1932 yılında Ana Dilde Derleme ismiyle yayımlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile beraber dil ve kültür alanındaki çalışmalar artmıştır. Daha önce anlattığımız üzere Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile kurulan Dil Encümeni Heyeti yeni Türk alfabesinin hazırlıklarını yapmıştır. Alfabe hazırlığının sürdüğü dönemde İstanbul'da hutbe ilk kez Türkçe

okunmuştur. TBMM tüm bu hazırlıklar ve yenilikler sürecinin sonunda 1928 yılında Latin alfabesini kabul etmiştir (Kahraman, 2017, 1292-1293).

“Dil Heyeti, Harf İnkılabından sonra dağılmadı. Yeni üyelerin katılımıyla genişletildi. Bakanlar Kurulu kararıyla (15 Aralık 1928) adı Dil İstişare Heyeti oldu. Genişletilmiş Dil Encümeni, ilk iş olarak Dil Heyeti’nin ele aldığı İmla Lügati’nin hazırlığını hızlandırdı ve 12 Aralık 1928’de yayımladı. 25.000 kelimedenden oluşan bu İmla Lügati / İmla Kılavuzu 1941 yılına kadar okullarda ve devlet kuruluşlarında kullanıldı. Heyet / Encümen, bu yayının ardından 1929’da Türk Söz Kitabı adlı bir sözlük çalışmasına başladı. 1931 yılı ortalarına kadar yaklaşık 50.000 sözü gözden geçirdi.” (Tan, 2019, s.36).

Atatürk dil alanında yapacağı inkılaplardan önce, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ni kurarak tarih alanına önceliğini vermiştir. Lakin tarihi meselelerine öncelik vermesi, dil olayına önem vermeyeceği anlamına gelmemektedir. Başta Ankara, İstanbul, İzmir illeri olmak üzere dilde başlayan sadeleştirme hareketlerini yakından izlemiştir. Atatürk’ün tarihi konularla ilgilendiği dönemde dile olan ilgisi de doğrudan artmıştır. “Ona göre yeni bir tarih yeni bir dille ortaya konulmalıdır.” (Sakaoğlu, 1991, s.21). Türk Tarih Tezine benzeyen bir Türk Dil Tezi olması gerektiğini vurgulamıştır. Tarih Kongresi’nin hazırlıklarının sürdüğü dönemde Atatürk’ün dil üzerine ile yaptığı çalışmaları arttırmıştır. Kongreye tebriklerini sunan tarihçilerin farklı nesillere mensup olmaları ve kullandıkları dilin birbirine benzememesi onun dilde yapacağı inkılapları hızlandırmasını sağlamıştır (Sakaoğlu, 1991, s.21).

Atatürk Türk Dil Kurumunu kurmaya karar verdikten sonra, bu düşüncesini 1932 yılının Temmuz ayında Türk Tarih Kurumunun yaptığı kongreye katılmak için gelen dönemin tarihçileri ve edebiyatçılarıyla paylaşmıştır. Başta Afet İnan olmak üzere Samih Rifat, Yusuf Akçura, Yusuf Ziya, Hasan Cemil ve İhsan Sungur’ un bulunduğu bir ortamda şu konuşmayı yapmıştır: “ *Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir. Ne dersiniz?*” Orada bulunanlar Reiscumhur Hazretleri’nin bu düşüncesini sevinçle karşıladılar. “*Öyle ise, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun.*” (Korkmaz, 1992, s. 195). 12 Temmuz 1932 yılında kurulmasına karar verilen Türk Dil Kurumunun, Atatürk’ün isteği üzerine cemiyetin başkanlığına Samih Rifat, Genel Sekreterliğine ise Ruşen Eşref

seçilmiştir. Cemiyetin, çalışma programı ve kolları da aynı günün gecesinde hazırlanmıştır (Komisyon, 1972, s.49).

Yeni kurumun yapacağı faaliyetler Mustafa Kemal' in huzurunda görüşüldükten sonra Atatürk' ün bizzat çizdiği şemada belirtilmiştir. Buna göre Türk Dil Tetkik Cemiyeti'nin iki büyük kolu olacaktır. Bunlardan biri filoloji ve lengüistik, diğeri ise Türk dili olacaktır. Bu iki kol hem Türk dili ile hem de kendi alanları ile ilgili çalışmalar yapacaktır. Üçüncü kol ise lügat, gramer ve etimoloji bakımından Türk dilini eleştiri süzgecinden geçirip Türk dili ile alakalı araştırmalar yapacaktır (Korkmaz, 1992, s.196).

“Atatürk'ün Türk Dil Kurumu için hedefi iki cepheli olmuştur: Birincisi Türk dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve ilim dilimizin kesin kurallarla tespit edilerek tarihî metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesi. Bunların başarılması zamana ve bir kurulun sürekli çalışmalarına ihtiyaç gösteriyordu. Dil incelemelerinde ikinci hedef ise, tarihi araştırmalarda belge değeri olan ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve mukayeseler yapılması idi.” (İnan, 2006, s.140). Asırlardır Türk devletlerinde halkın konuştuğu dil ile bilim ve sanat dili arasında oluşan mesafe, toplumun bilgi düzeyi bakımında çökmesine neden olmuştur. Bu çöküşü durdurmak ve Türk halkını modern toplumlar düzeyine getirmek ancak devletin Türk diline bakış açısını değiştirmekle sağlanmıştır.

“TDTC'nin adı bir ara Türk Dili Araştırma Kurumu olmuştur. Ancak ana tüzükte buna dair bir değişiklik yapılmamıştır. Bu ad ilk defa Türk Dili dergisinin Birinci Teşrin 1934 tarihli 10. sayısında yer almıştır. Atatürk, TDTC'ye gönderdiği Dil Bayramı tebrik telgrafında TDAK demiştir. Cemiyetin; Atatürk'e, Kazım Alplazım'a, İsmet İnönü'ye gönderdiği telyazılarında TDTC Başkanı ibaresini kullanan Saffet Ziya (Arıkan), metinlerde daima TDAK ibaresine yer vermiştir. Bu ad dergide hiçbir zaman dergi adının altında zikredilmemiştir. Daha sonra bu ad Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu'nun (1935 Haziran) iç kapağında tam olarak, dış ve iç kapağında T.D.A.K. kısaltması ile yer almıştır. Aynı yıl yayımlanan Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu'nun iç kapağında TDK şeklinde geçen ad, her iki kapakta T.D.K kısaltmasıyla da belirtilmiştir.” (Altınışık, 2011, s.231). Burada görüldüğü gibi Türk Dilini sadeleştirmek için kurulan kurumun adı bile sadeleştirilmek zorunda kalmıştır.

4.2.5.1 Birinci Türk Dil Kurultayı

Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulduktan sonra Mustafa Kemal Atatürk dinlenmek üzere bir süreliğine Yalova'ya gitmiştir Atatürk burada bulunduğu süre zarfında dil işleri ile uğraşmaya devam etmiştir. Çeşitli kitaplarda bulunan Türkçe sözcükleri ayıklamıştır. Daha sonra İstanbul'a geçmiş, Dolmabahçe Sarayı'nda Ruşen Eşref ile dil çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu çalışmalara Yunus Nadi, Yusuf Akçura ve Mehmet Uluğ İldemir de katılmış ve bu kişiler Atatürk'ün isteği ile Türk Dili Girişimci Heyeti'ni kurmuşlardır. Hasta olmasına rağmen Samih Rıfat da kurula dahil olmuştur. Kurul, Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda, kısa süre içinde bir Türk Dili kurultayı düzenleme faaliyetine başlamıştır. Ruşen Eşref kurultay bildirisini hazırlamış ve bu bildiriye basına duyurmuştur. Hazırlanan bildiride, Birinci Türk Dili kurultayının amacı şöyle belirtilmiştir:

- “1. Dilin menşei,
2. Türk dilinin bugünkü hali, asri ve medeni ihtiyaçları,
3. Türk dilinin müstakbel inkişaflarını araştırmak ve eleştirmek.” (Tan, 2019, s.38).

Kurultayın 26 Eylül-4 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe'de yapılmasına karar verilmiştir

Birinci Türk Dili kurultayına millet ayrımı yapılmaksızın herkesin dinleyici ve konuşmacı olarak katılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca yurt içinden ve yurt dışından birçok yazar, aydın ve devlet adamı da kurul tarafından davet edilmiştir. Yakup Kadri, Reşat Nuri gibi dilde sadeleştirmeyi savunan edebiyatçıların yanında bizzat Atatürk'ün isteği ile eski kuşaktan sayılan Sami Paşazade, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi ve Hüseyin Cahit gibi yazarların da kurultaya katılmaları istenmiştir. Kurul üyelerinin bazıları ve kimi edebiyatçılar Atatürk'ün dilde devrim yapılması görüşünü eleştiren Hüseyin Cahit'in bildirisinin okunmasını istememişlerdir. Fakat Atatürk bu isteğe karşı çıkmıştır. ATAY, bu konu ile ilgili Atatürk'le yaşadığı diyalogu şöyle aktarmaktadır: “Çocuğum, senin de Hüseyin Cahit gibi düşündüklerin olabilir. Fakat ona cevap verecek olanların cesaretlerini kırma! Dedi.” (Atay, 1968, s.598). Atatürk'ün bu tutumu kurultayda demokratik bir ortam sağlamıştır. Ayrıca birçok alanda gücü elinde bulunduran devletin, bireyi geri plana itmediği, kurmak isteği devlet modelinin içinde ona aktif bir şekilde rol verdiği görülmektedir.

“Atatürk, kurultayda konuşulanların bütün ülkece işitilmesini istediğinden dolayı İstanbul PTT Müdürlüğü’ne ve Ankara’daki Genel Müdürlüğe başvurulmuştur. Böylece radyo özelinden Dolmabahçe’ye dek tel uzatılmıştır. Bütün Türkiye kentlerinde halkın toplanabileceği yerlere ve alanlara sesyayarlar konulması için de İçişleri Bakanlığı’ndan illere buyruk verilmiştir. Bu genelgenin bir örneği gazetelerde de çıkmıştır. Yalnız, İstanbul’da sekiz on yerde radyo düzeni kurulmuştur. Her Türk vatandaşının üye olarak katılabileceği Birinci Türk Dili Kurultayı toplantı salonuna konulan radyo düzeni aracılığı ile kurultaya katılamayan bütün vatandaşların görüşmeleri dinleyebilmeleri sağlanmıştır.” (Altınışik, 2011, s.239-240). Kurultay için yapılan hazırlıklara baktığımızda Dil Kurultayı’nın belirli bir kesimle sınırlı kalmayacağı, halkın tüm kesimlerini kapsayacağı görülmektedir. Böylece Türk dilinde yapılmak istenen devrimin topluma ulaştırılması sağlanacaktır.

Birinci Türk Dili kurultayının ikinci gününde, TDTC başkanı Sami Rifat, kurultayın ana mahiyetini oluşturacak konu olan Türkçenin Ari ve Sami dilleri ile olan ilişkisi üzerine bir konferans vermiştir. Konuşmasının girişinde şunları dile getirmiştir: “Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin takip edeceği mesai programında dilimizin Arî ve Samî dillerle mukayesesi ehemmiyetçe birinci derecedeki maddelerden birini teşkil edecektir. Bunda yürünecek yolun hangi ilmî istikametlere tevcih edileceğini şimdiden tayin etmek, ilerde vuku bulabilecek ihtilâflara mâni olacağı için pek ziyade lüzumludur.” (Rifat, 1933, s.33). Kurultayda yapılan konuşmalara bakıldığında daha çok Türk dilinin diğer dillerle olan benzer ve farklı yönleri üzerinde durulduğu görülmektedir. “Kurultaya bu konuda on beş bildiri sunulmuştur. Bu bildirilerde Türk dilinin eskiliği ve çeşitli dil topluluklarıyla ilişkileri ele alınmıştır.” (Altınışik, 2011, s.239-243). Daha önce yeni Türk alfabesinin kabulü ile halkın okuma yazma oranı arttırılmaya çalışılmıştır. Ancak halkına sadece okuma yazma değil aynı zamanda öz dilini de en iyi şekilde öğretmek devletin görevidir. Kurultay bu görevi yerine getirmeye karar vermiş bir devletin göstergesidir.

Kurultay üyeleri yaptıkları tartışmalar sonucunda 7 maddeden oluşan çalışma programı üzerinde anlaşmışlardır. Bu maddelerin özeti şunlardır:

1. Türkçenin; Anadolu, Mezopotamya, Hindistan ve Avrupa’daki dillerle karşılaştırılması,

2. Türk dilinin tarihsel süreç içindeki gelişimi incelenmeli ve karşılaştırmalı gramerinin yazılması,
3. Anadolu’da kullanılan lehçelerdeki kelimelerin derlenmesi ve bunların sözlüğünün hazırlanması,
4. Türk diline ait bir sözlüğün yazılması,
5. Türk dili üzerine yazılmış ulusal ve uluslararası eserlerin toplanması ve bu eserlerin Türkçeye çevrilmesi,
6. Cemiyete ait bir derginin çıkarılması,
7. Yerel ve ulusal basının dil işleri üzerine yazılar yazması (Özdemir; 1968, s. 45).

Birinci Türk Dili kurultayında alınan kararlara bakıldığında, kurultayın amacı 2. maddede şöyle belirtilmiştir: “*Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin maksadı, Türk dilinin öz zenginliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.*” (Birinci Türk Dili Kurultayı, 1932. s. 437). Türk dilinin zenginliğinin ortaya çıkarılması ve onun diğer dillerle rekabet edecek duruma getirilmesi için kurultayda iki düşünce savunulmuştur. Birincisi evrimci bir görüşü temel alarak dilin gelişmesini sürece bırakmayı savunanlar; ikincisi Atatürk’ün de desteklediği dile müdahaleyi savunan devrimci düşüncedir. Evrimci görüşün uygulanmasının zaman alacağı, bu nedenle devrimci görüşün uygulanmasının doğru olacağı kararına varılmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin dilde uyguladığı devrimci görüşün gerçekleşebilmesi için devletin topyekûn dil işlerine el atması gerekmektedir. Tüzüğün 11. maddesindeki; “*Umumî Merkez Heyeti memlekette bulunan her tür teşkilâtta faydalanmağı temin edecektir.*” (Birinci Türk Dili Kurultayı, 1932. s. 447) kararı ve diğer maddelerde belirtilen Cumhurbaşkanının kurumun korucu başkanı olduğu, Milli Eğitim Bakanı’nın kuruma fahri başkanlık yapacağı, kurumun giderlerinin genel bütçeden karşılanacağı hükümleri yukarıda belirttiğimiz düşüncemizi desteklemektedir. (Birinci Türk Dili Kurultayı, 1932. s. 437- 448).

Birinci Türk Dili Kurultayı’ndan 2 yıl sonra 18–23 Ağustos 1934 tarihlerinde yapılacak olan İkinci Türk Dili Kurultayı’na kadar Türk Dili Tetkik Cemiyeti birçok faaliyette bulunmuştur. Bu faaliyetlerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- “a) Halk ağzından söz derleme işi, 1933 yılının ilk ayında başlamış ve kurultaya kadar Ankara’da biriken fiş sayısı 130.000’e ulaşmıştır.

- b) Yabancı kelimelere karşılık bulma işi, 12 Mart 1933'te başlamış ve ilân edilen 1382 Arapça ve Farsça kelimeye gelen karşılıklardan 1100 tanesi anket komisyonunca seçilmiş, bunlardan da 640 tanesi merkezce kabul edilmiştir.
- c) Çeşitli kaynakların taranmasıyla elde edilen 125.000'den fazla fişten 7572 tanesi Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama dergisinin birinci cildini meydana getirmiştir.
- ç) Çeşitli bilim dallarına ait terimleri bulmak üzere cemiyetin Lûgatİstilah kolu 16 dala ayrılmış, hazırlanan Osmanlıca terimler, Türkçe karşılıkları bulunmak üzere ilgililere gönderilmiştir.
- d) Türkçenin ana gramerini meydana getirebilmek için Gramer-Sentaks kolu bir anket açmış ve ilgililere göndermiştir.
- e) Cemiyet iki kurultay arasında 10 kadar kitabı yayımlamıştır.” (Sakaoğlu, 1991, s.29).

Birinci Dili Kurultayı’ndan İkinci Dil Kurultayı’na kadar derlemelerin yapılması, kitapları basılması, dergilerin çıkarılması devletin kurultaya doğrudan verdiği desteklerle olmuştur.

4.2.5.2 İkinci Türk Dil Kurultayı

İkinci Türk Dil Kurultayı 18-23 Ağustos 1934 yılında, Dolmabahçe Sarayı’nda yapıldı. İkinci kurultay da birinci kurultayda olduğu gibi Mustafa Kemal’in himayesinde gerçekleşmiştir. Kurultaya Kazım Karabekir başkanlık yaparken, Maarif Vekili Abidin Özmen de açılış nutkunu yapmıştır. Kurultayda Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin ismi Türk Dili Araştırma Kurumu olarak değiştirilmiştir (Türk Dili Dergisi, 1937, s.7). Cemiyetin merkezinde, resmi yazışmalar ve devlet yayınlarını öz Türkçeye çevirecek bir büronun kurulması için üyeler tarafından teklif verildi. Ayrıca kurultayda, ‘terimlerin’ Türkçe eklerle veya Türkçe kökenlerden türetilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Zorunlu durumlarda kullanılması gereken Batı dillerine mensup terimlerin yaşayan yabancı dillerden ziyade bu dillerin kökünü oluşturan Grekçe veya Latince anlamlarının kullanılması prensibi üzerinde anlaşılmıştır (Akalin, 2002, s.44).

Bu kurultaya Alman Türkolog Prof. Girse de bir bildiri ile katılmıştır. Sovyet İlimler Akademisi üyesi Prof. İ. Meşçaninof, "Dilin Gelişme Tarihi", Samoiloviç, "Cuci Ulusunun Edebi Dili" konulu bildirileriyle katılmışlardır. Bu arada Samoiloviç’in Türk Dili ve Edebiyatı araştırmalarında Türk ve Sovyet bilim

adamlarının ortak çalışmalar yapması teklifi olumlu karşılanmış, bu iş için merkez yürütme kurulunun bir "ortak çalışma programı" yapması kararlaştırılmıştır (Kahraman, 2017, s.1297). Kurultaya birçok Sovyet akademisyenin katılması 1929'dan sonra Türkiye'de uygulanan devletçilik politikalarının bazı yönlerinin bu ülkeden örnek alınarak yapılmasına bağlayabiliriz. Daha önce de belirttiğimiz üzere devletçilik politikaları sadece ekonomi ile sınırlı kalmamış, eğitimde de birçok alanda farklı şekillerde uygulanmıştır. Kurultay katılımcılarından Aleksandır Nikolaviç Samoyloviç'ın şu sözleri dikkat çekicidir: "Bağımsızlığını perçinleme, ekonomi ve kültürünü yenileme mücadelesi veren Türkiye'nin kültür ve siyaset açısından büyük önem atfettiği kurultayda en çok Sovyet bilginlerin faal olmasının bir tesadüf olmadığını itiraf etmeliyiz." (Samoyloviç, 2019, s.95).

İkinci kurultayda öncelikli olarak birinci kurultaydan bu yana yapılan faaliyetler değerlendirildi. Derlemeler, yeni sözcük türetmeler, basılan kitaplar gibi olumlu işlerin yanında bazı olumsuz durumların olduğu görülmüştür. Özellikle Arapça ve Farsça menşeili kelimelere karşılık olarak Türkçenin, tarihi veya ağdaş lehçelerinin kullanılmasında, bazı sorunların yařandėı görülmüştür. z Türkçe kelimelerin bulunması, türetilmesi ve kullanılmasında faaliyette bulunan Tarama dergisi halk arasında kullanılan veya Türk lehçelerinde var olan pek çok kelimeyi Türk yazı diline kazandırmayı başarmıştır. Lakin Arapça ve Farsça kelimeler yerine üretilen manasız bazı kelimeler veya yabancı bir kelimeye karşın onlarca Türkçe kelime üretmeye çalışmak birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Örneğin; "1932-1934 yıllarında Tarama dergisinde *muhterem* sözcüğüne *ağırlığ*, *arığ*, *cukaz*, *eye*, *sağun*, *sanarlık*, *saygıdeğer*, *sayılğan*, *sayın* ve *sayılı* olmak üzere 10 karşılık gösterilmişti." (Komisyon, 1972, s.64). Bu durum toplumda kafa karışıklığına sebep olmuştur. Bazı köşe yazarları yazılarını Osmanlıca yazıp daha sonra, yazılarında kullandıkları Arapça ve Farsça kelimelerin yerine, Tarama dergisine bakıp hoşuna giden z Türkçe olan kelimeler seçmeye çalışınca ortaya anlamsız metinler çıkmıştır (Akalin, 2002, s.43-47).

İkinci kurultaydan sonra, birinci kurultayda kurulan kollar çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Lengüistik kolu Ekler dergisi ilgili çalışmalar yapmış ve bu dergi ile ilgili birçok fiş hazırlamıştır. Bu kol ayrıca İndo-ropeen dil gurubu ile Türkçeyi karşılaştıran fişler de hazırlamıştır. Lgat hazırlama amacıyla, eski el yazmalar ve basmalardan oluşan 61 eser taranarak yirmi bin civarında fiş hazırlanmıştır. Halk arasında kullanılan; masal, destan atasözü, bilmece ve trk

gibi topluma mal olmuş kültürel öğeler de toplanılmaya başlanmıştır. Öğrencilere dönük terim üretme hızlandırılmış, bu iş için bir terim merkezi kurulmuştur. Tarama dergisinin, Türkçe kelimelerin kullanılması ile ilgili yaratmış olduğu kargaşayı azaltmak için Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu adlı bir eser hazırlanmıştır. 1934 yılında TBMM'nin kabul ettiği soyadı kanunu ile birlikte Türkçe kelimelerin kullanılması artırılmaya çalışılmıştır (Ceyhan, 2007, s. 65-66).

4.2.5.3 Üçüncü Türk Dil Kurultayı

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 24-31 Ağustos 1936 yılında diğer kurultaylar gibi Dolmabahçe Sarayı'nda Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın başkanlığında yapılmıştır. Türk Dili Araştırma Kurumunun adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir. Üçüncü kurultayın ana konusunu Güneş-Dil Teorisi oluşturmuştur. Dilde aşırı özleştirmecilik faaliyetlerinde istenilen sonuçlar ortaya çıkmayınca, Atatürk yeni arayışlara girmiştir. “Cumhuriyet döneminde dilde ve terimcilikte yapılan çalışmaların ikinci aşamasını oluşturacak yeni bir iddia/tez ortaya atılmıştır. Buna göre Kvergic'in "La Psychologie de Quelques elements des Langues Turques" adlı eseri, Afrika araştırmaları ve Freud'un psikanalizinden hareketle oluşturulan 40 sayfalık bir kitapçıktır. Bir yandan Türk, Mongol, Mançu ve Tunguk diyalekt ve dillerine, öte yandan Fin-Macar, Japon, Hitit ve Sümer dillerine daha geniş metotla uygulanan bu yeni anlayış, dillerin akrabalık ve yakınlığı üzerinde durmuştur.” (Kahraman, 2017, s.1298). Kvergic'in bu çalışmasından çok etkilenen Mustafa Kemal, bu tez üzerine çalışmış ve çalışmaları sonucunda Güneş-Dil Teorisini bulmuştur. Bu teoride insanların konuştuğu ilk kelimelerin Türkler tarafından kullanıldığı ve diğer dillerindeki birçok kelimenin de Türkçeden türediği savunulmaktaydı. Teoride vurgulanan Türkçe diğer tüm dillerin atasıdır, görüşüne dayanılarak yabancı kökenli kelimelerin Türk Dilinden atılmasına gerek kalınmadığı belirtilmiştir (Ersoy, 2020, s.9).

“Bu yıllardaki çalışmalar daha çok terimler konusunda yoğunlaşmıştır. Hatta Atatürk, kendi hazırladığı matematik ve geometri terimlerine dayanarak yazdığı bir geometri kitabı ile bu yönde örnek bir öncülük de yapmıştır. Böylece, Üçüncü Dil Kurultayı ile açılan bir sonraki dönem sırasında esas olarak teknik ve bilimsel terminoloji ile ilgilenilmiştir. Kurumun ilk amacı, ilk ve orta dereceli okullarda ihtiyaç duyulan terimleri oluşturmak olmuştur. Henüz 1933-34

yıllarında 30.000'in üzerinde yabancı terim yazılmış ve öz Türkçe karşılıklarının önerilmesi isteğiyle uzmanlara ve öğretmenlere dağıtılmıştır. Gelen yanıtlar taranarak detaylı incelemeler yapılmış ve 1937 yılında matematik ve doğa bilimlerine ilişkin geçici terimler listesi, Kurum tarafından hazırlanarak Eğitim Bakanlığı'na sunulmuştur. Öğretmenler ve diğer ilgililerden onları denemeleri, düzeltirler, ekler önermeleri istenmiştir. Öneriler alındıktan sonra değişik heyetler tarafından kontrol edilmiştir.” (Altınışik, 2011, s. 239-284-285).

Dil devrimi; Türk Dili ile ilgili birçok çelişkiyi, dil üzerinde yapılan kimi kasıtlı, kimi bilgisizlikten yapılan yanlış algıları, dilimizin diğer dillerden aşağı olduğu düşünceleri, tenkit edip Türkçe ile alakalı doğru olan bilgileri ortaya çıkarması bakımından önemli bir inkılapdır. Ayrıca, sadece gündelik dilde değil; sanatta, bilimde, tıpta, ekonomide, sporda ve hukuk gibi birçok alanda halkın anlayabileceği bir Türkçe meydana getirmiştir. Okuduğu kitabı anlamayan, hastalığını doktora anlatamayan, mahkeme kapılarında haklılığı hâkime söyleyemeyen bir halkın çaresizliklerine Türk Dili Devrimi ilaç olmuştur. Devletin bu müdahalesi eğiti-öğretimin Türkçeleştirilmesine, her kesimin bilim ve sanat eserlerini okuyup anlayabilmesine zemin hazırlamıştır.

4.3 Örgün Eğitim Bağlamında Devletçilik Uygulamaları (1923-1938)

Cumhuriyetin ilk döneminde (1923-1938) eğitimde devletçilik uygulamalarının en sistemli ve etkili yapıldığı alan; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kısımlarında oluşan örgün eğitimde olmuştur. Bunun nedenleri özel eğitim kurumlarının olmamasının yanı sıra, bu kademedeki okulların planlanması, denetlenmesi ve uygulaması gibi birçok etmenin bizzat devlet eliyle yapılmasıdır. Bu dönemde eğitimde yaşanan gelişmelere baktığımızda Osmanlı Devleti'nden kalma bazı uygulamalar ve kurumların devam etmesine rağmen, eğitim alanında köklü yeniliklerin hedeflendiği görülmektedir. Bu doğrultuda çıkarılan yasalar, düzenlenen programlar, açılan okullar gibi gelişmeleri ele alacağız.

4.3.1 İlköğretim

“Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu sıralarda ülke yoksul, geri kalmış ve her türlü teknolojiye yoksun durumdaydı. Nüfusun yüzde 75'inden fazlası kırsal kesimde yaşamakta ve tarımla geçimini sağlamaktaydı. Ülkedeki okur- yazar oranı yüzde 10'u geçmiyordu ve ilkokulu bile bitirmeyenler öğretmenlik yapabiliyordu. Türkiye'yi çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarmak isteyen Atatürk,

bu tabloyu değiştirmek için öncelikli olarak eğitim ve öğretimin geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu.” (Demirel, 2009, s. 12-13). Osmanlı’nın bir tarım devleti olması Türkiye Cumhuriyeti’nin ise genel olarak 1980’li yıllara kadar tarım devleti olma özelliğini devam ettirmesinden dolayı okul öncesi eğitim gelişmemiştir. Bu durumun cumhuriyet hükümetlerinin ilköğretim alanında yeniliklere öncelik vermesini sağladığı söylenebilir.

“İlkretim toplumdaki bütün vatandaşların sahip olması gereken asgari ve ortak temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkların kazandırıldığı önemli bir kademedir. İlkretim bireylere karşılaşacakları sorunları çözmede, toplum değerlerine uyum sağlamada ve toplumun kurallarını uygulamada temel becerilerle donatmayı hedefler. Bu bağlamda ilköğretim, kültürel srekliiliğin sağlanması, kararlı bir demokratik toplum yaratılmasında, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesinde ve yaşam boyu sürecek öğrenme ile toplumsal dinamiklerin temelini oluşturur. Hemen hemen her toplum ilköğretime vatandaşlarının ulusal amaçlara uygun olarak bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal anlamda gelişmelerine ve yetişmelerine olanak sağlayan bir eğitim kademesi olarak özel önem verir.” (Güven, 2014, s.256). Bu nedenle ağdaş bir devlet kimliğine kavuşmak isteyen yeni Türk Devleti hükümetleri, inkılapların millet tarafından benimsenmesinde ve donanımlı bireylerin yetiştirilmesinde ilköğretimin çok önemli olduğunu düşünmekteydi.

Milli Eğitim Bakanlığı 1929 yılında ilköğretimler için bir talimatname hazırlandı. Talimatnameye göre ilköğretimin amaçları şöyle belirtilmiştir: “İlk mektepler terbiyenin ilk ve son maksadı çocukların milli hayata lyıkıyla intibak etmeleridir. Terbiyede Türklük ve Türk vatani esas mihveri teşkil etmelidir. Çocuklarda milli hislerin beslenmesi ve kuvvetlendirilmesi için her fırsattan istifade edilmelidir. Türk inkılâbı ve bu inkılâbın nimetleri, bu nimetlere ermek için yapılan büyük cidaller (savaşlar) onlara lyıkıyla anlatılmalıdır. Cumhuriyet ve 23 Nisan bayramları gibi büyük millî günlerde mektepte tertip olunacak msamereleler (piyesler) ve şenlikler, çocukların milli hassasiyetlerini artırmak için en iyi fırsatları verir. Talebe, bayrağı sevmeli ve ona hürmet etmelidir.” (Akyüz, 2019, s. 347).

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal özeliklerinin oluşmasında etkili olduğunu düşündükleri ilköğretimin ulusal ve demokratik olmasını istiyorlardı. Fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda cinsiyet ve

sınıf ayrımı yapılmaksızın ilköğretimden tüm çocukların yararlanmasını hedeflemiştir. İlköğretimin dini etkilerden, mesleki eğilimlerden ırak olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca milliliğe zarar vereceği düşünülen yabancı dillerin ilköğretimde öğretilmemesine karar verilmiştir (Sakaoğlu, 1992, s.84). İlköğretimin ücretsiz verilebilmesi için, hazineden önemli bir bütçenin eğitime ayrılması gerekiyordu. Uzun yıllar devam eden savaşlar ve Osmanlı'dan kalan borçlar Türk ekonomisini olumsuz etkilemişti. Tüm ekonomik sıkıntılara rağmen, ilköğretimin tüm çocuklara parasız verilmek istenilmesi devletin ilköğretim için yaptığı fedakârlıklar ve ilköğretimin ne kadar önemli bir eğitim kademesi olduğunun da bir göstergesidir.

“Nüfusunun %37,8'i yani üçte birinden fazlası 0-14 yaş grubunda olan Türkiye'nin ilkokullara önem vermesi gayet doğaldır. Ancak bu önemin meyvelerini vermesi için uygun ortam mevcut değildir. Uzun savaş yıllarının sebep olduğu tahribat, birçok okulun kullanılamaz duruma düşmesi ve öğretmenlerin gerek asker olarak gerekse diğer meslekleri seçerek görevden ayrılmaları olumsuz sonuçlara neden olmuştur.” (Avcı, 2000, s.123) Tüm bu sorunların kısa sürede çözülmesi ve hedeflenen amaçlara ulaşılması için farklı ekonomik, sosyal, hukuk gibi enstrümanları bir arada kullanabilecek bir devletçilik anlayışı gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarında zaman kaybetmeden yasal düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilköğretim alanında yapılan ilk kapsamlı yasal düzenleme daha önce de belirttiğimiz üzere 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu kanunla beraber diğer eğitim kademelerinde olduğu gibi ilköğretim kademesinde de tüm okullar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. 24 Nisan 1924 yılında kabul edilen anayasanın 87. maddesinde ilköğretimle ilgili husus şöyle belirtilmiştir: “İlköğretim zorunlu ve devlet okullarında parasızdır.” (Akyüz, 2019, s.346). Ayrıca ilköğretim okul çağı 6-15 yaş aralığı olarak kabul edilmiştir. Bu yaş grubunda çocuğu olup da okula göndermeyen ebeleyenler hakkında yasal işlem yapılacaktır (Avcı, 2000, s.122). Böylece devlet, kanun gücü ile çocukların eğitim- öğretim haklarını güvence altına almaya çalışmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim alanında yenileşme hareketleri hız kazandı. Bu yenileşme hareketlerinden biri de okullarda nasıl bir eğitim programının uygulanacağı meselesiydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim

politikalarını belirleyen İlmiye Heyetleri'nin ikincisinde İlk Mektep Müfredat Programı hazırlanmıştır. Program dönemin sosyal, kültürel, ekonomik şartları göz önüne alınarak kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı, Heyet-i İlmiye'ye onaylattığı bu programı 1924-1925 eğitim-öğretim yılında uygulamaya başlamıştır. Programın içeriğini baktığımızda; Osmanlı Devleti'nde altı yıl olan ilköğretim beş yıla düşürülmüştür. Ayrıca daha önce devreler halinde olan sınıf düzeni kaldırılmış, yerine bir bütün olarak beş yıldan oluşacak sınıf düzeni getirilmiştir (Fer, 2010, s.101-102). “Yeni programda asıl önemli değişiklik ders konularında gerçekleştirilmiş, öncelikle “Musahabat-1 Ahlakiye ve Malumat Vataniye” dersi ile “Tarih Dersi” konuları arasında ayıklamalar yapılarak cumhuriyetin anlam ve ilkelerine ve yakın tarihte olup bitenlere ağırlık verilmiştir.” (Türkoğlu, 2010, s.80). İlk Mektep Müfredat Programı ile Cumhuriyet inkılapları yeni kuşaklara benimsetilmek istenmiştir.

Eğitimciler 1924 programının çevre ve ihtiyaç ilgisini göz ardı ettiği eleştirileri arttırınca 1926 yılında Millî Eğitim Bakanlığı ikinci ilköğretim programını yapmaya karar verdi. Bakanlık, programı henüz yeni kurulmuş olan “eğitim işleriyle ilgili genelge, tüzük ve programlar ile ders kitaplarının seçilmesi, yazdırılması ve denetlenmesi görevlerini yapan” (Demirel, 2009, s.11) olan Talim Terbiye Dairesi'ne hazırlattı. Talim Terbiye Dairesi yeni program için öncelikle; Almanya, Fransa, İtalya gibi Avrupa'daki ülkelerin eğitim programlarını inceledi. Ayrıca yeni programın cumhuriyet rejiminin ilkelerini barındırmasına önem verildi. 1926 Programı Dewey'in toplu öğretim ve iş okulu gibi eğitim hayatına yeni kattığı kavramlar çerçevesinde hazırlandı. Köydeki okullar için ise, Köy Mektepleri Müfredat Programı ayrıca hazırlanmıştır. Bu programda laik ve modern bireylerde bulunması gereken vasıflar özellikle vurgulanmıştır Ayrıca programda daha çok fen ve matematik dersleri ön plana çıkarılmıştır. 1926 İlköğretim Programı'nda istenilen amaçlara ulaşılamamıştır. Bunun en önemli nedenleri, öğretmenlerin yeni programın özelliklerini tam olarak kavrayamamaları ve programdaki hedeflerin net ve açık bir şekilde belirtilememesidir (Fer, 2010, s.103-105).

Atatürk döneminde hazırlanan son ilköğretim programı 1936 yılında hazırlandı. Daha önce yapılan programlar zamanla değişen toplumun ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. İlk iki program döneminde Türkiye Cumhuriyeti henüz yeni kurulmuş olmasından ötürü halk, Türk inkılaplarının manasını tam olarak

kavrayamamıştı. Zaman geçtikçe yeni rejimin özelliklerinin halk tarafından benimsenmesiyle yeni bir ilköğretim programının yapılması zarureti ortaya çıkmıştır (Fer, 2010, s.106). 1936 İlköğretim programına göre: “Çocuk; aile içinde önce anne, sonra da diğer aile büyükleriyle kurduğu sosyal ilişkiyi okul arkadaşlarına yöneltecekti. Ayrıca okul, öğrencide milli duyguları güçlendirecek, her şeyden önce Türk çocuğunu, Türk toplumunun vasıflarını taşıyan, cumhuriyete bağlı bir vatandaş olarak yetiştirecekti.” (Demirel, 2009, s.14). Böylece Cumhuriyet hükümetleri, ilköğretim programlarında yaptıkları yenilikler ve düzenlemelerle Türk milletinde olmasını istediği özellikleri küçük yaşlarda kazandırmaya çalışmışlardır.

Millî Eğitim Bakanlığı 1926 yılında yayınladığı Maarif Kanunu ile ilköğretimleri; şehirlerdeki, kasabalardakiler ve köylerdeki olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır. Bu okullar hem gündüz hem de yatılı olarak hizmet vermişlerdir. İlköğretim okullarının nasıl kurulacağına ya da nasıl kapatılacağına İl İdare Kurulları karar vermiştir. Ayrıca ilköğretim okullarının planlanması, denetlenmesi ve bu okullarda da çalışacak öğretmenlerin ücretlerinin karşılanmasında da İl İdare Kurulları yetkili olmuştur. 1923 yılından 1927 yılına kadar devam eden bu sistem 1927 yılında çıkarılan vergi yasası ile değiştirilmiştir. Bu yasa ile İl İdare Kurullarının okul giderleri için topladıkları vergiler üzerindeki yetkilerine son verilmiştir. Bu okulların masrafları 1948 yılına kadar Özel İdare bütçesinden karşılanmıştır. Ayrıca ilköğretimlerin denetlenmesi işini de Bakanlığın görevlendirdiği müfettişler yapmıştır (Erkoyuncu, 2020, s.52).

Cumhuriyet döneminde Türk eğitimindeki önemli meselelerden biri yetişmiş öğretmen eksikliğiydi. Uzun yıllar süren savaşlarda ihtiyaçlardan dolayı çoğu öğretmen asker olmuştu. Bunlardan bazıları da savaşlarda hayatını kaybetmişti. Ayrıca öğretmen yetiştiren okullar da savaşlardan dolayı kapatılmıştı. Açık olan okullar da kadro eksikliğinden dolayı donamlı öğretmen yetiştirememişti. 1923-1924 yılında Bölge Öğretmenler Okulu projesi hayata geçirildi. Dönemin Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey bu projeye öncelik etmiştir. Bu proje kısmen de olsa başarılı olmuştur. Öğretmen okullarındaki öğrenci sayısı kısa sürede iki kata çıkarılmıştır. 1926 yılında yine Mustafa Necati Bey döneminde Maarif Teşkilatı Kanun ile ilköğretimde okullar şehir için ilk muallimler ve köyler için köy muallimler mektepleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İlk ilk muallimler mektebinde beş yıllık, köy muallimler mektebinde

ise üç yıllık eğitim verilmekteydi. 1926 yılı itibarıyla bu okullardan mezun olan öğretmenlerin atamaları yapılmıştır. Bu okullar döneminin en modern okulları arasında gösteriliyordu. 1929 yılında dünyada çok etkili olan ekonomik kriz ve Mustafa Necati'nin vefat etmesinden sonra gelen yöneticilerin öğretmen yetiştirme konusunda aynı özveriyi göstermemelerinden dolayı, bu okullar 1931 ve 1932 yıllarında birer sene arayla kapatılmıştır (Zabun, 2021, s. 327).

“Köylere ilkokul öğretmenin gitmesini sağlamak o dönem şartlarında zor görünmekle beraber 1935 yılında Saffet Arıkan'ın Milli Eğitim Bakanı olmasının ardından köy eğitimleri düşüncesi ortaya atılmıştır. Askerliği onbaşı ya da çavuş olarak tamamlayan yirmi iki yaş üstü köylüler tarafından sevilen, becerikli gençlerden seçilen köy eğitimleri bulundukları yerde yaşamaya devam edecekleri için verilen hizmetlerde de aksaklık söz konusu olmayacaktı. Bu eğitimler Bakanlığın desteğiyle beş aylık sürelerde kurs görerek ilkokul öğretmenine yeterli gelecek düzeyde aritmetik ve temel birçok dersi tamamlamışlardır. Köy yerinde sabahları zirai anlamda yapılacak ağaç dikme, ot biçme ve hayvan yetiştirme gibi temel görevleri yerine getirerek birinci kursu tamamlamışlardır.” (Erkoyuncu, 2020, s.53). “Köy ilkokullarında okuyan 300.000 öğrenciye eğitimlik okulu sayesinde 200,000 öğrenci daha eklendi.” (Akbulut, 2003, s.35). Saffet Arıkan'ın öncülük ettiği köy eğitimleri projesi, devletin ilköğretim okullarının pratik yoldan öğretmen ihtiyacını karşıladığı gibi köylülere zirai alanda verilen eğitim ile de tarımın kalkınmasını ve köylünün ekonomik gelir elde etmesini de sağlamıştır. Bu durum tezimizin iddiaları içinde yer alan devletçilik uygulamalarının eğitime yansımaları yalnızca eğitim ile sınırlı kalmamış, ülkemizin tarımı, sanayisi ve kültürel düzeyi gibi birçok alanda olumlu katkıları olmuştur.

Tablo 4.12. Cumhuriyet Döneminde okul, öğretmen ve öğrencilerin yıllara göre sayıları ve oranları. (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1939, 030.01./90.559.2.)

Yıllar	Okul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	Yüzde (%)	Sayısı	Yüzde (%)	Sayısı	Yüzde (%)
1923-1924	4.894	100	10.238	100	341.941	100
1924-1925	5.987	122	13.822	135	390.368	114
1925-1926	5.975	122	14.309	140	406.788	119
1926-1927	6.023	123	15.810	154	437.928	128
1927-1928	6.042	123	15.194	148	461.985	135
1928-1929	6.599	135	15.718	154	477.569	140
1929-1930	6.562	134	15.308	150	469.071	137
1930-1931	6.598	135	16.318	159	489.299	143
1931-1932	6.713	137	16.973	166	523.611	153
1932-1933	6.733	138	15.064	147	567.963	166
1933-1934	6.345	130	15.123	148	591.169	173
1934-1935	6.402	131	15.102	148	647.501	189
1935-1936	6.275	128	14.949	146	688.100	201
1936-1937	6.123	125	14.698	144	711.728	210
1937-1938	6.700	137	15.775	154	764.691	224

Tablodan görüldüğü üzere 1923-1938 arasındaki 15 yıllık dönemde; ilkokul sayısında sayısı 4.894’ten 6.700’e çıkmıştır. Bu verilerden önemli bir artış olmadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenleri birçok küçük okulun veya öğretmen eksiği olan okulların kapatılıp bunların yerine daha büyük ve öğretmen eksiği olmayan okulların açılmasıdır. Böylece hem daha iyi mekânlarda ve hem de daha kaliteli kadrolarla eğitim-öğretim yapıldığı söylenebilir. Ayrıca bu dönemde öğrenci sayısında önemli bir artışın olduğu görülmektedir. 1923 yılında 341.941 olan öğrenci sayısı, 1938 yılında 766.224 olmuştur. Birçok sıkıntı içinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde 15 yıl içinde ilköğretimde öğrenci sayısında iki katından fazla bir gelişmenin olması eğitimde uygulanan devletçilik uygulamalarının etkinliğini göstermektedir. Ayrıca genel olarak; “Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı yaptığı 1923-1938 yılları arasındaki dönemde ilkokul sayısında %137, öğrenci sayısında %166, öğretmen sayısında ise % 224 oranlarında artış olmuştur.” (Demirtaş, 2003, s.143).

4.3.2 Ortaöğretim

Osmanlı Devleti’nde son dönem yenilik hareketlerinin ana noktasını ortaöğretim kurumları oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminde de ortaöğretileri geliştirme çabaları devam etmiştir. İnkılapların benimsetileceği yeni kuşakların, yaş itibarıyla ortaöğretimde yer almalarından dolayı, devletin bu kademeye yapacağı katkıların ve müdahalelerin önemi artmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ortaöğretim Mektebi İdadiye ve Mekteb-i Sultaniye olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki kademedен oluşmaktaydı. Mekteb-i İdadi'nin eğitim süresi 4 yıldır. Bu okullarda verilen dersler çeşitlilik göstermekteydi. Temel dini bilgiler derslerinin yanında, dil dersleri olan; Türkçe, Arapça ve Fransızca da veriliyordu. Ayrıca beşerî derslerden; tarih, coğrafya ve felsefe ile fen bilimlerinde fizik ve kimya dersleri okutulmaktadır. Bu okulları bitirenler Mekteb-i İdadilerde öğretmen olabiliyordu. İsteyenler Mekteb-i Sultanilere devam edebiliyordu. Mekteb-i Sultaniler günümüzdeki liselere denk gelmekteydi. Mekteb-i Sultanilerin ilki, günümüze kadar varlığını devam ettirmiş olan Galatasaray Sultaniyesidir. Sultaniler sadece il merkezlerinde bulunuyordu. Bu okullarda öğretim Türkçe ve Fransızca yapılmaktaydı. Bu okulları bitirenler Darülfünuna devam etme hakkını kazanıyordu (Cicioğlu, 1985, s. 13-14).

“Bugünkü Türk Cumhuriyeti'nin hazırlık devri olan Millî Mücadele yılları zarfında ilk olarak ortaöğretim müesseselerinde ıslahat yapılmaya başlanmıştır. Millî Mücadele başlangıcında ortaöğretim okulları, tahsisatları umumî bütçeden verilen bir ve iki devreli Sultanilerle; tahsisatları vilâyet bütçelerine bağlı idadilerden ibaretti. Sultanilerin sayısı 4'ü yatılı ve 17'si yatısız olmak üzere 21, hepsi yatısız olan idadilerin sayısı ise 30'du.” (Ergin, 1977, s.2067). Yukarıda aktarılan sayılara ve özelliklere baktığımızda Cumhuriyet döneminden önce ortaöğretimde faaliyet veren eğitim kurumlarının sayıca yetersiz oldukları görülmektedir.

Cumhuriyet hükümetleri ortaöğretimin, yeni devletin inşasında önemli bir yer tutacağı düşüncesindeydiler. Öyle ki henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce 1922 yılında Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, ortaöğretimin amacını şöyle belirlemiştir: “Orta tahsilin gayesi, memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsil-i aliye namzet hazırlamaktır. Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün amelî ve tatbikî olması esasına riayet şarttır. Kadınların da aynı derece-i tahsilden geçerek, yetişmelerine atf-ı ehemmiyet olunacaktır.” (Cicioğlu, 1985, s. 159). Ortaöğretimde devletin, bir yandan inkılaplar doğrultusunda yeni nesiller yetiştirmeyi amaçlarken bir yandan da ülkenin ihtiyacı olan kadroları oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bu amaçların hayata geçirilmesinde devletçilik uygulamalarının farklı alanlardaki işlevselliğinden faydalandığı görülmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra vakit kaybedilmeden ortaöğretimde okullaşma faaliyetlerinin başladığı görülmektedir. “1923'ten önce toplam 55 ortaöğretim kurumu varken, bu sayı cumhuriyetin ilânından sonra hızla artmış, bir devreli Sultanî-lerin sayısı 32'ye, idadilerin sayısı da 42'ye çıkarılmak suretiyle bugünkü ortaokulların dengi olan 74 okul açılmıştır. Aynı artış hızı diğer sultanilerde de görülmektedir. 13 erkek ve 6 kız olmak üzere 19 tam devreli 1923 yılında lise adını alacak sultanî açılmıştır. Bu okullara devam eden toplam öğrenci sayısı 3581'dir.” (Cicioğlu, 1985, s. 133). Bu verilere baktığımızda kısa süre içinde ortaöğretimde yüzde seksen civarında okullaşma oranının arttığı görülmektedir.

Ortaöğretim ile ilgili daha önce de belirttiğimiz üzere, Millî Eğitim Bakanlığı'nın bir danışma organı olan ve eğitimin faaliyetlerinin; planlaması, sorunlarının çözülmesi ve gelecekteki durumuna ışık tutması gibi birçok katkısı olan Heyet-i İlmiyeler Toplantıları'nda, birçok çalışma yapılmıştır. 1923 yılında yapılan Birinci Heyet-i İlmiye'de yapılan çalışmalar sonucunda ortaöğretim kademesi ile ilgili bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlardan biri “sultani” adı yerine “lise” isminin kullanılmasıdır. Bir diğer karar ise liselerin bir ve iki devre olarak ikiye ayrılmasıdır (Demirel, 2009, s.14). Ayrıca 1923 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Ortaöğretim Mektepler Talimatnamesi çıkarılmıştır. Yeni talimatname ile ödül ve ceza sistemlerinde değişiklikler yapılmıştır.

1924 yılında yapılan İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı, Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin temelini oluşturan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra yapılmıştır. Bu kanunla beraber tüm bilim ve eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Ayrıca bu yasanın kabul olduğu gün TBMM halifeliği de kaldırmış, başta medreseler, vakıflar, yabancı ve azınlık okulları da Milli Eğitim'e devredilmiştir. Tüm bu gelişmeler laik ve dünyevi eğitimin önünü açmıştır (Oğuzkan, 1923. s.285).

İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı yeni rejimin nesillerini barındıran ortaöğretim kademesiyle ilgili birçok karar almıştır.

İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısı'nda, alınan başlıca kararlar şunlardır:

“a. Lise öğretiminin altı yıl olması tartışıldı. İlk üç sınıfa "kısım-i evvel", kalan iki sınıfa da "kısım-i sâni" denecekti. Kız liselerinin de öğretim süresi bakımından erkek liselerine eşit olması kabul edildi. Kız ve erkek

lise programları aynı olacak yalnız ilk kısımda kızlar bazı kız meslek dersleri görecektir.

- b. Bir devreli liselerin ortaokul haline getirilmesi ve bunların tek bir öğrenim bütünü olarak sayılması
- c. Ortaokul ve liselerin üçer yıllık ayrı ayrı okullar olması
- d. 1 Eylül 1924 tarihinde bir devreli liseler “Orta mektep” adını alacaktır.
- e. Liselerde haftalık ders saati 30 olarak belirlenmiştir
- f. Liselerde öğretimin parasız olması, ama şimdilik zenginlerden biraz para alınması kararlaştırılmıştır
- g. Ortaokul ve ilkokulların ders kitapları yarışma usulü ile yazdırılacaktır. İlköğretimde kitapsız yapılacak dersler için rehberler yayınlanacaktır” (Dönmez, 2005, s. 259-260). İkinci Heyet-i İlmiye Toplantısında; ders kitapları, ders saatleri, ortaokul ve lise kademelerinin nasıl olacağı gibi kararların alındığı görülmektedir. Bu kararlar beraber alınan önemli bir karar da liselerde okuyan ve maddi durumu kötü olan öğrencilerin eğitim masraflarının devlet tarafından karşılanmasıdır. Bu karar Atatürk’ün hem halkçılık ilkesinin bir sonucu hem de eğitimde devletçilik uygulamalarının bir göstergesidir

“1926 yılı başında toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye, gelişmeye başlamış olan Cumhuriyet eğitiminin ana sorunlarına inmeye çalışmıştır. Bu toplantıda alınan kararlardan ortaöğretimi ilgilendirenler şunlardır:

- Liselerin belirli merkezlerde çoğaltılarak takviye edilmesi,
- Öğretmen okullarının takviye edilerek çoğaltılması,
- Meslek okullarının takviye edilerek çoğaltılması,

-Yatısız ortaokulların karma okul haline çevrilmesi.” (Cicioğlu, 1985, s.136). Üçüncü Heyet-i İlmiye Toplantısı’nda alınan kararlara baktığımızda liselerin merkezlerde toplandığı görülmektedir. Bu durum okul sayısını nicel olarak azaltmıştır. Fakat il merkezlerinde daha büyük ve nitelikli okullar açtırılarak eğitimin kalitesi artırılmaya çalışılmıştır.

1926’da TBMM’de kabul edilen Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile ortaöğretim okulları; “liseler, orta mektepler, ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri” olarak dört grupta toplandı (Resmî Gazete. 1926, s.523). Ortaöğretimin kademelere ayrılması ile branşlaşma ön plana çıkmıştır. Böylece toplumun hem de bireylerin ihtiyaçları daha çabuk ve etkili karşılanmıştır.

“Ayrıca ortaöğretim de parasız hale getirilmiştir”. (Demirel, 2009, s.15). Daha önce maddi durumu iyi olan öğrencilerden alınan ücretten vazgeçilmesi devletin, eğitim alanında ne kadar fedakâr olduğunun önemli bir göstergesidir.

Ülkemizde ortaöğretim kademeleri ile ilgili ilk program çalışmaları 1923 yılında yapılan Birinci Heyet-i İlmiye Toplantıları ile başlamıştır. Bu toplantılarda daha önce de belirttiğimiz üzere Sultanilerin ismi lise olarak değiştirilmiştir. 1924 yılında yapılan ve dönemin Eğitim Bakanı Vasıf Çınar Orta Mektepler ve Lise Programını hazırlatmıştır. Bu programa göre ilköğretim 5 yıl olmuştur. İlkokuldan sonra birinci devre (ortaokul) üç yıl ve ikinci devre (lise) üç yıl olmak üzere altı yıllık bir ortaöğretim planlanmıştır. 1924 programında tarih dersi ön plana çıkmıştır. Hem fen sınıflarına hem de edebiyat sınıflarına tarih dersi konulmuştur. Bu dersin konuları arasında yer alan; Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele döneminde ve sonrasında yapılan antlaşmalar, cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması gibi konulara ağırlık verilmiştir. 1924 yılındaki ortaöğretim programı genel olarak saltanat döneminin izlerini geri planda tutarak, yeni rejimin özellikleri üzerinde durmaya çalışılmıştır (Yücel, 1994, s.184).

Yaklaşık üç yıl kullanılan 1924 yıllık programı yaşanan gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda 1927 yılında güncellenmiştir. Yeni programda başta edebiyat, tarih, matematik ve fizik derslerinde bazı değişiklikler yapılmıştır (Binbaşioğlu, 1999, s. 136). Özellikle Edebiyat Tarihi dersinin konu kapsamı genişletilmiştir. 1924 programında Edebiyat Tarihi dersinde Türk Edebiyatı onuncu yüzyıldan başlatılıyordu. Bu durum kökleri milattan öncesine dayanan Türklerin, asırlarca büyük emekler vererek ortaya çıkardığı edebi eserlerin bir kısmının yok sayılmasına neden oluyordu. 1927 yılı programda yapılan düzeltmeyle bu yanlışlığa son vererek millet olma vasıflarından olan edebiyat ön plana çıkarılmıştır. Devlet, programlarla öğrencilere milli benlik kazandırma yolunda müdahalede bulunmuştur.

1928 yılında yeni Türk alfabesinin kabulü ile lise sınıflarında Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmıştır ve yerine yeni iki yabancı ders konulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda yeni bir program ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç üzerine 1929 yılında orta mektepler ve lise programı hazırlanmıştır. Türkçenin nasıl öğretileceği ve geliştirileceği bu programın ana konusu olmuştur. Bu doğrultudan ortaokullarda birinci sınıflara; kıraat, gramer ve tahrir derslerinden toplam 7 saat, ikinci sınıflarda bu derslerden toplam 5 saat, 3. sınıflara ise kıraat

ve tahrir derslerinde 4 saat ders konulmuştur. Liselere ise birinci sınıflara toplam 3 saat kıraat ve tahrir dersi ikinci ve üçüncü sınıflara ise toplam 3 saat kıraat, tahrir ve edebiyat tarihi dersi konulmuştur (Yücel, 1994, s. 186- 188).

“1931-1932 öğretim yılında ortaokul ve lise programlarında köklü değişiklikler oldu. Türk Tarih Kurumunun hazırladığı tarih kitaplarındaki konular, programlara girdi. Fizik, kimya ve tabii filmler dersi, "Fen Bilgisi" adıyla okutulmaya başlandı. Bunlarla ilgili kitaplar İngilizceden Türkçeye çevirtilerek Bakanlıkça yayımlandı. 1931-1932 programında ortaokulda Fen Bilgisi 1. Sınıfta haftada 3 saat idi. 2 ve 3. sınıflarda da haftada ikişer saat fizik-kimya dersleri vardı. Fen Bilgisi dersiyle ilgili olarak programda yapılmış olan uzun açıklamalardan, bu derslerin de "Fen Bilgisi" şeklinde, yani "ünite"ler halinde öğretilmek istendiği anlaşıyor.” (Binbaşıoğlu, 1999, s. 136).

1935 yılında ortaöğretim programında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kültür Bakanlığı'nın (Millî Eğitim Bakanlığı) görevlendirdiği komisyon, programındaki teorik bilgilerin çok olduğunu belirtmiştir. Programda yapılan değişikliklerle biyoloji ve matematik derslerinden bazı konular çıkarılmıştır. Bu derslerdeki bazı konuların ise derinlemesine öğretilmesi hedeflenmiştir. 1936 yılında programda yine değişikliğe gidilmiştir. Fen Bilgisi dersi yerine fizik ve Kimya dersleri getirilmiştir. Ayrıca biyoloji dersi kaldırılmış, yerine tabii ilimler dersi konulmuştur. 1937 yılındaki programda göze çarpan yenilik ise kız öğrencilerine de askerlik dersinin konulmasıdır. Bu dersin konulmasında, yaklaşan 2. Dünya Savaşı etkili olmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 180-182). Programdaki düzenlemeyle kız öğrencilerine askerlik dersinin konulması, devletin eğitim programları aracılığıyla yeni nesillerin sahip olması gereken farklı beceriler öğretmeyi hedeflediği söylenebilir.

“Cumhuriyet devrinde Ortaokullarla Lise programları ıslah edildikçe okul kitapları da programların ruhuna ve talebenin seviyesine daha uygun bir hale getirildi. Harf İnkılâbından sonra Devlet Basımevinde basılmış olan Okul Kitapları İmparatorluk devrinde hiçbir zaman görülmemiş derecede mükemmel, nefis ve çok ucuz bir hale getirildi.” (Ergin, 1977, s.1787). Bu durum Cumhuriyet Hükümetlerinin eğitimde uyguladıkları devletçilik uygulamaları sayesinde eğitimde bir yandan akademik çalışmalar yapılırken bir yandan da devletin sahip olduğu imkânlar kullanılarak eğitimin kalitesi ve etkinliği artırılmıştır.

1927 yılında yayınlanan lise ve orta mektepler talimatnamesi ortaöğretimin amaçlarını en net ve geniş şekilde açıklayan ilk talimatnamedir. Bu talimatnamenin 1. Maddesinde genel olarak şunlar belirtilmiştir. Bu okulların amacı ortaokul öğrencilerini liseye, lise öğrencilerini yükseköğretime hazırlamaktır. Ayrıca 1. Maddede orta ve lise meslek okullarında okuyan öğrencilerin eğitimlerinden bu okulların sorumlu olduğu vurgulanmıştır (Cicioğlu, 1985, s.160). Talimatnamenin birinci maddesinden anlaşılabacağı üzere bu okullar bir yandan üst okullara öğrenci hazırlarken, bir yandan da öğrencilere bir meslek kazandırma işlevini görmüşlerdir.

4.3.2.1 Mesleki ve Teknik Eğitimdeki Gelişmeler

Ülkemizde meslek ve teknik eğitim veren okulların ilk örnekleri 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde kurulmuştur. 1861 yılında Mithat Paşa'nın emri ile ilk sanat okulu açılmıştır. Yine Mithat Paşa'nın dönemde 1865'te Rusçuk'ta ilk kız sanat okulu da açılmıştır. 1883 yılında dönemin Ticaret Bakanı Suphi Paşa'nın girişimi ile Hamidiye Ticaret Mektebini adıyla ilk ticaret okulu eğitim vermeye başlamıştır. Cumhuriyetten önce mesleki eğitim genel olarak mahalli gruplar tarafından yürütülüyordu. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devlet meslek ve teknik okullarına önem vermeye başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı bu okullarda verilecek eğitim için gelişmiş ülkelerin eğitimcilerinden faydalanmıştır. 1927 yılına kadar hem mahalli yönetimlerin hem de merkezi yönetimin temsilcilerinin bu okulları açma hakları vardı. Bu durum bazı karışıklıklara da sebep olmuştur. 1927 yılında bu okullar Millî Eğitim Bakanlığına bağlanınca bu karışıklık giderilmiş oldu. Bu yıldan sonra bu okullarda eğitim veren öğretmenlerin yetiştirilmesi, okutulacak programların belirlenmesi ve araç-gereç donanımında bakanlık sorumlum olmuştur (Türk ve Katırcı, 2010, s.166).

“Mesleki ve teknik eğitimin gelişmesinde önemli rol oynayan çalışmaların bir parçasını da yurda getirilen yabancı eğitim uzmanları ve hazırladıkları raporlar oluşturmuştur. Getirilen 65 eğitim uzmanı arasından; John Dawey (1924), Kühne (1925), Ömer Buyse (1926), Jung ve bir Amerika Birleşik Devletleri heyeti (1930) mesleki ve teknik eğitimle ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Sunulan raporlarda, uzmanlar örgüt (Dewey), çıraklık eğitimi (Kühne), bütçe, program ve okul nitelikleri gibi konular üzerine görüş bildirmişlerdir. Raporlar ayrıntılı olarak incelendiğinde bugünkü mesleki ve teknik eğitim sistemine olan yansımalarını gözlemlemek çok daha mümkün olacaktır.” (Demir-Şen, 2009, s.43).

Cumhuriyet Döneminde orta ve lise Mesleki Mekteplerinden bazıları şunlardır:

1. Orta Ticaret Okulları: “1927-1928 döneminden itibaren Millî Eğitim Bakanlığına devredilen bu okulların amacı, genel kültüre sahip mesleki ve ticaret elemanı yetiştirmektir.” (Avcı, 2010, s. 132). “Osmanlı İmparatorluğu, ömrünün son 40 senesinde yalnız bir tane (Hamidiye Ticaret Mektebi) yetiştirebildi. Öğrenci mevcudu 100’ü aşmayan bu kurum, çeşitli devrelerde kapana, açıla, Cumhuriyete zorla ulaşabildi. Öğretim üyelerinin çoğu gayri müslim Osmanlılardı.” (Kılınç, 2013, s.226). Orta Ticaret Okullarının açılmasıyla gayri Müslimlerin elinde olan ticari faaliyetler Türklerin eline geçmeye başlamıştır. Daha önce eğitimde, dilde ve dini alanlarda millileşmeyi sağlayan hükümet bu okullar aracılığıyla ticari hayatta da millileşmeye çalışmıştır.

Tablo 4.13. Orta Ticaret Okullarının 1927-1932 yılları arası okul, öğrenci ve öğretmen sayıları. (Avcı, 2010, s. 132)

DÖNEM	OKUL SAYISI	KIZ	ERKEK	ÖĞRETMEN KIZ-	ERKEK
1927-1928	5	45	529	-	65
1928-1929	5	34	616	4	65
1929-1930	5	61	705	1	54
1930-1931	5	68	674	-	60
1931-1932	5	65	44	1	59

2. İmam-Hatip Okulları: “Aydın Din Adamı yetiştirmek için kurulan bu okullar da ilk öğretmen okulları gibi iki derecelidir.” (Avcı, 2010, s.132). Medreselerin kapatılması ile ülkede din adamı yetiştirecek kurum sıkıntısı ortaya çıkmıştı. Yeni Cumhuriyetin ilke ve inkılaplarını benimsemiş din adamı yetiştirmek isteyen hükümet İmam- Hatip okullarını açarak bu alandaki eksikliği gidermek istemiştir. Böylece devlet kontrolünde dini eğitim topluma verilmiştir.

Tablo 4.14. İmam-Hatip Okulları 1927-1932 yılları arası okul, öğrenci ve öğretmen sayıları. (Avcı, 2010, s.133)

YILLAR	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	MEZUN
1927-1928	2	222	42	91
1928-1929	2	159	35	41
1929-1930	2	141	35	67
1930-1931	2	57	?	21
1931-1932	2	10	?	19

3. İlköğretmen Okulları: “İlkokul ve ortaokuldan öğrenci alan bu okulların, ilkokuldan sonra öğrenci alanları altı yıllık, ortaokuldan sonra öğrenci alanları ise

üç yıllıktır. İlkokuldan sonra öğrenci alanlar 1932-1933 öğretim yılından sonra kapatılmıştır” (Avcı, 2010, s.132).

Tablo 4.15. İlköğretmen Okulları 1927-1932 yılları arası okul, öğrenci ve öğretmen sayıları. (Avcı, 2010, s. 133)

YILLAR	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN	MEZUN
1927-1928	23	5.022		640
1928-1929	25	5.749	354	856
1929-1930	24	5.410	431	781
1930-1931	23	5.536	369	896
1931-1932	23	5.298	193	1.043

Ticaret, ilk öğretmen ve imam-hatip okulları dışında da birçok meslek okulu bu dönemde faaliyette bulunmuştur. Örneğin Kız Sanat Okulları, kız çocukların modern bir birey olması ve iyi bir ev kadını olması için eğitim vermiştir. Kız Sanat Meslek Okulu, ülkenin arazisini inceleyecek, dağılımını yapacak ve kadastrounu çıkacak elemanları yetiştirmiştir. Kız Sanat Meslek Okulu, ekonomik konularda teknik eleman ihtiyacını karşılamak için kurulmuştur. Orta Terzilik Okulu, giyim-kuşam üzerine kalifiyeli eleman yetiştirmek için hizmet vermiştir. Sağlık ve Köy Ebe Okulları ise Sağlık Bakanlığının ihtiyacı olan; sağlık memuru, laborant, hemşire ve ebe gibi sağlık çalışanlarına eğitim vermiştir (Avcı, 2010, s.134-135). Yalpazenin çok geniş olduğu meslek okulları, gençleri meslek sahibi yaparken ülkenin de çağdaş bir yapıya kavuşması için faaliyetlerde bulunmuştur. Bu okulların, kuruluşları, işleyişleri, ihtiyaçları gibi birçok özelliği, eğitimde devletçilik uygulamaları modeli içinde değerlendirilebilir.

Tablo 4.16. Mesleki Eğitimin 1927-1932 yılları arası genel okul sayıları. (Avcı, 2010, s.136)

DÖNEMİ	SAYISI
1927-1928	44
1928-1929	47
1929-1930	48
1930-1931	59
1931-1932	63

“1927 Yılına kadar mesleki ve teknik öğretimde 9 Erkek Sanat Okulu, 2 Kız Sanat Okulu ve 5 Ticaret okulu vardı.” (Cicioğlu, 1985, s.251) 1927 yılından sonra mesleki eğitimde yapılan sistemli çalışmalardan sonra kısa sürede birçok gelişme olmuştur. Tablodan da anlaşılacağı üzere 1927 yılında 1932 yılına kadar

beş yıllık süre zarfında okullaşma oranı yaklaşık yüzde elli artmıştır. Böylece devlet mesleki eğitime vermiş olduğu desteklerle, kısa sürede mesleki eğitim gelişmesini sağlamıştır.

4.3.3 Yükseköğretim

Türkiye Cumhuriyeti'nde diğer pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yapılan inkılaplar kendi içinde birbirinin tamamlayıcı ve destekleyici olmuştur. Bu durum inkılapların amaçlarına ulaşmasında önemliydi. Daha önce ilköğretim ve ortaöğretim alanlarında yapılan inkılaplarla temeli atılmış Türk Eğitimi'nin, zirve noktası yükseköğretim olmuştur. Bu yüzden devlet eğitime yaptığı en büyük yatırımları yükseköğretimde yapmamış olmasına rağmen, en büyük müdahalelerini yükseköğretimde alanında yapmaya çalışmıştır.

4.3.3.1 İstanbul Üniversitesi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce açılmış olan yükseköğretimlerden, üniversite karakterine sahip olan tek okul Tıbbiye idi. Medreselerin içinde faaliyette bulunan Fatih ve Süleymaniye Külliyesi, bazı tarihçiler tarafından üniversitelere benzetilse de bu okullar çeşit ve nitelikleri bakımından batıdaki üniversitelere tam olarak uymuyorlardı. Zira bu okullar daha çok İslam dinine ait hukuk dersleri ve Arapça dilini öğretiyorlardı. Ayrıca ordu için teknik personel yetiştiren Mühendishane-i Berr-i Hümayun okulları esas itibarıyla topçu ve istihkam subaylarının eğitim aldığı okullar olup üniversite olarak kabul edilemezdi (Unat, 1964, s.49).

Osmanlıda üniversite girişiminden önce yüksekokullar açılmıştır. Tanzimat Döneminde açılan, Rüştîye Öğretmen Okulu, Mülkiye, Sivil Tıp Okulu bunlara örnektir. 1863 yılında üniversite için ilk adım olan Darülfünun açılmıştır. Lakin bu okulda verilen eğitim yetersiz bulunduğu üniversiteden çok lise olarak kabul görmüştür. Üniversite için ilk büyük girişim 1869 yılında açılan Osmanlı Üniversitesi olmuştur. 1870 yılında tüzüğünün tamamlanmasıyla bu üniversite eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Osmanlı Üniversitesinin üç fakültesi bulunmaktaydı. Bunlar Fen ve Yazın ile Hukuk ve Doğa Bilimleri fakülteleridir. Özek bir yapıya sahip olan üniversite ancak bir yıl bağımsız olarak eğitim verebilmiştir. Daha sonra Galatasaray Lisesi içinde faaliyetlerine devam etmiş 1882 yılında ise tamamen kapatılmıştır (Başaran, 1994, s. 94-95).

1900 yılına kadar Osmanlı'da herhangi bir üniversite açılmamıştır. Sultan II. Abdülhamid 1900 yılında kendi ismini taşıyacak olan Darül Fünun-u Şahane'yi

açmıştır. Bu üniversitede Din Bilimleri ve Edebiyat Fakültesi mevcuttu. Üniversitenin yönetmeliğine baktığımızda özerk bir yapısının olmadığı görülmektedir. Bu üniversite II. Meşrutiyete kadar eğitime devam etmiştir. 1912 yılında yönetimin değişmesiyle Osmanlı üniversitesinin tekrardan açılmasına karar verilmiştir. Üniversitenin yönetimi demokratik, yöntemi ise bilimsel bir yapıya kavuşmuştur. İngilizlerin 1919 yılında İstanbul'u işgal etmesi ile Osmanlı Darülfünü'nu eğitim-öğretim hayatına ara vermek zorunda kalmıştır (Başaran, 1994, s.95). Osmanlı Devleti'nde üniversite süreci dönem sekteye uğramış olsa da devrin devlet adamları ve eğitimcileri böyle bir kurumun öneminin farkındaydılar. Üniversiteyi açma istekleri ve üniversiteye vermiş oldukları maddi ve manevi katkılar bunun birer göstergesidir.

Yeni Cumhuriyet, Osmanlı Devleti'nde kurulan üniversiteyi bazı değişiklikler yaparak devam ettirmek istemiştir. Bu doğrultuda ilk olarak 1924 yılında 493 sayılı yasa ile Darülfünunu Osmani ismini taşıyan üniversiteyi adıyla İstanbul Darülfünunu adıyla değiştirmiştir. Aynı yasada üniversitenin özerk olduğu da belirtilmiştir. 1925 yılında yayınlanan Talimatname ile de İstanbul Darülfünunu bilimsel ve idari özerkliğe kavuşmuştur. Bu üniversitede hukuk, tıp, edebiyat, ilahiyat ve fen fakülteleri bulunmaktaydı (Korkut, 1983, s. 318). Mustafa Kemal üniversitenin Türk Milleti çağdaşlaşmasında önemli bir yere sahip olduğunu düşünmekteydi. Bu konu ile ilgili düşüncelerini 1923 yılında Darülfünun Profesörlerine çektiği telgrafta şöyle demiştir: “Ulusal bağımsızlık, ulusal irfanla eş olduğu cihetle işgal buyurmakta olduğunuz öğretim kürsülerinde, ülkenin siz bilim adamları da hiç kuşkusuz aynı savaşın kahramanlarısınız.” (Ataüinal, 1998, s.18). Atatürk tüm çabalarına rağmen üniversiteden istediği karşılığı alamamıştır. Korkut, bu durumun iki ana sebebi olduğunu belirtmiştir: “Birincisi üniversite Türk Devriminin yerleşmesinde yeterince rol oynamamaktadır. Bütün reformlara ya karşı çıkmış ya da pasif direnmeye geçmiştir. İkincisi üniversitede bilimsel çalışma yoktu.” (Korkut, 1983, s. 316). Bu durum Cumhuriyet Hükümetlerinin üniversitede köklü yenilik yapmasını sağlamıştır. Devlet, daha önce ilköğretimde ve ortaöğretimde yaptığı müdahaleleri ve katkıları, üst eğitim kademesinde de yapmaya karar vermiştir.

Üniversitede yapılmak istenen yenilikler için Cumhuriyet Hükümetleri İlk çalışmayı dönemin Rektörü olan Neşet Ömer İrdelp'e yaptırmıştır. İrdelp 'in 1929 yılında hazırladığı ıslahat programı Maarif Vekâletince yetersiz bulunmuştur.

Bunun üzerine hükümet yurt içi ve yurt dışında yeni arayışlara yönelmiştir. Nihayetinde Akil Muhtar Beyin aracılığıyla dönemin önemli bilim insanı Mustafa Kemal üniversitenin Türk Milleti çağdaşlaşmasında önemli bir yere sahip olduğunu düşünmekteydi. ile iletişime geçilmiş, kendisine darülfünun ilgili bir rapor hazırlanması teklifinde bulunulmuştur. Malche çağrıya olumlu cevap vermiş ve 4 ay sürecek bir çalışmaya başlamıştır. Çalışma süresince öğrenciler, öğretim üyeleri ve yöneticilerle mülakatlar yapmış, kütüphaneyi ve laboratuvarı ziyaret etmiştir. Nihayetinde 1 Haziran 1932'de hükümete raporunu sunmuştur (Tekeli, 2010, s.144).

Malche'in hazırladığı rapordan edinilen bilgilere baktığımızda Darülfünunda verilen eğitim-öğretimin yeterli olmadığı görülmektedir. Ders programları içeriği Avrupa'daki ülkelerle paralellik göstermiştir. Ancak, öğrencilere verilen dersler her yıl aynı içeriklere sahipti. Üniversite fiziki açıdan iyi olmadığı gibi, burada verilen eğitimin sorgulayıcılıktan ziyade ezberci bir anlayışa sahip olduğu tespit edilmiştir. Raporda öğrencilerin ders dışında kendilerini geliştirebilecekleri kaynakların sınırlı olduğu belirtilmiştir. Özellikle kütüphanedeki kitap azlığına dikkat çekilmiştir. Malche'in raporunda üniversitede öğrenci sayısı 1500'e yakın olduğu, öğretim elemanları sayısının ise 240 olduğu belirtilmiştir (Tekeli, 2010, s.144-145). Uzun yıllar devam eden savaşlar ve Osmanlının son dönemlerinde eğitimde yaşanan olumsuzluklar ülkemizdeki eğitimi ve eğitimli kişi sayısını olumsuz etkilemiştir. Cumhuriyet Hükümetleri bu durumun düzeltilmesi için başta Prof Albert Malche olmak üzere yurt dışından birçok eğitimciyi ülkemize davet etmiştir. Devletin maddi ve manevi fedakârlıklarla yapmış olduğu bu girişimler Türk eğitiminin seviye atlamasında önemli katkılar sağlamıştır.

Malche'nin Raporundan sonra Hükümet zaman kaybetmeden üniversitede reform hareketi başlatmıştır. 31 Temmuz 1933 tarihinde çıkarılmış olan 2552 Sayılı Kanun'la Darülfünun kapatılmış yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. İstanbul Üniversitesi, Türkiye'de çağdaş manada kurulan ilk üniversite olmuştur. Batılılaşmayı reddeden medreselerin yerine modern dünyayı hedefleyen yüksek öğretim dönemi başlamıştır. 1933 Reformu ile İstanbul Üniversitesi Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış olup başta rektör olmak üzere Dekan ve öğretim üyelerini bakanlık atamıştır (Kısakürek, 1976, s. 17-18). 1933 Üniversite Reformu ile devlet daha önce ilköğretim ve ortaöğretimde yapmış olduğu eğitime

müdahalesini yükseköğretime taşımıştır. Bu uygulama bazı çevrelerce üniversitenin özerk yapısına aykırı olduğu eleştirilerini gündeme getirmiştir. Hatiboğlu, Türkiye Üniversite Tarihi adlı kitabında bu eleştirilere şöyle cevap vermiştir: “1933 üniversitesi bir devrimdir. Özerk değildir. Bilim özgürlüğü mevzuatında yoktur. Yönetimde katılım vardır. Ancak, niyet özerkliğe doğrudur. Üniversite özerkliğe hazırlanmış ve üstelik karışılmamıştır. Bu iyi niyetle başlayan özerklik yolu, 1981'e dek genişleyerek, sürekli yenilenerek ve geliştirilerek devam etmiştir. 48 yıllık yolun 35.yılı özerktir. 1933'te başlayan ilerleme Türkiye'ye yetişmiş ve yasanın değişiyiyle “*ergin insan*” kazandırmıştır.” (Hatiboğlu, 2000, s.131).

1933 yılında yapılan Üniversite Reformunun getirdiği yeniliklerden bazıları şunlardır:

- “1. Atatürk devrimlerini benimseyen yeni kuşaklar yetiştirmek ve Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş milletler seviyesine çıkarmak için gerekli yüksek seviyeli insan gücünü yetiştirmede üniversitelere yeni görevler vermektedir.
2. Üniversiteyi köhneleşmiş düşünce ve inançlardan ayıklamak, Telif ve çeviri kurulları kurarak bilimsel eserleri Türk toplumuna öğrencilerinin yararlanmasına sunmak,
3. Yetenekli ve bilimsel çalışmanın önemini kavramış gençlere akademik kariyere girme olanakları sağlamak,
4. Darülfünuna oranla daha etkin bir işleyiş ve bilimsel çalışma, araştırma ve öğretim ortamı sağlamak, denetlemek.” (Kısakürek, 1976, s.18-19).

Üniversite Reformunun getirdiği yenilikler başta öğretim üyeleri, eğitim-öğretim, mali kaynaklar, öğrenci sosyal hizmetleri ve araştırma yayın konularında birçok gelişmeyi sağlamıştır. Reformla beraber öğretim elemanlarının çoğu elenmiş 151 kişiden sadece 59' u yeni üniversiteye kabul edilmiştir. Öğretim üyesi sayısında oluşan bu açığın bir kısmı 2. Dünya Savaşından dolayı ülkemize sığınan yabancı öğretim üyeleri ile diğer kısmı ise yurtdışına gönderilen ve orada doktorasını yapıp ülkeye dönen öğrencilerle çözülmüştür. 1934 yılında 40 ordinaryüs olmak üzere 70 yabancı bilim insanı ülkemize gelmiştir (Ataüenal, 1998, s.32-35). “Üniversite açıldığı yılda öğretim elemanı sayısı 323 (36' si yabancı profesör) kişidir. Bu sayı 1943 yılında 562 (39' u yabancı, 80'i Türk profesör) olmuştur. Aradan bunca yıl geçtikten sonra, günümüz üniversitelerinin

hiçbirinde bu kadar yılda bu kadar öğretim elemanıya bu denli üretim yapılmamıştır.” (Hatiboğlu, 2000, s. 140). Üniversitede Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat olmak üzere 3 fakültenin yanında sekiz tane Tarih, İktisat, Türkiyat, Coğrafya, Morfoloji, Kimya, Mekanik ve İslam Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur. Bu Fakülteler ve Enstitülerde Türk İnkılabının ruhuna uygun eğitim verilmiştir. Üniversitenin giderlerinin büyük bir kısmı genel bütçeden sağlanmıştır. Devlet öğrencilere burs vermiş yatılılık imkânı sunmuştur. Ayrıca birçok dergi yayınlanmış, kütüphane kitaplarla zenginleştirilmiştir. Reformdan sonraki on yılda birçok yayın faaliyeti yapılmıştır. (Ataunal, 1998, s.32-35). 1933-1943 yılları arası yayınları dökümü şöyledir: “Üniversitece bastırılan kitap 175, Baskıda olan kitap 35, Öğretim üyelerinin kendilerinin bastırdığı kitap 100, Çeviri kitap (28' i basılmış) 42 Toplam 452” (Hatiboğlu, 2000, s. 31).

4.3.3.2 Ankara Hukuk Okulu

Ankara'da 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni açanların büyük bir çoğunluğu demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti düşüncesini savunuyorlardı. Bu grup cumhuriyetin kurucu kuşağı olarak gösterilmektedir. Sahip oldukları özellikler itibariyle Osmanlı Devleti'nden kalan şariatçı bir çizgi ile ülkeyi yönetmek istemiyorlardı. TBMM'nin açılmasından sonra Cumhuriyetin ilanı ve devamında yapılan yenilikler kurucu kuşağın yeni devletin hangi özellikleri taşımasını istediklerini göstermektedir. Bu doğrultuda birçok alanda gerçekleştirilen inkılap hareketlerinden bir tanesi hukuk alanında olmuştur. Cumhuriyet Hükümetleri Osmanlı'dan kalan şariatçı ve saltanatçı hukuk düzeninin yerine daha modern bir yapıya sahip olan batı hukukuna geçmek istiyorlardı. Osmanlıdan kalan hukuk düzeninin toplumun ihtiyaçlarına cevap vermemesi, özellikle kadınları kanun önünde ikinci sınıfta sayması ve Şeri ile Örfi hukukun aynı anda uygulanması, hukuk alanında yeni bir düzenlemeyi zaruri kılmıştır. Hükümet yeni hukuk düzenini, yeni bir anlayış ve yeni bir kurumla gerçekleştirmek istemiştir. Bazı TBMM üyeleri hukuk alanında yapılacak yenilikler için yeni bir kuruma ihtiyaç olmadığını, bu iş için Darülfünunun yeterli olacağını belirtmiştir. Ancak daha öncede belirttiğimiz üzere Darülfünunun devrimin ruhunu kavrayamaması ve burada okutulan hukuk derslerinde sadece İslam hukukunun öğretilmesi, başta devrin adalet bakanı Mahmut Esat Bozkurt olmak üzere birçok devlet adamı tarafından karşı çıkmıştır (Fişek, 2014, s. 27-30).

“Ankara Hukuk Mektebi bu noktada, eski hukuku bilen ve uygulayan hukukçular yerine yeni hukuku yaratacak, uygulayacak ve geliştirecek hukukçuları yetiştirmek üzere çıkar. 1 Mart 1924 tarihinde, Büyük Millet Meclisi’nin ikinci dönem ilk oturumunda, Gazi Mustafa Kemal Paşa adalet anlayışımızın, kanunlarımızın ve adli teşkilatımızın çağın gereklerine uygun olmayan bağlardan kurtarılması gerektiğini ifade eden, Cumhuriyet devrimlerinin hukuk alanındaki sayfasının açılmak üzere olduğuna işaret eden bir konuşma yapar [...] Bu konuşmadan 3 gün sonra Halifelik kaldırılmış, ardından Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretim birliği sağlanmış ve hemen ardından 8 Nisan 1924’de şer’i mahkemelerin varlığına son verilmiştir.” (Akçaoğlu, 2009, s.371-372). Yapılan tüm bu yenilikler Türkiye Cumhuriyetinin modern ve çağdaş bir yapıya kavuşmasında mihenk taşı olmuştur. Bunun yanı sıra arzu edilen hukuk düzeninin de yolunu açmıştır. Devlet yeni hukuk düzenine kendi planladığı çerçevede geçmek istiyordu. Biz bu çerçeveyi devletçilik uygulamalarının eğitimdeki örnekleri arasında göstermekteyiz.

Ankara’da bir hukuk okulunun kurulması fikri, ilk kez Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Bey’den gelmiştir. 16 Mart 1921 de TBMM’ye hukuk okulunun kurulması için bir teklif vermiştir. Ancak Kurtuluş Savaşının devam ettiği bir döneme denk gelmesinden ötürü, okul için bütçeden pay ayrılamamıştır. Daha sonra dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt 1925 yılında konuyu tekrardan TBMM’nin gündemine getirmiştir. Lakin bazı milletvekilleri maddi olanaksızlıkları ve bina eksikliğini bahane göstererek hukuk okulunun açılmasına karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkışlara ve maddi olumsuzluklara rağmen Mahmut Esat’ın büyük gayretiyle 21 Şubat 1925 tarihinde Ankara Hukuk Okulu açılmıştır (Fişek, 2014, s. 30-31).

Mustafa Kemal Hukuk Okulunun açılmasını başından beri desteklemiştir. 1925 yılında Hukuk Okulu’nun açılışında yaptığı konuşmanın bir bölümünde şunları söylemiştir: “Cumhuriyet’in kalbinde, bir Hukuk Okulu açmamız gerekmiştir. Bugün birlikte tanık olduğumuz bu olay, nitelikli memurlar ya da üstün nitelikli uzmanlar yetiştirmenin çok ötesinde bir anlam taşımaktadır. Yıllardan beri süregelen Türk Devrimi, varlığını ve tavrını, yaşam kaynağı hukuk olan bir anlayışa dayandırmak istemektedir. Türk Devrimi nedir? Bu bir ihtilalden çok öte, yüzyıllardır süregelen eski biçimleri yok eden, yepyeni ve gelişkin bir yaklaşım olmuştur. Yüzyıllardır süregelen eski biçimden anlattığımız şudur:

İnsanlar arasındaki “din ve mezhep” bağlantısı yerine bir "ulus" bayrağı çevresinde insanları topluyoruz” (Fişek, 2014, s.31). Ankara Hukuk Okulunun açılması meşakkatli bir sürecin sonunda olabilmıştır. Devletin karar tutumu Hukuk Okulunun açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Atatürk’ün devrimin “yaşam kaynağına” benzettiği bu okul, devleti eğitime yaptığı müdahalelerin Türk toplumu için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

4.3.3.3 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü

Cumhuriyeti kuran kadroların, amaçlarını ne kadar gerçekleştirdiklerini ve Türk Halkı’na neleri kazandırdıklarını Osmanlı Devleti’nin sosyal ve ekonomik durumunu irdeleyerek daha iyi anlayabiliriz. Osmanlı halkının(reaya) temel geçim kaynağı tarımdı. Reaya devletten kiraladığı toprakları işleme karşısında hem askere bakmakta hem de devlete vergi vermektedir. Tarımsal üretim böyle büyük bir yük altında yapılmaktaydı. Köylü emeğinin karşılığının çok azını alabiliyordu. Bu unun yanında tarımda kullanılan araç-gereçler çağdışıydı. Çiftçilerin modern tarım hakkında bilgileri sınırlıydı. Toprağın parça parça mültezimlerin eline geçmesiyle, toprak dağıtımı adaletsizliği artmıştır. Ayrıca köylünün güvenlik, artan vergiler (özellikle aşar vergi) ve adalete ulaşamam gibi başka sorunları da bulunmaktaydı. Hayvancılıkta da durumum bundan farklı değildi. Çok az sayıda veteriner bulunmaktaydı. Öyle ki hasta hayvanları nalbantlar tedavi ediyordu (Aşkın, 2017, s. 87-88).

Cumhuriyet; adaletsizliğin tavan yaptığı, üretim tekniklerin ilkel olduğu ve vergi sisteminin çöktüğü bir tarım ekonomisini miras almıştır. 13 milyon olan ülke nüfusunun yüzde seksenine yakını kırsalda yaşamakta ve tarımla uğraşmaktaydı. Köylülerin çoğunda ya çok az toprak vardı ya da hiç yoktu. En önemli üretim aracı karasabandı. Tarım genel olarak iklim koşullarına bağlıydı. Tarımda makineleşme çok düşüktü. Köylü ürettiği ürünlerin çoğunu kendi tükettiği için çok azını satabiliyordu. En temel ürünler bile dışarıdan alınıyordu. Ülkedeki olumsuz ekonomik tablo dolaylı olarak siyasi ve sosyal durumu da etkilemekteydi (Aşkın, 2017, s.99).

“Cumhuriyet, ekonomisinin en önemli alanı olan tarımda, verimsiz olarak gördüğü eğitim faaliyetlerini yeniden düzenleme gereksinmesini duyuyordu. 20 Haziran 1927’de “Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının Islahına Ait 1109 Sayılı Kanun” çıkarılmıştı. Bunun paralelinde Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi 1928 yılında kapatılmıştır. Almanya’dan Dr.

Oldenburg'un başında bulunduğu 11 kişilik bir heyet çağırılmıştır. Heyet tarım alanında modern bir yükseköğretim kurumunun kurulmasını önermektedir. Tarımda modernleşme için yerinde yapılan araştırmalar gerekmektedir. Diğer alanlarda olduğu gibi yerel araştırma yapılmadan teknoloji transferi olanaklı değildir. Bu gelişme sonunda, 1930 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsünün yapılacağı binalar inşa edilmeye başlanmıştır. 10 Haziran 1933'te de 2291sayılı kanun kabul edilerek Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. Bu yasaya göre enstitü, Ziraat Vekaletinin denetiminde olacaktır.” (Tekeli, 2010, s.155-156).

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yetişen öğrenciler daha sonra ülkenin çeşitli bölgelerinde ziraat mühendisi olarak görev yaptılar. Daha önce de belirttiğimiz üzere nüfusunun yüzde doksanına yakını tarımla uğraşan Türkiye Cumhuriyeti için, bu durumun birden çok etkisi olmuştur. Bu ziraat mühendisleri Türk Çiftçisine modern tarım yöntemlerini öğreterek köylünün ekonomik olarak kalkınmasını sağlarken, toplumsal bazı değişimleri de meydana getirmişlerdir. Örneğin Osmanlı Döneminde çiftçilerin sahip olduğu bazı batıl inanışların önemini yitirmesini sağlamıştır. Böylece manasız hurafelerin yerini bilimsel yöntemler almıştır. Böylece devlet, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü kurarak ziraat eğitime yaptığı müdahale ekonomik ve toplumsal değişimleri aynı anda meydana gelmesini sağlamıştır.

Tablo 4.17. Türkiye’de1923-1938 yıllar arasında üniversite, yüksekokul, öğretmen ve öğrenci sayıları. (BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.).

Seneler	Üniversite ve Yüksekokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	9	100	307	100		
1924-1925	9	100	349	114		
1925-1926	11	122	420	137		
1926-1927	9	100	328	107		
1927-1928	12	133	450	147		
1928-1929	12	133	515	168		
1929-1930	11	122	502	164		
1930-1931	11	122	526	171		
1931-1932	12	133	526	171		
1932-1933	12	133	502	164		
1933-1934	15	167	574	187		
1934-1935	15	167	691	225		
1935-1936	16	178	743	242		
1936-1937	17	189	793	259		
1937-1938	17	189	837	272		

“1923-1924’ten 1937-1938 ders yılına kadar geçen sürede üniversite ve yüksekokul ile buraların öğretmen ve öğrenci sayılarında önemli artış olmuştur.

Nitekim Cumhuriyet'in ilanında 9 olan bu okulların sayısı 1938'e gelindiğinde 17'ye çıkmıştır. Atatürk'ün üniversitelere ve üniversitelerin öğretim kadrosunun iyileştirilmesine yönelik çalışmaları kendisini göstermiştir. Böylece 1938'e gelindiğinde üniversite ve yüksekokul sayısındaki %189'luk artışı, %272 oranında öğretmen ve %328 oranında öğrenci artışı izlemiştir" (Demirtaş, 2008, s.173).

4.3.4 Cumhuriyet Döneminde Yurt Dışı Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde Duraklama Döneminden sonra eğitim alanında çağın gereklikleri yerine getirilmemiştir. Özellikle medreselerde bilimden uzak bir eğitim anlayışı uygulanmaya başlamıştı. Eğitimdeki olumsuz tablonun değişmesi için yurt dışı eğitime önem verilmeye başlanmıştır. Gerek Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden getirilen uzmanlar ve gerekse yurt dışına gönderilen öğrencilerle Osmanlı eğitimi daha modern bir hale getirilmek istenmiştir. 1923'te kurulan yeni Cumhuriyet'te de bu uygulama devam ettirilmiştir. Özellikle savaşlarda başta doktorlar ve öğretmenlerden oluşan eğitimli insanlardan çoğu gazi ve şehit olmuşlardı. Yeni kadroları yetiştirecek kaliteli öğretmenlerin olmaması yurt dışı eğitimi bir model olarak kullanılmıştır.

Yeni Cumhuriyetin kurucu kadroları, Cumhuriyet ilan edilmeden hükümet programında yurt dışı eğitiminin yer almasına önem vermişlerdir. Bu dönemdeki hükümet programında yurt dışı eğitimden şöyle bahsedilmiştir: "Milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaide olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde sureti mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki ırfan merkezlerine de gönderileceklerdir." (Kılıç-Güçin, 2017, s.31). Yurt dışı eğitimin ile ilgili ilk talimatnamesi ise 1924 yılında çıkarılan, "Maarif Vekaleti Hesabına Memalik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Tabebeyeye Ait Talimatname" (Kılıç-Güçin, 2017, s.31)'dir.

1923 yılında ülkenin savunmasını güçlendirmek için İsviçre'ye Tayyarecilik eğitimi almak üzere bir grup subay gönderilmiştir. Askeri alanda öğrenci gönderilmesi uygulaması 1924 yılında öğrenci sayısı arttırılarak devam etmiştir. Bu uygulama 1925 senesinde kurulacak Türk Hava Kurumu'na hazırlık niteliğindeydi. Atatürk'ün büyük destek verdiği bu uygulama havacılık faaliyetlerinde yeni bir dönemi başlamıştır (İçke, 2018, s.50-519. Türk Hava Kurumu ülkenin hava savunması ve hava taşımacılığı alanında günümüze kadar fevkalade bir şekilde hizmet vermeye deva etmektedir. Bu kurum devletin eğitime

yaptığı katkıların devletin bekası içinde ne kadar önemli olduğu gösteren bir örnek olması bakımından çok önemlidir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafında sınav yapılarak yurt dışına ilk öğrenci gönderilmesi 1924 yılında olmuştur. Dönemin tek üniversitesi olan Darülfünunda ülkenin en kabiliyetli ve zeki talebeleri arasında yapılan sınavla başarılı olan 22 talebe, fen bilimleri, sosyal bilimler, güzel sanatlar ve eğitim bilimleri alanlarında öğrenim almaları için Almanya, Belçika, İsviçre ve Fransa'ya gönderildi. Bu öğrenciler Resim, Müzik, Heykeltıraşlık, Beden Eğitimi, Doğa Bilimleri, Coğrafya, Felsefe ve Psikoloji gibi alanlarda eğitim alarak ülkeye hizmet vermek için geri dönmüşlerdir (İçke, 2018, s.52-53). Türk Eğitiminin modern bir yapıya kavuşmasında yurt dışında eğitim görüp gelen bu öğrencilerin büyük katkıları olmuştur. Devlet, eğitimde uyguladığı devletçilik modelinde ulusalcılığı temele almış olsa da, yurt dışı eğitimde de görüldüğü üzere modern dünya ile ilişkilerini aktif tutmaya özen göstermiştir.

Yurt dışında eğitime gönderilen öğrencilerin eğitim aldıkları önemli alanlardan bir tanesi de mühendisliktir. Harap halde bulunan sanayi ve teknolojik altyapının gelişmesi için Cumhuriyet Hükümetleri yurt dışı eğitimini etkin bir araç olarak kullandılar. Özellikle Amerika'daki mühendislik eğitimi ön plana alınmıştır. 1923-1938 yılları arasında 60 öğrenci Amerika'ya gönderilmiştir. Bu öğrenciler dönemin en iyi üniversiteleri olan Harvard, Colorado, Columbia, Boston ve Chicago gibi üniversitelerde eğitim aldılar. Madden Teknik Arama kurumunun da maddi destekleriyle Petrol, Maden, Jeoloji, Jeofizik, İnşaat ve Elektrik alanlarında tahsiline yapan öğrenciler yeni Cumhuriyette sanayi alanında öncülük yaptılar (Doğan, 2020, s.234).

Yurt dışına gönderilen öğrencilerden bazıları halkın gündelik hayatını geliştirecek ve onun ekonomisini artıracak alanlarda eğitim görmüşlerdir. Betonculuk, ekmekçilik, pastacılık, çilingirlik, kadın terziliği, dökümcülük, ev idaresi, ana muallimliği, nakışçılık gibi birçok alanda yurt dışında eğitim alınmıştır (Ulu, 2014, s.499). Bu uygulama sayesinde Türk toplumunun modern bir toplum olma süreci hızlandırılmıştır. Ayrıca ekonomik hayat canlandırılmış bireylerin refah seviyesi de artırılmıştır.

“1929-1938 döneminde, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, İsveç, Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya, İngiltere, Macaristan, Amerika ve Rusya'ya öğrenci gönderilmiştir. Almanya ve Fransa en fazla Türk öğrencinin bulunduğu

lkeler olmuştur. 1929-1930 öğrenim döneminde Almanya'da 106, Fransa'da 99, 1930-1931'de Almanya'da 110, Fransa'da 94, 1931-1932'de Almanya'da 100, Fransa'da 80, 1932-1933'de Almanya'da 97, Fransa'da 99, 1933-1934'de Almanya'da 99, Fransa'da 82, 1937-1938'de ise Almanya'da 133, Fransa'da 85 Türk ğrenci bulunduğu istatistiklerde gösterilmiştir.” (Ulu, 2014, s.499).

Yurt dışına gönderilen öğrencilerin masraflarının büyük bölümü devlet tarafından karşılanıyordu. “Nitekim1929 yılında Maarif Vekâleti’nin 9.323.432 Lira olan toplam bütçesinin % 5,011 oranındaki 467.234 Lirası nceki yıla oranla 3,142'lik artışla- yurt dışındaki öğrencilerin tahsil masrafı olarak ayrılmış. Aynı şekilde, 1930 yılında toplam 9.710.297 Lira olan Maarif Vekâleti bütçesinin % 4,643 oranındaki 450.834 Lirası 287, 1931 yılında 7.967.092 Lira olan toplam bütçesinin % 5,086 oranındaki 405.234 Lirası288 yılında toplam 7.195.324 Lira olan toplam bütçesinin % 6,146 oranındaki 442.234 Lirası" Vekâlet hesabına yurt dışında öğrenim gören öğrencilerin tahsil masrafı olarak ayrılmıştır.” (İçke, 2018, s.89-90). Daha öncede bahsettiğimiz üzere henüz küllerinden yeni doğan bir devletin tüm maddi ve manevi sıkıntılara rağmen eğitime büyük katkılar sağlamıştır. Yurt dışı eğitiminde de bu katkılarını fazlasıyla görmekteyiz. Yurt dışında eğitim görmüş Nüvit Arıcan’ın şu sözleri özelde yurt dışı eğitiminin kendisi için manası anlatırken bizce konumuzun amacını ve manasını da çok iyi özetlemektedir: “ Bir annenin veyahut bir babanın kendisi a kalıp çocuklarını doyurması gibi. Günlük problemlerine bakmayıp ilerisini düşünmenin, ona göre en uygun şekilde hareket etmenin bir misalidir.” (İçke, 2018, s.90).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilinen ilk Türk devleti Asya Hun Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne kadar tüm Türk devletleri eğitime kendi amaçları doğrultusunda müdahalede bulunmuştur. Uygur Devleti'n den önceki Türk devletleri göçebe bir yaşantı sürdürdükleri için halka bu yaşantıya uygun eğitim vermiştir. Özellikle hayvan besiciliği ve at yetiştiriciliği demir işletmeciliği eğitimleri ön planda olmuştur. Ayrıca zorlu coğrafi şartlar ve güçlü düşmanlarının olması bu devletlerin savaş eğitimi konusunda da toplumu eğittikleri görülmektedir. Uygurlarda ise devletin hem yerleşik hayata geçmesi hem de benimsedikleri dinin gerekliklerinden ötürü topluma verilen eğitimin şeklinin ve içeriğinin değiştiği görülmüştür. Bu dönemde devlet eğitimi daha planlı vermeye başlamıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte topluma verilen eğitimin içeriği değişmiştir. Müslüman bir bireyde olması gereken; düşünen, aklını kullanan ve taklit işinden kaçınan vasıfları ön plana çıkaran bir eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde devlet, eğitimi devletin hakim olan ideolojisine göre şekillendirmiştir. Aynı zamanda eğitimin daha kaliteli olması için de eğitime maddi ve manevi destekler vermiştir. Eğitim kurumlarının açılması, öğrencilere burs verilmesi, bilim adamlarının desteklenmesi bu katkılardan bazılarıdır.

Osmanlı Devleti döneminde devletin eğitime olan yansımaları, 1773 yılına kadarki döneme bakıldığında iki uygulamanın olduğu görülmektedir. Birinci uygulamaya bakıldığında, devletin genel işleyişini yürüten yönetim ve memuriyet alanlarında verilen eğitimin, bizzat devlet tarafından verildiği görülmektedir. Şehzadegan Mektepleri ve Enderun Mektepleri bu eğitimlerin verildiği kurumlara örnektir. İkinci uygulama ise toplumun geneline vakıflar aracılığıyla medreselerde verilen eğitimidir. Medreselerde verilen bu eğitim dini ve fenni içeriklere sahipti. Yenileşme olarak adlandırılan ikinci dönem ise Avrupalı tarzda eğitim verilmeye çalışıldığı dönemdir. Devlet bu dönemde eğitime doğrudan yön vererek başta askeri, mühendislik ve tıp alanları olmak üzere birçok alanda daha modern eğitim vermiştir. Tanzimat Dönemi'nde ise devletin özellikle halkın eğitime bakışında önemli bir değişim olmuştur. Dönemin eğitimcilerinin de gayretleriyle halkın eğitimi, devletin bir görevi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu "Milliyetçilik Akımı" ve askeri alanlarda yaşanan başarısızlıklar devletin eğitime olan müdahalesinin dozajını artırmıştır. Başta II.

Abdülhamit olmak üzere bu dönemdeki yöneticiler eğitimi savundukları fikirler doğrultusunda şekillendirmişlerdir.

Cumhuriyet Dönemi'nde devletin izlemiş olduğu eğitim politikalarının temel belirleyici aktörü Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Atatürk yeni Cumhuriyet'in eğitim politikalarını belirlerken Osmanlı Devleti Dönemi'nde eğitimde meydana gelen gelişmeleri analiz ederek belirlemiştir. Atatürk, eğitimde yapılan yanlış uygulamaların Osmanlı Devleti'nin çöküşüne sebep olduğunu görmüştür. Ona göre, aynı anda verilen birbirinden farklı anlayışlara sahip eğitim kurumlarının olması eğitimde kültürel birliğin bozulmasına neden olmuştur. Atatürk, ayrıca Osmanlı'daki eğitimin bilimsellikten uzak olduğunu ifade etmiştir. Eğitimde yaşanan bu durumların Osmanlı Devleti'nin gelişmiş ülkeler karşısında önce geri kalmasına sonra da devletin yıkılmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Atatürk bu düşünceleri doğrultusunda, yeni Cumhuriyet'in eğitim anlayışını milli ve bilimsel ilkeler üzerine inşa etmiştir. Atatürk Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, ne kadar olumsuz koşullar içinde kurulmuş olsa da nitelikli ve sistemli bir eğitim ile modern bir devlet olacağını dile getirmiştir. Atatürk bu düşüncelerini gerçekleştirebilmek için de planlı ve güçlü bir ekonomik model olan devletçilik modelini uygulamaya karar vermiştir. Bu model Atatürk'ün devletçilik ilkesinin doğal bir sonucudur.

Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Cumhuriyet hükümetleri, ideallerindeki eğitim politikalarını daha etkin yürütmek ve bu politikaların halk tarafından benimsenmesi için; kanunlar, genelgeler ve talimatnamelerden oluşan bazı hukuksal düzenlemeler yapmıştır. Bu doğrultuda; Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla öğretim birliği sağlanarak, laik ve bilimsel eğitimin yolu açılmıştır. Bu kanunla Türk toplumu ümmetten millete geçmiştir. 1 Kasım 1928'de çıkarılan Latin Alfabesi Kanunu ile yazı dili ve konuşma dili arasındaki farklılığını azaltmıştır. 1933 yılında çıkarılan Yükseköğretim Kanunu ile yükseköğretimin bilimsel, laik ve demokratik olması sağlanmıştır. Ayrıca farklı yıllarda çıkarılan İlk, Orta ve Lise Mektepler Talimatnameleri ile örgün eğitim devletin yeni ideolojisi doğrultusunda şekillendirilmiştir. 1923, 1924 ve 1926 yıllarında Heyeti İlmiye Toplantıları, ülkenin birçok yerinde farklı zamanlarda yapılan Eğitim Kongreleri ve Muallim Toplantıları ile de Türk Eğitim Sistemi'nin temel eğitim politikaları belirlenmiştir. Ayrıca bu toplantılar ve çalıştaylarda bu

politikaların nasıl yönlendirileceğine ve hangi organizasyonların yapılacağına karar verilmiştir.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde toplumun sadece küçük bir kesimine eğitim verilmiştir. Bu durum geniş halk yığınlarının eğitimsiz kalmasına neden olmuştur. Cumhuriyet hükümetlerinin eğitimdeki temel amacı rejimin amaçları doğrultusunda modern eğitim almış bireyler yetiştirmektir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir düzeye ulaşması için yediden yetmişe kadar herkesin eğitilmiş olması gerektiğinin de farkındaydılar. Bu doğrultuda sadece örgün eğitim yaşındaki bireyler değil toplumun tüm yaş gruplarına yaygın eğitim yoluyla eğitim verilmiştir. Yaygın eğitimin devlet tarafından verilmesi bir zorunluktan ziyade bir tercihtir. Devletin buradaki amacı örgün eğitimde olduğu gibi, yaygın eğitimde de belirleyicinin, kendisinin olması düşüncesi idi.

1928 yılında Alfabe değişikliği ile Türk toplumunun okuma ve yazmayı daha rahat öğrenmesinin yolu açılmıştı. Ancak toplumun büyük bir kesiminin okuma yazma çağında olmamasından dolayı örgün eğitim olanaklarından da faydalanmamasına neden olmuştur. Bu sorunu çözmek için 1 Ocak 1929 yılında Millet Mektepleri açılmıştır. Bu mektepler okul çağını geçmiş ve okuma yazma bilmeyen veya sadece Arap Alfabesi'yle okuma yazma bilen bireylere yeni Türk Alfabesi'yle okuma-yazma öğretmiştir. Bu okulların diğer bir önemli yanı da gündelik hayatta toplumun işine yarayan bazı bilgileri de topluma öğretmiş olmasıdır. Atatürk'ün başöğretmen olarak önderlik ettiği bu okullar aracılığıyla 2.500.000 kişi eğitim almış, bu kişilerin yüzde ellisine yakını başarılı olmuştur. Yeni alfabenin test edilerek etkinliği ölçülmüştür. Millet Mektepleri, eğitimde devletçilik uygulamalarının yaygın eğitim yolu ile Türk milli eğitimine yansımalarının önemli bir örneğidir. Devlet bu okullar aracılığı ile örgün eğitim dışında kalan bireylerin okuma-yazma faaliyetlerini kendi kontrolünde yürütmüştür. Bu faaliyetlerin daha verimli olması için de okullar açmış, öğretmenler temin etmiş ve ders araç- gereçlerini sağlamıştır. Böylece devlet eliyle yeni alfabe toplumun değişik yaş gruplarına öğretilmiştir.

Atatürk ve arkadaşları Cumhuriyet'in ilanı ile yeni oluşan bir rejimin temel esaslarını ve ilkelerini bir an önce Türk milletine benimsetmek istiyorlardı. Okullar aracılığıyla genç kuşaklara yeni rejimin özellikleri anlatılmıştır. Lakin Türk halkının büyük bir kısmının Osmanlı Devleti'nden beri eğitimden uzak kalmasından dolayı Türk halkı, Cumhuriyet'in özelliklerini tam olarak

anlayamamıştır. Bu sorun Türk Ocakları ile çözülmek istenmişse de arzu edilen sonuçlara ulaşlamamıştır. Devlet, yeni rejimin özelliklerini halka tanıtmak ve rejimin amaçladığı modern bireyler yetiştirmek için 1932 yılında Halkevleri'ni açmıştır. Halkevlerinin açılmasının bir diğer nedeni ise 1930 yılında ekonomik olarak resmiyet kazanan devletçilik uygulamalarının da bir sonucudur. Zira dünya ekonomik buhranı ile halkı umutsuzluğa sürükleyen Liberal Ekonomi yerine, bu topraklara has olan Devletçilik Ekonomi Modeli Türk Hükümetince 1930 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu modelin gereği olarak devletin ekonomide iyileşmelerin olması için yaptığı müdahalelerin bir benzerini, devlet örgün ve yaygın eğitimde daha modern bir gelişimin olması için de yapmıştır. Halkevlerinde; Dil, Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük ve Güzel Sanatlar Şubesi olmak üzere çeşitli alanlarda faaliyet veren 8 tane şube bulunmaktaydı. Devlet bu şubelere maddi ve manevi birçok destekte bulunmuştur. Devletin, Halkevleri için yaptığı bazı çalışmalar şunlardır: Halkevi binalar temini veya yapımı, kütüphanelerin kurulması, kitap ve dergilerin basımı, film gösterimi, tiyatro oyunları gösterimi ve çeşitli konularda konferansların verilmesi... 1951 yılına kadar 458 şubede faaliyet veren Halkevleri, devletin yaygın eğitime müdahale ederek Cumhuriyet'in özelliklerini ve kazanımlarını halka ulaştıran önemli kurumlardan biri olmuştur.

Yaygın eğitim kurumları içinde yer alan ve kültürel alanda çalışmalar yapan diğer kurumlar ise; Türk Ocakları, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumudur. Türk Ocakları Osmanlı'dan kalan bir kurum olsa da Türk inkılabını halka anlatmada ve Cumhuriyet Hükümetlerinin eğitim alanında gerçekleştirdiği inkılapların alt yapısını oluşturmada etkin rol oynamıştır. Ayrıca Türk Ocakları, TTK ve TDK açılmadan önce bu kurumların yaptığı faaliyetlerin benzerlerini yapmıştır. Türk Ocakları temeli üzerine kurulan Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli olan kültür alanında birçok çalışma yapmıştır. Cumhuriyet Hükümetleri, Türk inkılabının kültürel alanda getirdiği yenilikleri topluma benimsetmesinde TTK'nin ve TDK'nin önemli bir araç olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle gerek tarih gerekse dil çalışmaları devletin kontrolünde yürütülmüştür.

Türk Tarih Kurumunun birçok alanda yapacağı çalışmaların hızlı, verimli ve sistematik olarak yürütülebilmesi için maddi ve manevi desteğe ihtiyacı olduğu

görülmüştür. Dönemin iktisadi durumu da göz önünde bulundurulduğunda, bu desteği devletçilik modelini uygulamaya başlayan Cumhuriyet Hükümetlerinin verebildiği görülmektedir. Türk Tarih Kurumu, Cumhuriyet Dönemi'nde birçok faaliyette bulunmuştur: Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin yazılması, Tıpkı Basımlar, Kazı Raporları ve Monografi çalışmalarının yapılması, Ortaokul ve Lise Tarih kitaplarının hazırlanması, dergi çıkarılması, toplantı ve kongrelerin düzenlemesi bu faaliyetlerden bazılarıdır.

Mustafa Kemal Atatürk, bir milletin bağımsız olabilmesinde ana dilin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. O, Türk milleti için Türkçenin kutsal bir hazine olduğunu belirtmiştir. Türk Tarih Kurumunda gösterdiği hassasiyeti Türk Dil Kurumunda da göstermiştir. Bundan dolayı tarih çalışmalarında devletçe yapılan müdahalelin bir benzeri dil çalışmalarında da yapılmıştır. Bu kurumlar; dernekler statüsünde görülse de başta Atatürk'ün ve diğer devlet adamlarının himayeleri, katkıları ve destekleri her daim sürmüştür. Türk Dil Kurumunun yaptığı en önemli çalışmaların başında dilde sadeleştirme ve dile yeni sözcük kazandırma çalışmaları gelmektedir. TDK, 1928 yılında 25.000 kelimeden oluşan bir “İmla Lügat” hazırladı. Bu kurum ayrıca 1929'da başlattığı sözcük çalışmalarını 1931 yılındaki ilk dönemine kadar olan sürede 50.000 sözü gözden geçirerek gerçekleştirmiştir. Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının kuruluş tarihleri dünyada büyük ekonomik krizin olduğu yıllara denk gelmiştir. Buna rağmen her iki kurumun büyük maliyetlere mal olan işleri yapması devletin kültürel çalışmalarda ne kadar fedakârlık gösterdiğinin ve eğitimdeki devletçilik uygulamalarının ne kadar etkin kullanıldığının bir göstergesidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1938) eğitimde devletçilik uygulamalarının en sistemli ve etkili yapıldığı alan; ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kısımlarında oluşan örgün eğitimde olmuştur. Devlet bu kademedeki okulların planlanması, denetlenmesi ve uygulanması gibi birçok etmeni bizzat kendisi yapmıştır. Bu doğrultuda; eğitim ile ilgili yasalar çıkarılmış, programlar düzenlenmiş, okullar açılmış ve öğretmen atamaları gibi birçok faaliyet devlet tarafından yapılmıştır.

Örgün eğitimin başlangıcı olan ilköğretim kademesi, Cumhuriyet hükümetlerince en fazla önemsenen kademe olmuştur. Bunun nedeni öğrencilerin; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal özelliklerinin şekillenmeye başladığı kademe ilköğretimdir. Devlet, bu kademedeki eğitimi fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda

cinsiyet ve sınıf ayrımı yapılmaksızın tüm çocukların yararlanabilmesi doğrultusunda politikalar üretmiştir. Cumhuriyet'in ikinci yılında 1924'te TBMM' ce çıkarılan kanunla ilköğretim, bu kademedeki öğrencilere zorunlu ve parasız olmuştur. Bu konu, devletin eğitim üzerindeki müdahaleci yönünü göstermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 1926 yılında yayımladığı Maarif Kanunu ile ilköğretimleri; şehirdekiler, kasabadakiler ve köydekiler olmak üzere üç grupta sınıflandırmıştır. Bu okullar hem gündüz hem de yatılı olarak hizmet vermişlerdir. Böylece devlet ilköğretimi bir yandan parasız yaparken bir yandan da bu kademedeki eğitimin tüm yurtta verilmesi için de çalışmalar yapmıştır. Cumhuriyet hükümetleri ayrıca ilkokul öğretmen ihtiyacını karşılamak için de köy öğretmenleri projesini yapmıştır. Projeye göre askerliğini onbaşı ya da çavuş olarak yapanlardan liyakatli olanlar bulundukları köylerde öğretmenlik yapma hakkını kazanmışlardır. Nihayetinde 1923-1938 arasındaki 15 yıllık dönemde; ilkokul sayısı 4.894'ten 6.700'e çıkmıştır. Öğrenci sayısı ise 341.941' den 766.224 olmuştur. Ayrıca küçük veya öğretmen sayısı eğitim-öğretim için yeterli olmayan okulların kapatılıp yerlerine daha büyük okulların ve daha donanımlı öğretmenlerin getirilmesi ile ilköğretim daha nitelikli olmuştur.

Örgün eğitimin ikinci kademesi olan ortaöğretim kademesi, inkıpların benimsetileceği ve meslek eğitiminin verildiği eğitim kademesi olduğu için devlet, bu kademeye özellikle önem vermiştir. Bu durumu ortaöğretime yapılan müdahalelerde ve katkılarda görmekteyiz. Zira okullaşma faaliyetlerinin en hızlı yapıldığı kademe, ortaöğretim olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından önce 55 olan okul sayısı kısa sürede 74'e çıkarılmıştır. Ortaöğretim ile ilgili daha önce de belirttiğimiz üzere, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir danışma organı olan ve eğitimin faaliyetlerinin; planlaması, sorunlarının çözülmesi ve gelecekteki durumuna ışık tutması gibi birçok katkısı olan Heyet-i İlmiyeler Toplantıları'nda, birçok çalışma yapılmıştır. 1923 yılındaki Birinci Heyet-i İlmiye'de yapılan çalışmalar sonucunda ortaöğretim kademesi ile ilgili bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlardan biri "sultani" adı yerine "lise" isminin kullanılmasıdır. 1931-1932 eğitim-öğretim yılında ortaokul ve lise programlarında Türk Tarih Kurumunun Türk Tezi'nin yeni kuşaklara anlatılması için hazırladığı tarih kitaplarındaki konular, programlara girmiştir. Devlet böylece yeni tarih anlayışını örgün eğitim yoluyla genç nesillere öğretmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ortaöğretimde mesleki eğitim alanında da birçok gelişme yaşanmıştır. Bu dönemde; ticaret, ilk öğretmen, imam-

hatip, kız sanat, maliye ve terzilik gibi birçok alanda meslek okulları eğitim vermiştir. Burada yetişen bireyler başta sanayi alanı olmak üzere birçok alana kalifiye elemen yetiştirmiş ve öğretmen açığını gidermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde diğer pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yapılan inkılaplar kendi içinde birbirini tamamlayıcı ve destekleyici olmuştur. Bu durum inkılapların amaçlara ulaşmasında önemliydi. Bu yüzden devlet eğitime yaptığı en büyük yatırımları yükseköğretimde yapmamış olmasına rağmen, en büyük müdahalelerini yükseköğretim alanında yapmaya çalışmıştır. Yeni Cumhuriyet, Osmanlı Devleti'nde kurulan üniversiteyi bazı değişiklikler yaparak devam ettirmek istemiştir. Bu doğrultuda ilk olarak 1924 yılında 493 sayılı yasa ile Darülfünunu Osmani ismini taşıyan üniversiteyi İstanbul Darülfünunu adıyla değiştirmiştir. Aynı yasada üniversitenin özerk olduğu da belirtilmiştir. 1925 yılında yayımlanan talimatname ile de İstanbul Darülfünunu bilimsel ve idari özerkliğe kavuşmuştur. Bu üniversitede hukuk, tıp, edebiyat, ilahiyat ve fen fakülteleri bulunmaktaydı. Mustafa Kemal, üniversitenin Türk milletinin çağdaşlaşmasında önemli bir yere sahip olduğunu düşünmekteydi. Lakin inkılapların halka kavratılması hususunda yeteri kadar destek alamadığı için köklü bir üniversite reformuna karar vermiştir. Prof. Albert Malche'nin raporundan sonra hükümet 31 Temmuz 1933 tarihinde çıkarılmış olan 2552 Sayılı Kanun'la Darülfünun kapatılmış, yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Böylece devlet yükseköğretime doğrudan müdahalede bulunmuştur. Bu müdahalesini yaptığı maddi ve manevi katkılarla da desteklemiştir. İstanbul Üniversitesinde; Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat olmak üzere 3 fakültenin yanında sekiz tane Tarih, İktisat, Türkiyat, Coğrafya, Morfoloji, Kimya, Mekanik ve İslam Tetkikleri Enstitüsü devlet tarafından kurulmuştur. Bu fakülteler ve enstitülerde Türk inkılabının ruhuna uygun eğitim verilmiştir. Üniversitenin giderlerinin büyük bir kısmı genel bütçeden sağlanmıştır. Devlet öğrencilere burs vermiş, yatılılık imkânı sunmuştur. Ayrıca birçok dergi yayımlanmış, kütüphane kitaplarla zenginleştirilmiştir.

Atatürk Dönemi'nde, İstanbul Üniversitesi dışında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara Hukuk Okulu gibi yükseköğretim okulları da açılmıştır. Bu okullardan Yüksek Ziraat Enstitüsü Türk tarımının gelişiminde rol oynarken Ankara Hukuk Okulu ise Türk hukukunun temelini oluşturmuştur. Devlet ayrıca yükseköğretim kademesindeki birçok öğrenciyi farklı ülkelere göndererek

öğrencilerin eğitim almalarını sağlamıştır. 1929-1938 döneminde, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, İsveç, Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya, İngiltere, Macaristan, Amerika ve Rusya'ya öğrenci gönderilmiştir. Bu öğrencilerin masraflarının büyük bir kısmı devlet tarafından karşılanmıştır. Bu öğrenciler eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkeye geri dönüp Petrol, Maden, Jeoloji, Jeofizik, İnşaat, Elektrik, Resim, Müzik, Heykeltıraşlık, Beden Eğitimi, Doğa Bilimleri, Coğrafya, Felsefe ve Psikoloji gibi birçok alanda hizmet vermişlerdir.

Türkiye'deki devletçilik uygulaması ne Rusya'daki Sosyalizme ne de liberal devletlerdeki gelişmelere benzemektedir. Atatürk'ün geliştirdiği devletçilik modeli, Türkiye'nin şartlarına uygun ekonomik ve sosyal açıdan ülkenin gelişmesini sağlayan yapılardan oluşmaktadır. Devletçilik uygulamalarının eğitime yansımaları bu çerçevede ele alınmıştır. Eğitimdeki devletçilik uygulamaları ile bir yandan bireylere devletin hakim ideolojisi benimsetilirken bir yandan da her ferde ve yöre gereksinmelerine göre eşit eğitim, eşit imkanlarla verilerek daha modern bir eğitim sağlanmaya çalışılmıştır. Atatürk Dönemi'nde Cumhuriyet hükümetlerince uygulanan bu eğitim anlayışının kısa zamanda büyük başarılar kazanması daha sonraki yönetimlere aşağıda belirtilen hususla a dikkat edilmesi gerektiğini göstermiştir.

- Eğitim milli, laik ve hayata hazırlayıcı olmalıdır,
- Devlet eğitimi herkese eşit imkanlarla sunmak görevini üstlenmelidir,
- Devlet daha çok okul açmaktansa daha büyük ve daha nitelikli okullar açmalıdır,
- Birlik ve beraberlik duygusunu bozacak şekilde Tevhid-i Tedrisat Kanununa muhalif olacak gelişmelerden toplumu korumak devletin göz ardı edilmeyen görevi olmalıdır,
- Devlet öğretmenlik mesleğini Atatürk Dönemindeki gibi statüsü yüksek değere ulaştıracak çalışmalar yapmalıdır,
- Devlet öğretmen yetiştirirken devlet memuru zihniyetinde değil idealist bir anlayışa sahip bireyler olarak yetiştirmeyi kendine görev edinmelidir,
- Bir toplumun asıl gücü insan gücü olduğundan devlet tüm bireylerini modern ülkedeki bireyler gibi yetiştirmelidir,

- Örgün eğitimin yanında toplumun gündelik hayatını kolaylaştıracak veya bireylere meslek kazandıracak yaygın eğitime yönelik politikalar üretmelidir.

KAYNAKÇA

(Bu tez çalışmasında APA 7th Edition atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Akalın, Ş. H. (2002). Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 0(607) 1-58.
- Akbıyık, Y. (2012). Osmanlıdan Türkiye'ye Tarih Toplum Siyaset. Kampüs Kırtasiye. Akçaoğlu, S. E. (2009). Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Kuruluşu ve İlk Günleri, *TBB Dergisi*, 0(80), 367-379.
- Akgül, A. (2008). *Din-Devlet- Demokrasi*. Bilge Karınca Yayınları.
- Akman, Y. ve Erden, M. (1997). *Eğitim Psikolojisi*. Arkadaş Yayınları.
- Aktaş, E. ve Özdemir, Y. (2011). Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 187-204.
- Akyüz, Y. (2019). *Türk Eğitim Tarihi* (31 baskı). Pegem Akademi.
- Alak Suresi. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Albayrak, M. (1994). Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmalar (1928-1935). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 10(29), 471-483.
- Alp, H. (2006). *Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılâbına İlköğretim* (1. Basım). Nobel Bilimsel Eserler.
- Alsın, Z. M. (1950). *Yeni Devletler Hukuku*, (1. Cilt). Güney Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Altınışık, A. H. (2011). *Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu* [Yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, A. (2002). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22,(2), 181-192.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*. (2006). (1906 – 1938) (5. Baskı). Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1.
- Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma. (2022). Erişim tarihi: Şubat 23, 2022. <https://www.ayk.gov.tr/uncategorized/xix-turk-tarih-kongresi/>.
- Ataüenal, A. (1998). *Türkiye'de Yükseköğretim*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Atay, F. (2020). *Çankaya*. Pozitif.
- Ateş, T. (2016). *Türk Devrim Tarihi* (7. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aşkın, U. (2017). Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü: Tam Bağımsızlık Yolunda Bir Anıt Kurum. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 117(231), 85-114.
- Avcı, C. (1999). *Atatürk'ün Eğitim Hakkındaki Düşünceleri ve Hasan Ali Yücel'in Çalışmaları*. Atatürk Araştırma Merkezi, 45(45), 1186-1189.
- Avcı, C. (2000). *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri 1922-1931*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Avcı, C. (2005). Türk Tarih Tezi Amacı, Uygulanışı ve Sonuçları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (11), 11-32.
- Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(1), 43-59.

- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*.
- Başaran, İ. E. (1993). *Türk Eğitim Sistemi*. Kadioğlu Matbaası.
- Bayraktutan, F. (2020). Millet Mekteplerinin Halk Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 37 (119), 119-150.
- Binbaşoğlu, C. (1992). Türkiye’de Millet Mektepleri Uygulamasının Tarihsel Gelişimi. *Abece Dergisi*, 67, 12-13.
- Binbaşoğlu, C. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*. Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Araştırma Geliştirme Merkezi.
- Binbaşoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, (2. Baskı). Anı Yayınları.
- Bingöl, B. (2007). *Türkiye’de Cumhuriyet Rejiminin Kurulmasında Eğitimin Rolü* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birinci Türk Dili Kurultayı 1932 Tezler. (1933)*. Müzakere Zabıtları. Devlet Matbaası.
- Birinci Türk Tarih Kongresi. (2010)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Boratav, K. (2006). *Türkiye’de Devletçilik* (2.Baskı) İmge Yayınları.
- Boray, F. E. (2017). *Mondros’tan 1918-1938, Osmanlıdan- Cumhuriyete İnkılaplar*. Erasmus Yayınları.
- Ceyhan, B. (2007). *Türk Dil Kurumu’nun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CHF. (1932). *Halkevleri Talimatnamesi*. Cumhuriyet Halk Partisi.
- CHP (1942). *Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*. Cumhuriyet Halk Partisi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk ve ortaöğretim tarihi gelişimi*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Çeçen, A. (2000). *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*. Cumhuriyet kitapları.
- Çetin, E. Yıldız, Ö. (2020). *Türk Eğitim Tarihi*. Lisana Yayınları.
- Çolak, H. (2019). *Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri (1932-1951)* [Yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, E.ve ŞEN, H. Ş. (2009). Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları 2. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 39-591.
- Demirel, R. (2009). *Tevhid-İ Tedrisat Kanunu ve Atatürk Dönemi Uygulamaları* [Yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirtaş, B. (2008). Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler. *Akademik Bakış*, 1(2) , 115-176.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (1939)*. 490.01/4.21.5.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (1939)*. 030.01./90.559.2.
- Dokuyan, S. ve Özçelik, F. (2014). Bolu Halkevi ve Faaliyetleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (9) 14, 877-900.
- Dönmez, C. (2005). Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14) 255 – 268.

- Elçarpar, Y. (2018). Harf İnkılâbı Hakkında Görüşler ve Uygulamaya Geçirilmesi. *Enderun Dergisi*, 2 (1), 24-31.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. Eser Matbaası.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ergün, M. (2010). (Ed). Parlak, M. A. (2010). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*. (35-53). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Erkoyuncu, Ü. (2020). *Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler ve Kütüphanelerin Gelişimi (1923-1938)* [Yüksek lisans tezi]. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, C. (2004). *Devlet Nedir* (3. Baskı). Yordan Kitap.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve Tarih*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ersoy, F. (2020). Vefatının 82. Yılında Atatürk ve Türk Dili. *Türk Dili* 69 (827), 4-11.
- Fer, S. (2010). 1923Yılından Günümüz Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme. (Ed). Parlak, M. A. (2010). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu* (97-136). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Feyzioğlu, T. (1995). *Atatürk Yolu*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Filiz, T. (2005). *Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Öğütlerinin Eğitim Sorununa Bakışı (1920-1935)* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Fişek, A. G. (2014). *Cumhuriyet'in Anıt Kurumu Üniversite (1926-1946)*. Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı.
- Gencer, M. (2003). *Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu*. İletişim Yayınları.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Gölen, Z. (2002). Atatürk'ün Tarih Anlayışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(52), sayfa 159-183.
- Gökberk, M. (1937). *Dil Devrimi Üzerine*. Türk Dil Kurumu.
- Gökçe, F. (2009). *Devlet ve Eğitim* (5. Baskı). Pegem Akademi.
- Gürses, Ö. (2018). *Atatürk'ün Halkçılık Politikasında Halkevlerinin Yeri ve Önemi (1932-1938)* [Yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, İ. (2014). *Türk Eğitim Tarihi* (4. Baskı). Pegem Akademi.
- Hatipoğlu, M. T. (2000). *Türkiye Üniversite Tarihi*. Selvi Yayınları.
- İçke, A. (2018). *Atatürk Dönemi Yurt Dışı Eğitimi (1923-1938)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- İğdemir, U. (1939) Atatürk ve Belleten. *Belleten Dergisi*, 3(10), 355-356.
- İğdemir, U. (1981). Türk Tarih Kurumu'nun 50. Kuruluş Yıldönümü. *Belleten Dergisi*. 45 (179), 333-349.
- İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. *Belleten Dergisi*, 3 (10), 243-246.
- İnan, A. (2006). *Atatürk ve Türk Dil Kurumuyla İlgili Anılardan Seçmeler*. Atatürk ve Türk Dil Kurumu.

- İnan, A. (2009). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İncebacak, E. (2009). *Türk Tarihi Açısından Modernleşme Sürecindeki Türk Eğitim Sistemine İzmir İktisat Kongresi Kararlarının Eğitime Etkisi* [Yüksek lisans tezi]. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*. Vadi Yayınları.
- Kahraman, M. (2017). Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (II). *İnsan ve Toplum Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6,(2), 1289-1312.
- Kapluhan, E. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları (1923 – 1938) Ve Coğrafya Eğitimi* [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilim Enstitüsü.
- Kara, A. (2006). *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı: Halkevleri (1932-1951)*. 24 Saat Yayıncılık.
- Kat, G. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Yusuf Akçura*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Katırcı, M. ve Türk E. (2010). *Cumhuriyet döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010)*. MEB.
- Kılıç, F. (2017). Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 16 (61), 207-248.
- Kılınç, M. (2013). *Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi* [Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Kılınç, M. (2018). Millet Mekteplerinin 1929 Yılı Eğitim Öğretim Faaliyetlerinin Cumhuriyet Gazetesine Göre Basına Yansımaları. *International Journal of Social Science Research*, 7 (1), 93-102.
- Kıncal, R. İ. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (4. Baskı). Nobel Yayınları.
- Kısakürek, M. A. (1976). *Üniversitelerimizde Yenileşme (Programlar ve Öğretim Açısından)*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kodal, T. (2014). Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (52) 95-314.
- Kodaman, B. (1980). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ötüken Yayınları.
- Komisyon. (1972). *Türk Dil Kurumunun 40 Yılı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (1992). *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkut, H. (1983). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kutlu, A. T. (2007). *II. Abdülhamid*. Nokta Kitap.
- Lewis, B. (2018). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (10. Baskı). (III, Edisyon. Çev.). Arkadaş Yayınları.
- Millet Mektepleri Talimatnamesi. (1929). Maarif Vekâleti Yayınları.
- Namal, Y. (2014). *Zonguldak Türk Ocakları 1923-1931*. Türk Yurdu Yayınları.
- Olgun, K. (2019). *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği)*. İksad Publications

- Oksaan, H. E. (2015). *Devlet ve Devletçilik Tartışmaları İçinde Kadro Dergisi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oral, M. (2002). Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (53), 499-527.
- Öktem, K. H. (2011). *Aristoteles*. Say Yayınları.
- Önder, M. (2012). *Türk Eğitim Tarihi*, (2. Baskı). Ankara
- Ön Söz (1937). *Belleten*, 1(1) . 1-9.
- Özdemir, E. (1968). *Dil Devrimimiz*. Türk Dil Kurumu Yayınları,
- Özer, İ. (2010). *Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, S. (2015). *Türk Eğitim Tarihi* (7. Baskı). Nobel Yayınları
- Pamuk, Ş. (2016). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi* (6. Basım). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon, (2010). *Devlet* (38. Baskı). İş Bankası Yayınları.
- Polat, S. (2009). *Seyyid Ahmet Arvası'nın Devlet ve Eğitim Anlayışı* [Yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Resmi Gazete. (1926). Maarif Teşkilâtına Dair Kanun. *Kanunlar Dergisi* Cilt: 4.
- Rifat, S. (1933). *Birinci Türk Dili Kurultayı 1932 Tezler, Müzakere Zabıtları*. Devlet Matbaası.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*. İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1994). Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşu ve Atatürk. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 39 (1991), 19-29.
- Samoyloviç, A. N. (2019). Türkiye'de İkinci Dil Kurultayı ve Sovyet-Türk Bilim İlişkileri. *Türk Dili*, 16 (807), 88-97.
- Sander, O. (2006). *Siyasi Tarih İlkçağdan 1918* (15. Baskı). İmge Yayınları.
- Şahin. M. (1992). Bir Halk Eğitim Çalışması Olarak Millet Mektepleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), s. 213-234.
- Tan, N. (2019). 1932'den 2012'ye Türk Dil Kurumu, *Türk Dili*, 17 (811). 34-57.
- TDK (2021). Aralık. 23, 2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> adresinden alındı.
- Tekeli, İ. (1983). *Türkiye'de Halkçılık*. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (7. Cilt).
- Tekeli, İ. (2010). *Tarihsel Bağlam İçinde Türkiye'de Yükseköğretimin ve YÖK'ün Tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin, T. (1977). *Felsefe Kurumu Seminerleri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Temizhan, O. (2006). *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932–1940 Arası Eğitim Faaliyetleri* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tezcan, M. (2018). *Eğitim Sosyolojisi* (18. Baskı). Anı Yayınları.
- Tezel, Y. S. (2015). *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi 1923-1950* (1.Baskı). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tokdemir, N. ve A. Şahin, M. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(4), 851-876.

- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de Siyasi Partiler*. Doğan Kardeş Yayınları.
- Turan, Ş. (1996). Türk Devrim Tarihi (3. Kitap 2.Bölüm) *Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923-1938)*. Bilgi Yayınevi.
- Türk Dili Dergisi. (1937). Türk Dil Kurumu Yayınları
- Türkoğlu, C. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirmede Model Arayışları*. (Ed). Parlak, M. A. (2010). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu (283-316). Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ulu, C. (2014). 1416 Sayılı “Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun” ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Uygulamaları. *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (17). 495-525
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesinde Tarihi Bir Bakış*. Milli Eğitim Basım Evi.
- Uygun, O. (2014). *Devlet Teorisi* (1. Baskı). On İki Levha Yayıncılık,
- Ülkütaşır, M. Ş. (1981). *Atatürk ve Harf Devrimi* (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları
- Varış, F. (1998). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Alkım Yay.
- Wach, E. (2013). *Learning About Qualitative Document Analysis*. Erişim Tarihi. Marıs, 28, 2022. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence>.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Özkaya, Y., Bozkurt, G., Akbulut, D. A., Tokgöz, E., Turan, R., Köstüklü, N., Balcıoğlu, M., Turan M. A., Ersan, C. ve. Avcı, C. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yeşilkaya, N. G. (1999). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İletişim Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de Ortaöğretim*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Yücel, M. S. (2016). *Türkiye’de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)* [Doktora tezi]. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüzer, A. (2006). *Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar (1931-1938)* [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Zabıt Ceridesi (1924). Devre 2. Yıl 3. Cilt1.
- Zabıt Ceridesi, (1928). Devre 1. Yıl1. Cilt 1.
- Zabıt Ceridesi, (1928). Devre 1. Yıl1. Cilt 2.
- Zabıt Ceridesi (1928). Devre 3. Yıl 2. Cilt 5.
- Zabun, E. (2021). Mustafa Necati ve Eğitim Felsefesi. *Türkiye Bilimsel Araştırma Derneği*, 6(2) 322-330
- Zencirkıran, M. (2006). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı* (5. Baskı). Dora Yayınları
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları*. Anı Yayıncılık.